

БИБЛИОТЕКАРСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ

Редакција:

др Богдан Трифуновић – Градска библиотека „Владислав
Петковић – Дис”, Чачак
др Нада Арбутина – Библиотека града Београда
др Татјана Брзуловић Станисављевић – Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић”, Београд
др Драгана Милуновић – Народна библиотека Србије, Београд
Оливера Кривошић – Библиотека Матице српске, Нови Сад
Бојана Вукотић – Народна библиотека Србије, Београд
др сц. Марина Винај – Књижница Музеја Славоније, Осиек, Хрватска
доц. др Анна Ангелова – Универзитетска библиотека „Св. Климент
Охридски”, Софија, Бугарска
dr. Wooseob Jeong – School of Library and Information Management,
Emporia State University, Kansas, USA

Главни и одговорни уредник:

доц. др Драгана Грујић – Катедра за библиотекарство и информатику
Филолошког факултета Универзитета у Београду

Класификација њексџова по УДК

Народна библиотека Србије

Први број часописа *Библиоџекар* објављен је 1948. године

Часопис Библиоџекар излази уз подршку
МИНИСТАРСТВА КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА
Републике Србије

ISSN 0006 – 1816

БИБЛИОТЕКАР

часопис за теорију и праксу библиотекарства

Год. LVIII св. 1-2 (2016)

БИБЛИОТЕКАРСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ

Београд, 2016.

САДРЖАЈ

ТЕМА

Rachel Miles: Open Access: an evaluation of its impact, obstacles, and advancements	9
Катарина Перић, Татјана Тимотијевић, Жељко Димитријевић: Публиковање у отвореном приступу и појава предаторских часописа и издавача	39

ПРАКСА

Марина Неђић: Културно-образовни програми за особе са инвалидитетом	63
Мирјана Манчев: Квалитет услуга у библиотекама факултета на Универзитету у Нишу	85
Мирјана Пејовић, Ана Дуковић: Самовредновање рада школског библиотекара као изазов и подстицај	103
Татјана Кикић, Татјана Јовановић: Архивска регистратура и библиотека – оглед заснован на пракси Архива Србије	119

ХРОНИКА

Радмила Тасић: Тематска разноврсност омладинске периодике у Краљевини Југославији	135
Оља Стојановић: Библиотека Музеја позоришне уметности Србије	149

ПРИКАЗИ

Богдан Трифуновић: XIV Конференција „Дигитализација културне баштине, старих записа из природних и друштвених наука и дигитална хуманистика”	165
Оливера Недељковић: Албум старог Ниша	173

ДОКУМЕНТА

Ифла Отворени приступ	179
Ифла Изјава о делима сирочадима	185
Ифла Електронска позајмица	189
Упутство за ауторе прилога	207

TEMA

Оригиналан научни рад

UDK 001.38:004.738.5

050.486:004.738.5

655.066.13:004

655.25:004.738.5

Rachel Miles

Center for the Advancement of Digital Scholarship

Kansas State University

ramiles@ksu.edu

OPEN ACCESS: AN EVALUATION OF ITS IMPACT, OBSTACLES, AND ADVANCEMENTS

Abstract

Access to research results is imperative in today's robust digital age, yet access is often prevented by publisher paywalls. Open Access (OA) is the simple idea that all research should be free for all to access, use, and build upon. This paper will focus on three critical areas of the OA landscape: its impact on scholarship and the public, the obstacles to be overcome, and its advancements. The impact of OA actions and initiatives has been difficult to quantify, but the growing number of studies on OA have shown mostly overwhelmingly positive results. Cultural norms within academia, such as the reliance on the journal Impact Factor (IF) to assess the quality of individual research articles, have impeded the progress of OA. Conversely, federal mandates and institutional policies have supported the OA movement by requiring that scholarly publications be deposited into institutional or subject repositories immediately following publication. As information professionals, library and information science (LIS) professionals have a responsibility as practitioners, authors, and editors to support OA and encourage other academics to do the same.

Keywords: open access, scholarly publishing, self-archiving, copyright, scholarly communication, digital scholarship, open data

Introduction

In 1989, Tim Berners-Lee invented the World Wide Web at CERN in order to facilitate automatic sharing and linking of information, raw data sets, and other research outputs among scientists and scholars at various institutions around the world (O’Luanaigh 2014).¹ While CERN was eager to adapt Internet protocols in order to share massive amounts of data with physicists around the world, the Internet became much more than CERN or Berners-Lee could have ever imagined. The Internet has evolved and altered the way the world communicates, interacts, conducts business, and socializes; as CERN Director-General Rolf Heuer asserts, “The web is a powerful example of the way that basic research benefits humankind.”²

This innovative digital tool – the Internet – is available for researchers, university faculty members, and scholars to use in order to conduct and share research in a variety of outputs, such as peer-reviewed online scholarly journal articles, online monographs, data sets, source code, conference presentations, and many other outputs. However, there are currently a number of barriers that prevent researchers from conducting and sharing their research online. One such barrier is the traditional scholarly publishing model, which still functions according to the pre-Internet, print era. Research outputs that are published or made available online without price barriers, such as subscriptions, licensing fees, and pay-per-view fees, are considered *gratis* Open Access (OA). An even more unrestricted type of OA is *libre* OA, which more closely follows the principles of the Budapest Open Access Initiative (BOAI) of 2002,³ in which research published online eliminates price barriers and most permission barriers, or most copyright and licensing restrictions.⁴ *Libre* and *gratis* OA should not be confused with green and gold OA, which are about venues, while *libre* and *gratis* OA are concerned with user rights. Green OA is provided by OA repositories, such as institutional or subject repositories and usually depends on authors practicing self-archiving.

---

¹ Cian O’Luanaigh, “World Wide Web born at CERN 25 years ago,” *CERN*, 8 April 2014, <https://home.cern/about/updates/2014/03/world-wide-web-born-cern-25-years-ago>

² Marina Giampietro, “Twenty years of a free, open web,” *CERN*, 30 April 2013, <https://home.cern/about/updates/2013/04/twenty-years-free-open-web>

³ Chan et al., “The Budapest Open Access Initiative Declaration,” *BOAI*, 2002, <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>

⁴ Peter Suber, “Open Access Overview,” *Earlham College*, 15 December 2015, <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>

Gold OA is provided by journals, whether they are fully OA journals or offer an OA option.⁵

In a sense, the OA movement is an effort to shift the ecosystem of scholarly communication and research into its natural state, with scholarly outputs being effortlessly and freely shared, reused, cited, text-mined, data-mined, and distributed online. The benefits of shifting digital scholarship into an OA environment are extensive, yet often misunderstood, components of the complex world of publishing and academia.

Open Access: Impact for Scholars and on the Public

Impact for Scholars

The Journal Impact Factor

Academics do not generally publish their research for royalties, though there are instances where this happens among those academics who participate as an author in a commercial textbook, for example. The primary motivation for authors to publish scholarly works is cemented in producing impact. Impact is not easily defined, especially in the world of scholarly communication. However, the motivation behind demonstrating impact for scholarly works is more easily identified; this motivation lies in an author's desire to either obtain tenure and promotion or develop a reputation as an influential researcher, or often it is a combination of both, in which both can simultaneously aid faculty in advancing their careers.⁶

The most common way that researchers determine impact is through the journal Impact Factor (IF) which is produced by the publisher Thomson Reuters in Journal Citation Reports (JCR) and represents the average number of citations an article receives in a given journal over a two-year period.⁷ While many faculty, especially in the hard sciences, are often expected to publish in journals with high IFs in order to obtain tenure and promotion at their university or institution, the IF has numerous limitations, especially when it comes to

---

⁵ Peter Suber, "Gratis and Libre Open Access," SPARC Open Access Newsletter, August 2008, <http://sparcopen.org/our-work/gratis-and-libre-open-access/>

⁶ Peter Suber, *Open Access*, (Cambridge, MA: The MIT Press, 2012): 12.

⁷ Eugene Garfield, "The Thomson Reuters Impact Factor," *Web of Science*, 20 June 1994, <http://wokinfo.com/essays/impact-factor/>

assessing the research impact of a single article or author.⁸ There is a general consensus among stakeholders of the research process that the IF is the authority on research assessment.⁹ Such stakeholders include funding agencies, university administrators, and government bodies that are often responsible for funding research with tax dollars and writing public policy based on assessment of the current research literature using single measurements like the IF. While the IF serves a purpose, even Eugene Garfield, who originally developed the IF, admits to its limitations¹⁰ and further points out that he never intended or imagined that the IF would be used as an evaluation tool to award research grants and funds.¹¹

Though the IF has several limitations and criticisms, those will be addressed in the next section of this paper. What follows here are a number of cases that illustrate the impact of OA on the academic community and on the general public, including one notable case that emphasized how an OA journal can quickly climb the ranks of other journals indexed by JCR. In the aforementioned instance, *PLoS Biology*, after only two years since its inception, attained the highest IF in the field of biology.¹² Building a reputation within the academic community so quickly would not have been possible for a subscription-based journal; the high visibility of an OA journal, which is partly due to the ease in which OA articles are indexed on search engines, is a major factor contributing to *PLoS Biology*'s rapid achievement.

The Open Access Citation Advantage

The success of *PLoS Biology* is only one example and cannot be applied across all journals, disciplines, and articles. However, the Scholarly Publishing and Research Coalition of Europe (SPARC Europe) currently maintains the Open Citation Project, or the OpCit Project, which has for many years kept track of studies that evaluate whether or not there is a citation advantage among OA

---

⁸ PLoS Medicine Editors, "The impact factor game," *PLoS Medicine* 3, no. 6 (2006): 291, <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pmed.0030291>

⁹ Colin Steele, Linda Butler, and Danny Kingsley, "The publishing imperative: the pervasive influence of publication metrics," *Learned Publishing* 19, no. 4 (2006): 277-290, accessed August 27, 2016, <http://dx.doi.org/10.1087/095315106778690751>

¹⁰ John Willinsky, "Open access and academic reputation," *Annals of Library and Information Studies* 57, no. 3: 296-302, <http://14.139.47.15/handle/123456789/10242>

¹¹ Eugene Garfield, "The Agony and the Ecstasy—The History and Meaning of the Journal Impact Factor," *International Congress on Peer Review and Biomedical Publication*, (2005), http://garfield.library.upenn.edu/papers/jifchicago2005.pdf?utm_source=false&utm_medium=false&utm_campaign=false

¹² Willinsky, "Open Access and Academic Reputation," 299.

articles. Since OA articles are more searchable, findable, and accessible than toll-access (TA)¹³—or subscription-access—articles, the theory is that OA articles will thus be more cited than their TA counterparts. The OpCit Project produced a summary of all the studies to date in 2010, and in the same year, an annotated bibliography was published that listed many of the same studies. A central focus of the annotated bibliography questioned whether an OA citation advantage is merely a positive correlation or a matter of causation.¹⁴ While the question is unresolved, yet still important, the summary from the OpCit Project emphasized that while OA literature might be more discoverable, it does not automatically make it more citable.¹⁵

The studies listed in OpCit must rely on two factors. First, research worthy of citations, regardless of providing OA to its content, still relies heavily on a number of factors, such as quality, relevance in the field, originality, reliability, objectivity, and replicability; depending on the discipline, one or many of these factors may be crucial to a researcher, and therefore, not all OA articles are necessarily citable. Research does not automatically receive citations simply because it provides *gratis* OA. In a 2010 study from *PLoS ONE*, researchers found that the higher the quality of an article, the more likely it was to have a citation advantage among green OA articles. Second, the nature of scholarly communication varies across disciplines and therefore cannot be compared across disciplines.¹⁶ Though the OpCit summary was published in 2010, the list has been updated and has found 46 of the 70 studies, or 66 percent, have a citation advantage in OA literature, mostly in the following disciplines: natural sciences, such as physics and astronomy; life sciences, such as medicine and biology; formal sciences, such as mathematics; certain social sciences, such as political science and law; and library and information science.¹⁷

While the studies listed by SPARC Europe support the overall general hypothesis that open access contributes to greater citation counts, especially in the general sciences, the studies evaluated the impact and citation counts of a small number of articles. A recent note from *Iscience* analyzed data from the OAIndx and

---

¹³ Suber, *Open Access*, 6.

¹⁴ Wagner, A. Ben, "Open Access Citation Advantage: An Annotated Bibliography." *Issues in Science and Technology Librarianship* 60, (2010), <http://www.istl.org/10-winter/article2.html>

¹⁵ Alma Swan, "The Open Access Citation Advantage: Studies and Results to Date," *SPARC Europe*, 1-17, http://eprints.soton.ac.uk/268516/2/Citation_advantage_paper.pdf

¹⁶ *Ibid.*, 2.

¹⁷ SPARC Europe, "The Open Access Citation Advantage: List of Studies and Results to Date," *SPARC Europe*, http://sparceurope.org/oaca_table/

examined over three million papers indexed in the Web of Science (WoS) published between 2007 and 2009 with a citation window as early as 2007 to the latest date possible in 2016. More than 12,000 journals were indexed and evaluated in the study and had over 34 million citations collectively.¹⁸ Overall, green OA was a more impactful form of research communication in most disciplines compared to gold OA. However, gold OA held the citation advantage over green OA in biology and biomedical research. Articles in TA, or paywalled, journals were the least impactful strategy for the majority of disciplines. In all disciplines, any form of OA—whether green or gold—had the maximum research impact with an average 50 percent higher research impact than those published strictly TA.¹⁹

Impact on the Public

While the primary advantage of choosing OA—either green or gold—for a researcher or faculty member has the potential for greater impact through increased citation counts, the impact on the public can take longer to quantify and measure.

One of the most notable examples of OA's impact on the public—at least in the sciences—is the Human Genome Project. Starting in 1988, scientists were able to map and sequence all the genes of the human species by April 2003, and it was only made possible by requiring that researchers with the Human Genome Project make their data openly available online to the public within 24 hours of discovery. While the project is itself remarkable, it also had overwhelming impacts on the economy, public health, and the scientific understanding of genes with regards to certain diseases and disorders.²⁰

In another more recent example, Joe Biden, current Vice President of the United States of America, developed a plan in 2015 to accelerate progress for cancer treatments and increase funding for cancer research.²¹ While Biden hopes to break down barriers to cancer research through such initiatives as the Genomic Data Commons, which is a fully open database to be housed at the National

---

¹⁸ Archambault et al., “Research Impact of Paywalled versus Open Access Papers,” *OAnumbr*, 1, http://www.lscience.com/PDF/oaNumber_OACA_3million_paper.pdf

¹⁹ *Ibid.*, 3.

²⁰ “From Ideas to Industries: Human Genome Project,” *SPARC*, 19 November 2015, <http://sparcopen.org/impact-story/human-genome-project/>

²¹ Jocelyn Kaiser, “What Vice President Biden’s moonshot may mean for cancer research,” *Science*, January 2016, <http://www.sciencemag.org/news/2016/01/what-vice-president-biden-s-moonshot-may-mean-cancer-research>

Cancer Institute (NCI), SPARC also hopes to help by lending its expertise in accelerating progress towards cancer treatments and cures.²²

While calculating the impact research has had on a community or population can take many years, usage data and altmetrics can provide more immediate information about the scholarly conversations occurring among the general public. Altmetrics are a relatively new type of metric that track the attention that research outputs receive online, such as through social media, news outlets, online reference managers like Mendeley and CiteULike, blogs, and public policy documents.²³ Altmetrics are not intended to replace traditional bibliometrics but to complement them. Researchers can now track what the public is saying about their research. If an author makes their paper or some other research output OA—green or gold—it’s likely that the output will receive more online attention,²⁴ such as download counts and social media mentions, than a research output published strictly TA.

Currently, research to find a correlation between altmetrics indicators and bibliometric success has been inconclusive and conflicting; however, in a meta-analysis of these studies, a strong correlation was found between articles’ citation counts and mentions on peer networks, with Mendeley readership having the strongest relationship.²⁵ Altmetrics are still new to the field of impact and research assessment, and more research, as well as time to allow for citation buildup, is needed. For now, usage data and altmetrics still offer insightful information into the influence of research on the public. Access to research encourages online conversations, whether they are among the general public through traditional and social media outlets or among scholars on peer networks. In addition to having a citation advantage, OA literature also has an altmetrics advantage, though this does not necessarily mean that altmetrics should be conflated with citation counts.²⁶

---

²² Heather Joseph, “Supporting the Vice-President’s Cancer Moonshot Initiative,” *SPARC Open Access News*. June 6, 2016, <http://sparcopen.org/news/2016/supporting-the-vps-cancer-moonshot/>

²³ “About Altmetric and the Altmetric Attention Score,” *Altmetric*, 21 June 2016, <https://help.altmetric.com/support/solutions/articles/6000059309-about-altmetric-and-the-altmetric-attention-score>

²⁴ Xianwen Wang, Chen Liu, Wenli Mao, and Zhichao Fang, “The Open Access Advantage Considering Citation, Article Usage and Social Media Attention,” *Scientometrics* 103, no. 2 (2015): 555–564. doi: 10.1007/s11192-015-1547-0

²⁵ Robin Chin Roemer and Rachel Borchardt, *Meaningful Metrics: A 21st-Century Librarian’s Guide to Bibliometrics, Altmetrics, and Research Impact*, (Chicago, IL: Association of College and Research Libraries, 2015): 140.

²⁶ Jonathan P. Tennant et al., “The Academic, Economic and Societal Impacts of Open Access: An Evidence-Based Review,” *F1000Research* 5, (2016): 632, doi: 10.12688/f1000research.8460.2

While these stories and examples of impact represent a minute sample of the numerous ways that OA has benefited the public, they also illustrate a narrative that can better exemplify the core values that thrive at the heart of all OA advocates. Often, it is the story, not the numbers or the metrics, that truly compels a person—whether a scientist, an artist, or a common member of the public—to recognize the benefits, advantages, and practicalities of choosing OA.

Obstacles to Open Access

As research on open access and its impact continues to grow, OA still struggles to advance in many respects. Misconceptions among the research community of OA, research impact metrics, the rapidly rising cost of research, and an academic culture that is slow to adapt to the digital age are major areas of concern for the OA movement.

Lack of Awareness and Misunderstandings

One of the most prevalent obstacles to the progress of OA is the general lack of awareness and the misunderstandings among researchers of both green and gold OA and how they differentiate. Other significant obstacles include the misunderstandings of the quality of OA journals and OA mandates and policies, as well as the misunderstanding and misuse of research impact metrics.

Misconceptions of Self-Archiving and Institutional Repositories

Many faculty members are often skeptical of making their research OA, and the reasons vary as much as disciplines in academia vary. However, one of the most prominent misconceptions concerns the institutional repository. In one example, researchers were found to have a low level of awareness with regards to their university's institutional repository (IR) but were still interested in adding their scholarly works to the IR.²⁷ In another example, faculty at Texas A&M University (TAMU) were found to have a low awareness of the IR deposit process, which was considered the greatest barrier to participation in self-archiving in the TAMU IR.²⁸

---

²⁷ Muluken Wubayehu Alemayehu, "Researchers' attitude to Using Institutional Repositories: A Case Study of the Oslo University Institutional Repository," Master's thesis at Oslo University College, 2010, <https://oda.hio.no/jspui/handle/10642/426>

²⁸ Zheng Yang and Yu Li, "University Faculty Awareness and Attitudes towards Open Access Publishing and the Institutional Repository: A Case Study," *Journal of Librarianship and Scholarly Communication* 3, no. 1 (May 6, 2015), doi:10.7710/2162-3309.1210.

Most publishers allow some form of author self-archiving, or green OA, whether the archived version is with the author's pre-print, post-print, or the final publisher version of the article.²⁹ Furthermore, there is a general feeling of anxiety—even fear—when it comes to self-archiving articles; authors tend to believe that they are infringing on the publishers' copyright with regard to self-archiving practices. Junior faculty members on the tenure-track at universities are busy, to put it lightly, and so they do not always pay attention to their copyright agreements and author rights with their publishers. Though most faculty members' principles are comparable to the principles of OA, they do not usually take advantage of self-archiving rights despite the citation advantage and the rights retention of their own research.³⁰

Furthermore, faculty generally have more interest and enthusiasm for self-archiving on websites and often do not recognize or understand the benefits of self-archiving on an IR; for instance, those who actively self-archive on a website or disciplinary repository often believe that self-archiving on an IR is a redundant effort.³¹ Faculty want to spend their time wisely, and since many faculty do not realize the benefits of depositing their work in the IR, they can be resistant to the effort. In addition, some faculty are concerned that OA will either lead to plagiarism of their work or publisher disapproval, which in turn could cause a publisher not to publish faculty work;³² these fears, however, have largely been proven to be myths. When authors decide to publish OA, they are allowing anyone to read, copy, share, download, print, store, search, link, and crawl the full-text of the work; however, most authors also “retain the right to block the distribution of mangled or misattributed copies,” which basically blocks plagiarism.³³ In a study that examined the reuse of text in hundreds of thousands of articles deposited in arXiv,³⁴ the massive physics and mathematics disciplinary archive, researchers found that the reuse of text was widespread, but

---

²⁹ Ibid., 79.

³⁰ David Hansen, “Understanding and Making Use of Academic Authors' Open Access Rights,” *Journal of Librarianship and Scholarly Communication* 1, no. 2: 1-10, <http://jlscc-pub.org/articles/10.7710/2162-3309.1050/galley/68/download/>

³¹ Denise Troll Covey, “Recruiting Content for the Institutional Repository: The Barriers Exceed the Benefits,” *Journal of Digital Information* 12, no. 3 (2011). <https://journals.tdl.org/jodi/index.php/jodi/article/view/2068>

³² Ibid., 4.

³³ Suber, “Open Access Overview.”

³⁴ Cornell University Library, *ArXiv*, <http://arxiv.org/>

there was also a complicated mix of reasoning behind the reuse. Most of the time, the reuse of text from these arXiv articles was either lengthy verbatim reuse of text with citations (i.e. not technically plagiarism but likely sloppy scholarship); or if it was plagiarism, it came from either low-quality research that received few if any citations or from countries in which academic cultures do not recognize the ethical concept of plagiarism.³⁵

In response to the general resistance to repositories among the research community, the Confederation of Open Access Repositories (COAR) published a preliminary report in 2012 and a final report in 2013 on sustainable practices for populating repositories; both reports provided LIS professionals with valuable strategies to populate repositories, both institutional and disciplinary, as well as approaches to demonstrate the value of repositories to the larger research community.^{36 37} The purpose of the reports was to give LIS professionals an amalgamated resource of case studies and practices for populating repositories, with practices sorted into three broad categories: incentives to faculty, such as metrics on individual articles and policies that require deposit; integration, which merges repository services; and mediation, such as workflows and tools that simplify the deposit process.³⁸

Misconceptions of the Quality of OA Journals

Awareness of OA has been steadily increasing over the past decade,³⁹ but faculty at universities are often unwilling to adapt to the rapidly changing environment of scholarly communication. Though awareness has assuredly increased, misunderstandings still prevail among faculty, especially concerning the perception that OA journals lack quality and prestige. A longitudinal study

---

³⁵ Daniel T. Citron and Paul Ginsparg, "Patterns of Text Reuse in Scientific Corpus," *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 112, no. 1 (2014): 25-30, doi: 10.1073/pnas.1415135111

³⁶ "Sustainable Best Practices for Populating Repositories: Preliminary Report," *Confederation of Open Access Repositories (COAR)*, May 2012, https://www.coar-repositories.org/files/Sustainable-practices-preliminary-results_final.pdf

³⁷ "Incentives, Integration, and Mediation: Sustainable Practices for Populating Repositories," *Confederation of Open Access Repositories (COAR)*, June 2013, <https://www.coar-repositories.org/fr/activities/repository-content/sustainable-practices-for-populating-repositories-report/>

³⁸ *Ibid.*, 3.

³⁹ Julia Rodriguez, "Awareness and Attitudes about Open Access Publishing: A Glance at Generational Differences," *The Journal of Academic Librarianship* 40, (2014): 604-610, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133314001852>

was conducted over nearly thirty years to quantify the attitudes of scholars towards OA journal publishing and found that faculty consistently perceived such journals as being low quality, especially with respect to peer review.⁴⁰

Unfortunately, many of the perceptions surrounding the belief that OA denotes poor quality and poor editorial practices has been reinforced by a 2013 experiment that has garnered a great deal of attention, discussion, and divergence among the research community and in the media. In the experiment, journalist John Bohannon submitted a bogus scientific research article to over 300 OA journals; 157 journals accepted the article while only 98 rejected it.⁴¹ The experiment aroused a great deal of objection among key OA proponents, calling the experiment flawed and the methodology questionable, especially since the experiment was not also tested on subscription-based journals.⁴² Moreover, a majority of the journals that accepted his bogus article were on Beall's List of Predatory Journals, a list of so-called "predatory" journals maintained by a library scientist at the University of Colorado, Denver.⁴³ Disturbingly, a third of the journals that accepted the paper were listed by the Directory of Open Access Journals (DOAJ), which is considered a credible source.

Many consider Bohannon's experiment to be a smear campaign about OA.⁴⁴ As a result of the criticism of the DOAJ and the growing skepticism towards OA, the DOAJ's criteria for inclusion became more stringent. While the number of OA journals included in the DOAJ has steadily been increasing over the past decade, the number decreased for the first time this year due to the tightened quality criteria.⁴⁵ In addition, other efforts are being made to vet the quality, transparency, and openness of journals, such as the Quality Open Access Market

---

⁴⁰ Jingfeng Xia, "A longitudinal study of scholars attitudes and behaviors toward open-access journal publishing," *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 61, no. 3 (2010): 615–624, <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-76649109885&origin=inward&txGid=0>

⁴¹ John Bohannon, "Who's Afraid of Peer Review?" *Science* 342, no. 6154 (October 4, 2013): 60–65, doi:10.1126/science.342.6154.60.

⁴² Martin Eve, "Flawed Sting Operation Singles Out Open Access Journals," *The Conversation*, <https://theconversation.com/flawed-sting-operation-singles-out-open-access-journals-18846>

⁴³ Jeffrey Beall, "Beall's List," *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.com/publishers/>

⁴⁴ Lilian Nassi-Calò, "Open Access Reviewed: Stricter Criteria Preserve Credibility," *SciELO in Perspective*, http://blog.scielo.org/en/2016/05/25/open-access-reviewed-stricter-criteria-preserve-credibility/#.WAD8X_krLmE

⁴⁵ Monya Baker, "Open-access Index Delists Thousands of Journals," *Nature News*, <http://www.nature.com/news/open-access-index-delists-thousands-of-journals-1.19871>

(QOAM) which crowdsources academic authors' evaluations of journals and their experiences with those journals.⁴⁶

Despite the rapidly growing number of publishers and journals with questionable marketing and peer review practices, one notable longitudinal study evaluated "predatory" OA journals and publishers and concluded that the advancement and rapid momentum of OA will soon outpace the problems associated with these journals and publishers.⁴⁷ For the time being, it is thus important to educate scholarly authors in the various publishing models and publishing practices while the journals and publishers that engage in questionable practices continue to rise.

Researchers' often believe that all OA journals are low quality and of low prestige despite the increasing number of high quality OA journals emerging and former subscription-access journals that have flipped to OA. Unfortunately, many OA journals are still relatively new, and though there are a great number of high quality OA journals, they have not yet had time to build reputation and demonstrate value in their fields. In addition, there is a false impression that all OA is gold OA, and therefore there is a belief that librarians and other OA advocates are attempting to force researchers to publish in strictly OA journals.⁴⁸ That is not the case. There is currently a healthy mix of both green and gold OA, and there are no strictly gold OA mandates at present.

Misconceptions of OA Mandates and Policies

Another misconception about OA among researchers involves policies and mandates at both federal and institutional levels. Funding agencies, such as the National Institutes of Health (NIH) in the United States, and universities are acting in the best interest of the public and researchers by introducing mandates and policies, but misunderstandings still abound. In 2008, the NIH was the first federal agency in the United States that required its funded research to be made available freely online to the public; since the research at NIH is funded by taxpayer dollars, Congress recognized the importance of making the research available to the public.⁴⁹

---

⁴⁶ "About QOAM," QOAM, <https://www.qoam.eu/>

⁴⁷ Cenyu Shen and Bo-Christer Bjork, "'Predatory' Open Access: A Longitudinal Study of Article Volumes and Market Characteristics," *BMC Medicine* 15, no. 13 (2015), doi: 10.1186/s12916-015-0469-2

⁴⁸ Suber, *Open Access*, 55.

⁴⁹ Ray English and Heather Joseph, "The NIH Mandate: An Open Access Landmark," *College and Research Libraries News* 69, no. 2 (2008): 82-85, <http://ohio5.openrepository.com/ohio5/handle/11282/309836>

Currently there are no strictly gold OA mandates and policies, only green OA mandates and policies with the option of choosing gold OA. However, researchers often mistake these mandates and policies to be gold OA mandates and object to their implementation.⁵⁰ Simply put, when these misunderstandings arise, faculty members wrongly believe that the university is attempting to force them to publish strictly in OA journals. In reality, these OA policies are implemented to increase self-archiving of published research produced by faculty members at the university. In no way do these policies force faculty members to select strictly OA journals or to infringe on the publishers' copyright. On the contrary, institutional OA policies require that faculty members and/or librarians—whoever is archiving the institution's scholarly publications—adhere to publisher contracts and policies.

There is OA action taking place in many of the hard sciences, such as in physics with its massive subject repository arXiv, which calls for the green archiving of scholarly publications, but unless federal mandates or institutional policies require self-archiving, there tends to be hesitation on the part of researchers to take self-initiated OA actions. Disciplines in the hard sciences are currently taking huge strides in opening the results of research to everyone, and library and information science (LIS) professionals usually call on other disciplines to move in a more OA direction or to take action, such as the Cambridge mathematician who “called for a boycott of Elsevier, a large STEM publisher, for its unsatisfactory business practices,”⁵¹ which now has over 16 thousand signatures.⁵² Around the same time that the boycott started, editors of the journal *Lingua* quit in protest to Elsevier's business practices, namely high subscription costs and author fees.⁵³ Academic librarians often feel the same way about publishing as other academics. In a survey conducted on the attitudes of library faculty's publishing and self-archiving behaviors, researchers found that librarians encouraged other academics to take risks but did not take the same risks as authors and researchers.⁵⁴ Librarians might not have many options, as it

---

⁵⁰ Suber, *Open Access*, 79.

⁵¹ Chealsye Bowley and Micah Vandegrift, “Librarian, Heal Thyself: A Scholarly Communication Analysis of LIS Journals,” *In the Library with the Lead Pipe*, (2014): 2-18, <http://www.inthelibrarywiththeleadpipe.org/2014/healthysself/>

⁵² “The Cost of Knowledge,” <http://thecostofknowledge.com/>

⁵³ Julia Greenberg, “Editors of the Journal *Lingua* Protest-Quit in Battle for Open Access,” *Wired*, <https://www.wired.com/2015/11/editors-of-the-journal-lingua-protest-quit-in-battle-for-open-access/>

⁵⁴ Howard Carter, Carolyn A. Snyder, and Andrea Imre, “Library Faculty Publishing and Intellectual Property Issues: A Survey of Attitudes and Awareness,” *Libraries and the Academy* 7, no. 1 (2007): 65-79.

turns out, because a significant portion of the LIS professional literature is still under the control of commercial publishers who utilize the same subscription-access publishing models.⁵⁵

Misunderstandings of Impact Metrics

While the number of academics in the world continues to rise, competition to secure faculty, tenure-track positions also increases, and as a result, the growing pressures to publish, establish a reputation, and demonstrate original and impactful research for career advancement have created a culture of fierce competition and rivalry. Without delving deeply into the culture of academia and the struggles of career advancement, such as the burdens of attaining tenure and promotion, it can readily be stated that impact metrics and research assessment usually play a significant role in an academic's professional life.

The same reliance on metrics can not necessarily be said for all disciplines, such as those in the arts and humanities, as their standards for building reputation and status usually revolve around non-periodical publications, such as single-authored monographs, conference proceedings, and non-English journal articles;⁵⁶ these forms of research output and their impact can be difficult to quantify by traditional metrics, or bibliometrics, and therefore, the humanities and arts don't necessarily rely on the same type of research assessment as the "hard" sciences. However, there is a considerable degree of faith in bibliometrics for scholars in the humanities and social sciences.

The Social Sciences and Humanities Research Council (SSHRC) advises caution when using bibliometrics in a number of SSH disciplines, mostly because of the greater presence of books as a method of research output of SSH compared to the research output of the natural sciences and engineering disciplines.⁵⁷ Present indicators of humanities research also do not measure the relevant criteria and thus should not rely solely on these indicators.⁵⁸ Furthermore, the Humanities

---

⁵⁵ Bowley and Vandegrift, "Library, Heal Thyself," 13.

⁵⁶ Audrey Baneyx, "'Publish or Perish' as Citation Metrics Used to Analyze Scientific Output in the Humanities: International Case Studies in Economics, Geography, Social Sciences, Philosophy, and History," *Archivum Immunologiae et Therapiae Experimentalis* 56, no. 6 (2008): 363-371, <http://link.springer.com/article/10.1007/s00005-008-0043-0>

⁵⁷ Éric Archambault, and Étienne Vignola-Gagné, "The Use of Bibliometrics in the Social Sciences and Humanities," *Science Metrix*, 2004. http://www.science-metrix.com/pdf/SM_2004_008_SSHRC_Bibliometrics_Social_Science.pdf

⁵⁸ Michael Ochsner, Sven E. Hug, and Hans-Dieter Daniel, "Indicators for Research Quality in the Humanities: Opportunities and Limitations," *Bibliometrie-Praxis Und Forschung* 1, (2012). <http://www.bibliometrie-pf.de/index.php/bibliometrie/article/view/157/192>

in the European Research Area (HERA), a partnership of European funding organizations, identified a number of humanities-specific issues related to citation indices; two significant issues identified were poor coverage of the humanities by the heavily-relied upon Science Citation Index (SCI) and the different publication practices and patterns of the humanities that do not fit the fast-paced publication model of the natural sciences, and thus, the two- to three-year citation window is typically too short for humanities publications.⁵⁹

The emergence of Google Scholar (GS) as a research assessment tool has offered a broader coverage of other types of scholarly publications besides the traditional scholarly journal article.⁶⁰ However, GS has a number of weaknesses that should be addressed. First, information about the coverage of scholarly content on GS is thus far completely unknown.⁶¹ Second, though this crucial information remains unknown, some evidence suggests that GS does not fully index all the available scholarly content on the web, which leads to poor coverage, discovery, and retrieval of scholarly information.⁶² As tools and resources, such as GS, continue to develop to capture a fuller representation of the varieties of scholarly publications, the need to understand these research assessment strategies will also continue to become increasingly important for more disciplines and for more scholars in the early stages of their careers. Though this section discusses research impact with respect to scholarly journal articles, the implications of publishing and providing evidence of research impact weigh heavily on every scholar in every discipline.

While the pressures on faculty in the hard sciences to produce high quality research in order to fulfill tenure and promotion requirements—which often demand a certain number of publications in specific journals or journals with high IFs—increase, it is surprising how few people understand how the journal IF is calculated, how it is often gamed and manipulated, and the level to which the IF is marketed by corporations who do not share the same interests as the stakeholders involved in scholarly communication. In addition, many disciplines,

---

⁵⁹ Carl Dolan, “Feasibility Study: The Evaluation and Benchmarking of Humanities Research in Europe,” *HERA*, 2007. http://heranet.info/system/files/hera_report_-_evaluation_and_benchmarking_of_humanities_research_in_europe.pdf

⁶⁰ *Ibid.*, 369.

⁶¹ M. E. Falagas et al., “Comparison of PubMed, Scopus, Web of Science, and Google Scholar: Strengths and Weaknesses,” *The FASEB Journal* 22, no. 2 (September 20, 2007): 338–42, doi:10.1096/fj.07-9492LSF

⁶² Péter Jacsó, “Google Scholar: The Pros and the Cons,” *Online Information Review* 29, no. 2 (April 2005): 208–14, doi:10.1108/14684520510598066.

mainly in the humanities, are underrepresented in terms of journal coverage by JCR.⁶³ In 2006, the editors of *PLoS Medicine* criticized Thomson Reuters for its non-transparent calculation of the IF, which only uses a nontransparent process to select a number of articles deemed “citable” from a journal to calculate its IF.⁶⁴ A recent proposal from 2016 made recommendations to journals about providing their own IFs, rather than relying on the IF calculated by Thomson Reuters and published in JCR. The researchers that published the proposal relied on data from Web of Science in order to generate citation distributions for 11 journals in multiple disciplines and in a variety of subject-specific scopes; the journals also varied in the range of their IF. Their results showed that 65 to 75 percent of the articles selected based on Thomson Reuter’s classification of “citable” articles had fewer citations than indicated by the IF.⁶⁵

The IF has major limitations and flaws, yet it is still the most used scientific metric tool for assessing the quality of scientific research despite the experts in scholarly communication that advise scholars against using the IF to assess the quality of individual journal articles and authors. The IF has a very close and troubling connection to the OA movement, because it acts as a tremendous cultural barrier. Reputation in scientific journals is very often assessed by this singular method of assessment, and though some OA journals, such as *PLoS Biology*, have quickly climbed to the top of the journal hierarchy, many still face the disadvantage of being new journals. New journals, OA or not, take time to establish reputations in their respective fields, and those journals considered prestigious have been around the longest, have established credibility, and have the highest IFs. On average, OA journals with IFs published in JCR are slightly below average, but most of the scientific disciplines usually have “at least one prominent, high-quality open access journal available”.⁶⁶ Unfortunately, a common belief among many tenure-track faculty is that only subscription-access journals can establish a high IF and thus prestige. Currently, while high-quality, prestigious OA journals exist, they are still outnumbered by their TA counterparts, at least when being strictly assessed by their IF. The pressures for

---

⁶³ Willinsky, “Open Access and Academic Reputation,” 299.

⁶⁴ PLoS Medicine Editors, “The Impact Factor Game.”

⁶⁵ Vincent Larivière et al., “A Simple Proposal for the Publication of Journal Citation Distributions,” *Publication of Journal Citations*, (2016): 2-24, <http://biorxiv.org/content/biorxiv/early/2016/07/05/062109.full.pdf>

⁶⁶ Anarita Barbaro, Monica Zedda, Donatella Gentili, and Rafael Leon Greenblatt, “The Presence of High-impact factor Open Access Journals in Science, Technology, Engineering and Medicine (STEM) Disciplines,” *Journal of Library and Information Science* 6, no. 3 (2015): doi: 10.4403/jlis.it-11257

faculty to publish in prestigious journals for career advancement while new OA journals struggle to establish their reputations has created a vicious cycle within scholarly communication.

Ignoring the IF, or any other type of research assessment, is not a viable option for scholars. It is a well-established and mature measurement of journals, and currently, there is no alternative option for replacing it.⁶⁷ Cultural norms are slow to change in the academic community, and though there is an over-reliance on the IF in some fields, this does not mean that all researchers rely on it or publish only in journals with the highest impact factors. In 2012, the San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA), initiated by the American Society for Cell Biology (ASCB), was drafted and currently has over 12 thousand signers from individuals and over 800 signers from organizations.⁶⁸ DORA is a call to major universities, institutions, organizations, and individual researchers within academia to use journal impact factors as a “surrogate measure of quality of individual research articles, to assess an individual scientist’s contributions, or in hiring, promotion, or funding decisions.”⁶⁹ Outdated belief systems within academia have delayed the adoption of OA, but OA is now ascending some of its greatest obstacles.

The Serials Pricing Crisis and the Origin of OA

Unfortunately, a major obstacle to OA cannot be overcome by cultural adaptation, at least not within academia itself. A phenomenon known as the serials pricing crisis is affecting all communities within academia, whether they are represented by librarians, students, or faculty. Although the serials crisis is discussed here as a major obstacle, it is the reason the OA movement began in the early 1990s. Over the past few decades, the size of academic library budgets has decreased while the subscription rates to scholarly journals have risen significantly faster than the rate of inflation.⁷⁰ Even Harvard, one of the wealthiest academic libraries in the world as well as the largest academic library with the largest annual budget, cannot afford its journal subscriptions and has had to accept the decision to cancel journal subscriptions.⁷¹ As a result, Harvard Faculty of Arts and Sciences

---

⁶⁷ Larivière et al., “Simple Proposal for Publication,” 61.

⁶⁸ “San Francisco Declaration on Research Assessment,” *DORA*, <http://www.ascb.org/dora/>

⁶⁹ “San Francisco Declaration on Research Assessment: Putting Science into the Assessment of Research,” *DORA*, December 2012, <http://www.ascb.org/files/SFDeclarationFINAL.pdf?910290>

⁷⁰ Brenda Dingley, “U.S. Periodical Prices – 2005,” (2005): 1-16, <http://www.ala.org/alcts/sites/ala.org.alcts/files/content/resources/collect/serials/ppi/05usppi.pdf>

⁷¹ Suber, *Open Access*, 30.

(FAS) unanimously voted to in 2008 to adopt the first institutional OA mandate at a major university.⁷²

To emphasize the severity of the serials crisis, many researchers, especially in poor countries, now turn to the controversial Sci-Hub in order to obtain access to the research needed to complete their own research projects. Sci-Hub is an online search engine for academic papers, which are available for download illegally, since they infringe on publishers' copyright and bypass the publisher paywalls. Price tags on articles may not be individually expensive for a scholar, but conducting thorough research involves collecting, reading, and analyzing dozens, if not hundreds, of research articles for a single project or paper.⁷³

Although programs exist with publishers to help researchers access academic papers in poor or developing countries, either researchers are not finding these programs sufficient for their research needs, or they simply find Sci-Hub easier to use. Most surprisingly, users of Sci-Hub are not limited to poor countries; they are everywhere and most especially congregated near universities with access to academic journals; for students and faculty at universities, searching Sci-Hub is simply faster and easier than finding the correct link that provides access. As OA publishing expert Peter Suber points out, "this is here to stay," whether people agree with it or not.⁷⁴ Though these examples do not support the positions of Sci-Hub, they do demonstrate the gravity of the serials pricing situation. In addition, it appears that most academics do not feel any moral guilt over downloading pirated papers from Sci-Hub, likely because they don't receive royalties from publishers for their published articles, and they are the contributors of the very research articles provided by Sci-Hub, at least on a vast scale.⁷⁵

Advancements of the OA Movement

OA is mostly made possible by the World Wide Web, and the awareness and understanding of OA has dramatically improved since 1996; in addition, the number of articles published OA has increased significantly, especially among

---

⁷² Robin Peek, "Harvard Faculty Mandates OA," *Information Today*, (2008), <https://www.questia.com/magazine/1G1-177673457/harvard-faculty-mandates-oa>

⁷³ Suber, *Open Access*, 6.

⁷⁴ John Bohannon, "Who's Downloading Pirated Papers? Everyone," *Science Magazine*, (2016), <http://www.sciencemag.org/news/2016/04/whos-downloading-pirated-papers-everyone>

⁷⁵ John Travis, "In Survey, Most Give Thumbs-up to Pirated Papers," *Science Magazine*, (2016), <http://www.sciencemag.org/news/2016/05/survey-most-give-thumbs-pirated-papers>

authors publishing research articles in the hard sciences and technology.⁷⁶ Furthermore, a 2011 study from *PLoS ONE* found that there is a steady rise of gold OA journals growing at 20 percent per year.⁷⁷

The OA Business Model

While OA information provides anyone, anywhere with access to research and scholarship, OA itself is not free. OA journals often charge Article Processing Fees (APCs) to authors in order to fund the publication and editorial process, which has inopportunately opened the door to so-called “predatory” publishers and journals. When viewed from the author’s perspective, the APC option can seem unappealing, even though funding agencies and institutions pay the APCs for the majority of cases.⁷⁸ OA presents an alternative publishing model, and though some publishers fear OA as a threat to their profits, there are some key examples to suggest otherwise. In the 2009 Hindawi publishing press release, the publisher announced the substantial growth of OA journal collections, especially among its biological and medical collections.⁷⁹ In addition, the press release from Springer in 2008 stated that the acquisition of BioMed Central Group, the world’s largest OA publisher, complemented its publishing practices and that the OA publishing model could and did work.⁸⁰

OA Policies and Mandates

As previously discussed, faculty members at universities are not generally proactive about self-archiving their own research articles in repositories as a green OA action. However, one of the major advancements of OA involves publishers adding language to their contract agreement with authors or in their author rights retention policies which allow authors to archive a version of record—most often the post-print version,⁸¹ though publishers sometimes allow the final publisher’s PDF version. Despite the advantage of retaining these rights, scholars often need motivation and assistance in taking action in order to

---

⁷⁶ Archambault et al., “Proportion of Open Access Papers Published in Peer-Reviewed Journals at the European and World Levels—1996–2013,” *Science-Metrix*, (2014), http://science-metrix.com/files/science-metrix/publications/d_1.8_sm_ec_dg-rtd_proportion_oa_1996-2013_v11p.pdf

⁷⁷ John Whitfield, “Open Access Comes of Age,” *Nature News* 474, no. 428 (2011), doi:10.1038/474428a

⁷⁸ Barbaro et al., “Presence of High-impact OA Journals,” 60.

⁷⁹ Paul Peters, “2009: A Year of Strong Growth for Hindawi,” *SPARC-OAForum*, (2010), <http://mx2.arl.org/lists/sparc-oaforum/message/5326.html>

⁸⁰ Peter Suber, “Springer to Acquire BioMed Central Group,” *SPARC-OAForum*, (2008), <http://mx2.arl.org/lists/sparc-oaforum/message/4605.html>

⁸¹ Suber, *Open Access*, 199.

exercise these rights. As a result, institutions and funding agencies have begun to develop OA policies and mandates.⁸²

When the NIH implemented the first national OA mandate for taxpayer-funded research in 2008, a new precedent was set for putting OA into practice. Since then, the Registry of Open Access Repository Mandates and Policies (ROARMAP) was established and currently tracks over 770 institutional and funder OA policies from around the world.⁸³ Moreover, in 2013 the White House issued an Executive Directive on Increasing Access to Results of Federally Funded Scientific Research which requires federal funding agencies in the U.S. with “expenditures over 100 million dollars to make the results of taxpayer-funded research” freely available to the general public.⁸⁴ The Directive specifically requires that results from scholarly publications and data sets be made OA. As of February 2016, “16 federal departments and agencies have issued public access plans covering publications and digital data,” and these completed public access plans account for 98 percent of the annual Federal research and development expenditures in the United States.⁸⁵

The NIH has now started an initiative to change the format of its papers in PubMed Central so that they can be text-mined and further analyzed by researchers.⁸⁶ Overall, all of these mandates, the Directive, and the initiative have one common goal: to make research freely available to all in order to advance science in areas such as agriculture, environmental protection, health, and energy. The Directive from the White House expands upon these advances by adding that the progression of science ultimately aids in solving issues associated with economic and societal challenges.⁸⁷

In Europe, leaders recently announced an ambitious goal to make all scientific papers OA by 2020. Though some critics are calling the proposed objective

---

⁸² Hansen, “Authors’ Open Access Rights,” 8.

⁸³ David Crotty, “A Quck Tour around the World of Scholarly Journal Publishing,” *The Scholarly Kitchen*, 18 August 2016, <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2016/08/18/a-quick-tour-around-the-world-of-scholarly-journal-publishing/>

⁸⁴ “Executive Directive on Public Access,” *SPARC*, 2013, <http://sparcopen.org/our-work/2013-executive-directive/>

⁸⁵ Jerry Sheehan, “Increasing Access to Results of Federally Funded Science,” *The White House*. 22 February 2016, <https://www.whitehouse.gov/blog/2016/02/22/increasing-access-results-federally-funded-science>

⁸⁶ “NIH Manuscript Collection Optimized for Text-Mining and More,” *Extramural Nexus*. 16 November 2015.

⁸⁷ Sheehan, “Increasing Access to Results.”

overly-ambitious and unrealistic, the League of European Research Universities (LERU) said the goals were “a major boost for the transition towards an Open Science system.”⁸⁸ Advocates say that the goal is possible if strict green OA mandates are put in place for the immediate access to research without any embargos attached.

Out of the 136 funders worldwide, 105 employ OA policies or mandates for the research they fund; as a result, OA journals have grown substantially over the past decade.⁸⁹ The overall increase of OA journals has led to a growing number of OA journals with high IFs in Science, Technology, Engineering, and Medicine (STEM); these high-quality OA journals have matured quickly in their fields.⁹⁰ Compared to a 2010 study, the percentage of OA journals present in JCR was considerably smaller.⁹¹

Many traditional publishers do not flip their journals to OA models but instead rely on a hybrid model in which they receive both subscription payments and APCs for the same articles, a practice that is commonly known as “double dipping” in academic libraries. Fully OA scientific journals that require APCs have the highest IFs in their fields, and therefore, it can be inferred that OA journals that follow the APC business models present the most sustainable funding option currently available.⁹²

Opportune Metrics

Currently, the IF reigns supreme as the chief assessment tool of research. However, other metrics are making their way into the scene, such as the Eigenfactor, a new score that communicates the importance and value of a journal,⁹³ usage data, such as download counts and page views; altmetrics, which represent the level of online attention an article receives; and Source Normalized Impact per Paper (SNIP), which measure “the ratio of a journal’s citation count per paper

---

⁸⁸ Martin Enserink, “In dramatic statement, European leaders call for ‘immediate’ open access to all scientific papers by 2020,” *Science Magazine*, <http://www.sciencemag.org/news/2016/05/dramatic-statement-european-leaders-call-immediate-open-access-all-scientific-papers>

⁸⁹ Barbaro et al., “Presence of High-impact OA Journals,” 58.

⁹⁰ *Ibid.*, 67.

⁹¹ Elena Giglia, “The Impact Factor of Open Access Journals: Data and Trends,” *Rédaction Médicale et Scientifique*, (2011): 16-39, http://www.h2mw.eu/redactionmedicale/2011/02/Giglia_IF%20of%20OA%20journals_2010.pdf

⁹² Barbaro et al., “Presence of High-impact OA Journals,” 70.

⁹³ “About the Eigenfactor Project,” *Eigenfactor.org*, <http://www.eigenfactor.org/about.php>

and the citation potential in its subject field,”⁹⁴ which is useful for comparing scholarship across disciplines. Alternative and robust metrics allow for research to be assessed in different ways, which then offers authors of scholarship more options and opportunities for publishing and disseminating their work. At the very least, alternative metrics offer new ways to perceive impact and research assessment and to not blindly trust in one measure of assessment alone.

Another useful tool which can be implemented by LIS journals and publishers is the Journal Openness Index (JOI). The JOI is an alternative and nonconventional approach to measure the openness of journals and is a scale produced by SPARC/PLoS that uses the following criteria: reader rights, reuse rights, copyrights, author posting rights, automatic posting, and machine readability.⁹⁵ While the JOI should be used independently of other metrics and research assessment tools, it provides librarians and other academics with a means of measuring the openness of specific journals. Since there is an OA citation and altmetrics advantage with most disciplines, the JOI could serve as a useful tool to potentially help increase other metric scores for a journal.

With the JOI, librarians and academics can choose which journals to publish in based on their preferred level of openness as an author as well as negotiate rights with publishers for self-archiving purposes. Furthermore, editorial boards can make decisions for their journals based on the principles outlined in the JOI.⁹⁶ As a profession, LIS professionals have made generous contributions to the OA movement, but it is time to make OA publishing practices a reality in LIS. Otherwise, the same academics from other disciplines who are encouraged by librarians to practice OA publishing and archiving strategies may not feel compelled to take their own initiatives to progress OA.

Conclusion

Major advancements in disciplines of science and technology have been made in the direction of open access with other disciplines following in their footsteps. LIS professionals have taken significant OA actions in their professional practices but have yet to make significant progress in the realm of LIS publishing

---

⁹⁴ “About Source Normalized Impact per Paper (SNIP),” *Journal Metrics*, <https://www.journalmetrics.com/snip.php>

⁹⁵ SPARC/PLOS/OASPA, “How Open Is It?” *PLoS*. 2014, https://www.plos.org/files/HowOpenIsIt_English.pdf

⁹⁶ Bowley and Vandegrift, “Librarian, Heal Thyself,” 13.

practices. There are significant obstacles to OA, but the evolution of OA has taken extraordinary steps in the past ten years towards the original principles outlined in the original 2002 BOAI. Federal mandates and institutional policies have helped collectively with the OA movement, as well as organizations and publishers such as SPARC and PLOS. Organizations and individual researchers have many opportunities to take actions in order to facilitate greater access to research results to both researchers and the general public around the world. The business model of print journals has outgrown its mold, and the organism of research is struggling to use its digital medium to thrive in its new ecosystem.

Bibliography:

1. “About Altmetric and the Altmetric Attention Score.” *Altmetric* (21 June 2016). <https://help.altmetric.com/support/solutions/articles/6000059309-about-altmetric-and-the-altmetric-attention-score>
2. “About QOAM.” QOAM. <https://www.qoam.eu/about>
3. “About Source Normalized Impact per Paper (SNIP).” *Journal Metrics*. <https://www.journalmetrics.com/snip.php>
4. “About the Eigenfactor Project.” *Eigenfactor.org*. <http://www.eigenfactor.org/about.php>
5. Alemayehu, Muluken Wubayehu. “Researchers’ Attitude to Using Institutional Repositories: A Case Study of the Oslo University Institutional Repository.” Master’s thesis at Oslo University College, 2010. <https://oda.hio.no/jspui/handle/10642/426>
6. Archambault, Éric, Didier Amyot, Philippe Deschamps, Aurore Nicol, Françoise Provencher, Lise Rebout and Guillaume Roberge. “Proportion of Open Access Papers Published in Peer-Reviewed Journals at the European and World Levels—1996–2013.” *Science-Metrix* (2014). http://science-metrix.com/files/science-metrix/publications/d_1.8_sm_ec_dg-rtd_proportion_oa_1996-2013_v11p.pdf
7. Archambault, Éric, and Étienne Vignola-Gagné. “The Use of Bibliometrics in the Social Sciences and Humanities.” *Science Metrix*, 2004. http://www.science-metrix.com/pdf/SM_2004_008_SSHRC_Bibliometrics_Social_Science.pdf
8. Archambault, Éric, Grégoire Côté, Brooke Struck and Matthieu Voo-rons. “Research Impact of Paywalled versus Open Access Papers.” *OAnumbr*. http://www.lscience.com/PDF/oaNumber_OACA_3million_paper.pdf

9. Baker, Monya. "Open-access Index Delists Thousands of Journals." *Nature News*. <http://www.nature.com/news/open-access-index-delists-thousands-of-journals-1.19871>

10. Baneyx, Audrey. "'Publish or Perish' as Citation Metrics Used to Analyze Scientific Output in the Humanities: International Case Studies in Economics, Geography, Social Sciences, Philosophy, and History." *Archivum Immunologiae et Therapiae Experimentalis* 56, no. 6 (2008): 363-371. <http://link.springer.com/article/10.1007/s00005-008-0043-0>

11. Barbaro, Anarita, Monica Zedda, Donatella Gentili, and Rafael Leon Greenblatt. "The Presence of High-impact factor Open Access Journals in Science, Technology, Engineering and Medicine (STEM) Disciplines." *Journal of Library and Information Science* 6, no. 3 (2015). doi: 10.4403/jlis.it-11257

12. Beall, Jeffrey. "Beall's List." *Scholarly Open Access*. <https://scholarlyoa.com/publishers/>

13. Bohannon, John. "Who's Afraid of Peer Review?" *Science* 342, no. 6154 (October 4, 2013): 60-65. doi:10.1126/science.342.6154.60

14. Bohannon, John. "Who's Downloading Pirated Papers? Everyone." *Science Magazine*, (2016). <http://www.sciencemag.org/news/2016/04/whos-downloading-pirated-papers-everyone>

15. Bowley, Chealsye, and Micah Vandegrift. "Librarian, Heal Thyself: A Scholarly Communication Analysis of LIS Journals." *In the Library with the Lead Pipe*, (2014): 2-18. <http://www.inthelibrarywiththeleadpipe.org/2014/healthysself/>

16. Carter, Howard, Carolyn A. Snyder, and Andrea Imre. "Library Faculty Publishing and Intellectual Property Issues: A Survey of Attitudes and Awareness." *Libraries and the Academy* 7, no. 1 (2007): 65-79. doi:10.1353/pla.2007.0003

17. Chan, Leslie, Darius Cuplinskas, Michael Eisen, Fred Friend, Yana Genova, Jean-Claude Guedon, Melissa Hagemann, Stevan Harnad, Rick Johnson, Rima Kupryte, Manfredi La Manna, Istvan Rev, Monika Segbert, Sidnei de Souza, Peter Suber, and Jan Velterop. "The Budapest Open Access Initiative Declaration." *BOAI*. 2002. <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>

18. Citron, Daniel T., and Paul Ginsparg. "Patterns of Text Reuse in Scientific Corpus." *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 112, no. 1 (2014): 25-30. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1415135111>

19. Cornell University Library. "ArXiv." *Cornell University Library*. <http://arxiv.org/>

20. “The Cost of Knowledge.” <http://thecostofknowledge.com/>
21. Covey, Denise Troll. “Recruiting Content for the Institutional Repository: The Barriers Exceed the Benefits.” *Journal of Digital Information* 12, no. 3 (2011). <https://journals.tdl.org/jodi/index.php/jodi/article/view/2068>
22. Crotty, David. “A Quick Tour around the World of Scholarly Journal Publishing.” *The Scholarly Kitchen*. 18 August 2016. <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2016/08/18/a-quick-tour-around-the-world-of-scholarly-journal-publishing/>
23. Dingley, Brenda. “U.S. Periodical Prices – 2005.” *ALA*, (2005): 1-16. <http://www.ala.org/alcts/sites/ala.org.alcts/files/content/resources/collect/serials/ppi/05usppi.pdf>
24. Dolan, Carl. “Feasibility Study: The Evaluation and Benchmarking of Humanities Research in Europe.” *HERA*. 2007.
25. English, Ray, and Heather Joseph. “The NIH Mandate: An Open Access Landmark.” *College and Research Libraries News* 69, no. 2 (2008): 82-85. <http://ohio5.openrepository.com/ohio5/handle/11282/309836>
26. Enserink, Martin. “In dramatic statement, European leaders call for ‘immediate’ open access to all scientific papers by 2020.” *Science Magazine*. <http://www.sciencemag.org/news/2016/05/dramatic-statement-european-leaders-call-immediate-open-access-all-scientific-papers>
27. Eve, Martin. “Flawed Sting Operation Singles Out Open Access Journals.” *The Conversation*. <https://theconversation.com/flawed-sting-operation-singles-out-open-access-journals-18846>
28. “Executive Directive on Public Access.” *SPARC*. 2013. <http://sparcopen.org/our-work/2013-executive-directive/>
29. Falagas, M. E., E. I. Pitsouni, G. A. Malietzis, and G. Pappas. “Comparison of PubMed, Scopus, Web of Science, and Google Scholar: Strengths and Weaknesses.” *The FASEB Journal* 22, no. 2 (September 20, 2007): 338–42. doi:10.1096/fj.07-9492LSF
30. “From Ideas to Industries: Human Genome Project.” *SPARC*. November 19, 2015, <http://sparcopen.org/impact-story/human-genome-project/>
31. Garfield, Eugene. “The Agony and the Ecstasy—The History and Meaning of the Journal Impact Factor.” *International Congress on Peer Review and Biomedical Publication*, (2005). http://garfield.library.upenn.edu/papers/jifchicago2005.pdf?utm_source=false&utm_medium=false&utm_campaign=false

32. Garfield, Eugene. "The Thomson Reuters Impact Factor." *Web of Science*. 20 June 1994. <http://wokinfo.com/essays/impact-factor/>

33. Giampietro, Marina. "Twenty Years of a Free, Open Web." CERN. 30 April 2013, <https://home.cern/about/updates/2013/04/twenty-years-free-open-web>

34. Giglia, Elena. "The Impact Factor of Open Access Journals: Data and Trends." *Rédaction Médicale et Scientifique*, (2011): 16-39. http://www.h2mw.eu/redactionmedicale/2011/02/Giglia_IF%20of%20OA%20journals_2010.pdf

35. Greenberg, Julia. "Editors of the Journal *Lingua* Protest-Quit in Battle for Open Access." *Wired*, <https://www.wired.com/2015/11/editors-of-the-journal-lingua-protest-quit-in-battle-for-open-access/>

36. Hansen, David. "Understanding and Making Use of Academic Authors' Open Access Rights." *Journal of Librarianship and Scholarly Communication* 1, no. 2: 1-10. <http://jlscl-pub.org/articles/10.7710/2162-3309.1050/galley/68/download/>

37. "How Open Is It?" *PLoS*. 2014. https://www.plos.org/files/HowOpenIsIt_English.pdf

38. "Incentives, Integration, and Mediation: Sustainable Practices for Populating Repositories." *Confederation of Open Access Repositories (COAR)*. June 2013. <https://www.coar-repositories.org/fr/activities/repository-content/sustainable-practices-for-populating-repositories-report/>

39. Jacsó, Péter. "Google Scholar: The Pros and the Cons." *Online Information Review* 29, no. 2 (April 2005): 208-14. doi:10.1108/14684520510598066

40. Joseph, Heather. "Supporting the Vice-President's Cancer Moonshot Initiative." *SPARC Open Access News*. June 6, 2016. <http://sparcopen.org/news/2016/supporting-the-vps-cancer-moonshot/>

41. Kaiser, Joclyn. "What Vice President Biden's Moonshot May Mean for Cancer Research." *Science*. January 2016. <http://www.sciencemag.org/news/2016/01/what-vice-president-biden-s-moonshot-may-mean-cancer-research>

42. Larivière, Vincent, Véronique Kiermer, Catriona J. MacCallum, Marcia McNutt, Mark Patterson, Bernd Pulverer, Sowmya Swaminathan, Stuart Taylor, and Stephen Curry. "A Simple Proposal for the Publication of Journal Citation Distributions." *Publication of Journal Citations*, (2016): 2-24. <http://biorxiv.org/content/biorxiv/early/2016/07/05/062109.full.pdf>

43. Nassi-Calò, Lilian. “Open Access Reviewed: Stricter Criteria Preserve Credibility.” *SciELO in Perspective*. http://blog.scielo.org/en/2016/05/25/open-access-reviewed-stricter-criteria-preserve-credibility/#.WAD8X_krLmE

44. “NIH Manuscript Collection Optimized for Text-Mining and More.” *Extramural Nexus*. 16 November 2015. <https://nexus.od.nih.gov/all/2015/11/16/nih-manuscript-collection-optimized-for-text-mining-and-more/>

45. O’Luanaigh, Cian. “World Wide Web born at CERN 25 years ago.” *CERN*. 8 April 2014. <https://home.cern/about/updates/2014/03/world-wide-web-born-cern-25-years-ago>

46. Ochsner, Michael, Sven E. Hug, and Hans-Dieter Daniel. “Indicators for Research Quality in the Humanities: Opportunities and Limitations.” *Bibliometrie-Praxis Und Forschung* 1, (2012). <http://www.bibliometrie-pf.de/index.php/bibliometrie/article/view/157/192>

47. Peek, Robin. “Harvard Faculty Mandates OA.” *Information Today*, (2008). <https://www.questia.com/magazine/1G1-177673457/harvard-faculty-mandates-oa>

48. Peters, Paul. “2009: A Year of Strong Growth for Hindawi.” *SPARC-OA-Forum*, (2010). <http://mx2.arl.org/lists/sparc-oaforum/message/5326.html>

49. PLoS Medicine Editors. “The Impact Factor Game.” *PLoS Medicine* 3, no. 6 (2006): 291. <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pmed.0030291>.

50. Rodriguez, Julia. “Awareness and Attitudes about Open Access Publishing: A Glance at Generational Differences.” *The Journal of Academic Librarianship* 40, (2014): 604-610. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133314001852>

51. Roemer, Robin Chin, and Rachel Borchardt. *Meaningful Metrics: A 21st-Century Librarian’s Guide to Bibliometrics, Altmetrics, and Research Impact*. Chicago, IL: Association of College and Research Libraries, 2015.

52. “San Francisco Declaration on Research Assessment: Putting Science into the Assessment of Research.” *DORA*. December 2012, <http://www.ascb.org/files/SFDeclarationFINAL.pdf?910290>

53. “San Francisco Declaration on Research Assessment.” *DORA*. <http://www.ascb.org/dora/>

54. Sheehan, Jerry. “Increasing Access to Results of Federally Funded Science.” *The White House*. 22 February 2016. <https://www.whitehouse.gov/blog/2016/02/22/increasing-access-results-federally-funded-science>

55. Shen, Cenyu, and Bo-Christer Bjork. "‘Predatory’ Open Access: A Longitudinal Study of Article Volumes and Market Characteristics." *BMC Medicine* 15, no. 13 (2015), doi: 10.1186/s12916-015-0469-2
56. SPARC Europe. "The Open Access Citation Advantage: List of Studies and Results to Date." *OACA*. http://sparceurope.org/oaca_table/.
57. Steele, Colin, Linda Butler, and Danny Kingsley. "The Publishing Imperative: The Pervasive Influence of Publication Metrics." *Learned Publishing* 19, no. 4 (2006): 277-290. <http://dx.doi.org/10.1087/095315106778690751>.
58. Suber, Peter. "Gratis and Libre Open Access." *SPARC Open Access Newsletter*. August 2008. <http://sparcopen.org/our-work/gratis-and-libre-open-access/>
59. Suber, Peter. "Open Access Overview." *Earlham College*. 15 December 2015, <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>
60. Suber, Peter. "Springer to Acquire BioMed Central Group." *SPARC-OA-Forum*, (2008). <http://mx2.arl.org/lists/sparc-oaforum/message/4605.html>
61. Suber, Peter. *Open Access*. Cambridge, MA: The MIT Press, 2012.
62. "Sustainable Best Practices for Populating Repositories: Preliminary Report." *Confederation of Open Access Repositories (COAR)*. May 2012. https://www.coar-repositories.org/files/Sustainable-practices-preliminary-results_final.pdf
63. Swan, Alma. "The Open Access Citation Advantage: Studies and Results to Date." *SPARC Europe*, 1-17. http://eprints.soton.ac.uk/268516/2/Citation_advantage_paper.pdf.
64. Tennant, Jonathan P., François Waldner, Damien C. Jacques, Paola Masuzzo, Lauren B. Collister, and Chris. H. J. Hartgerink. "The Academic, Economic and Societal Impacts of Open Access: An Evidence-Based Review." *F1000Research* 5, (2016): 632. doi: 10.12688/f1000research.8460.2
65. Travis, John. "In Survey, Most Give Thumbs-up to Pirated Papers." *Science Magazine*, (2016). <http://www.sciencemag.org/news/2016/05/survey-most-give-thumbs-pirated-papers>
66. Wagner, A. Ben. "Open Access Citation Advantage: An Annotated Bibliography." *Issues in Science and Technology Librarianship* 60, (2010). doi: 10.5062/F4Q81B0W
67. Wang, Xianwen, Chen Liu, Wenli Mao, and Zhichao Fang. "The Open Access Advantage Considering Citation, Article Usage and Social Media Attention." *Scientometrics* 103, no. 2 (2015): 555-564. doi: 10.1007/s11192-015-1547-0

68. Whitfield, John. "Open Access Comes of Age." *Nature News* 474, no. 428 (2011). doi:10.1038/474428a

69. Willinsky, John. "Open Access and Academic Reputation." *Annals of Library and Information Studies* 57, no. 3: 296-302. <http://14.139.47.15/handle/123456789/10242>.

70. Xia, Jingfeng. "A longitudinal Study of Scholars Attitudes and Behaviors toward Open-access Journal Publishing." *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 61, no. 3 (2010): 615-624. <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-76649109885&origin=inward&txGid=0>

71. Yang, Zheng, and Yu Li. "University Faculty Awareness and Attitudes towards Open Access Publishing and the Institutional Repository: A Case Study." *Journal of Librarianship and Scholarly Communication* 3, no. 1 (May 6, 2015). doi:10.7710/2162-3309.1210.

Рејчел Мајлс

Центар за унапређење дигиталне научне комуникације
Државни универзитет у Канзасу
ramiles@ksu.edu

**ОТВОРЕНИ ПРИСТУП: ПРОЦЕНА ЊЕГОВОГ УТИЦАЈА,
ПРЕПРЕКА И УНАПРЕЂЕЊА****Сажетак**

Доступност резултата истраживања императив је данашњег жилавог дигиталног доба, међутим често је отежана због плаћања надокнаде издавачу. Идеја отвореног приступа врло је једноставна: свима треба да буде омогућено да приступају, користе или надograђују сва истраживања. Овај рад фокусираће се на три кључна подручја отвореног приступа: његов утицај на научну комуникацију и јавност, препреке које треба да се превазиђу, као и његова унапређења. Утицај деловања отвореног приступа тешко је квантификовати, али све већи број студија о отвореном приступу приказују углавном изразито позитивне резултате. Културне норме унутар академске заједнице, као што је ослањање на импакт фактор часописа за процену квалитета појединих истраживачких радова ометају напредак отвореног приступа. С друге стране, држава и саме институције подржавају покрет за отворени приступ захтевајући да се научни радови депонују у институционалним или тематским репозиторијумима одмах након објављивања. Као информациони стручњаци, библиотекари имају одговорност као практичари, аутори и уредници да подрже отворени приступ и охрабре друге у академској заједници да учине исто.

Кључне речи: отворени приступ, објављивање научних радова, самоархивирање, ауторско право, научна комуникација, дигитална научна комуникација, отворени подаци

Примљено: 31. августа 2016.

Исправке: 30. септембра 2016.

Прихваћено: 10. октобра 2016.

Катарина П. Перић

katarina.peric@nb.rs

Татјана С. Тимотијевић

tatjana.timotijevic@nb.rs

Жељко Н. Димитријевић

zeljko.dimitrijevic@nb.rs

Народна библиотека Србије

ПУБЛИКОВАЊЕ У ОТВОРЕНОМ ПРИСТУПУ И ПОЈАВА ПРЕДАТОРСКИХ ЧАСОПИСА И ИЗДАВАЧА

Сажетак

Развој електронског издаваштва прати развој отвореног приступа. Отворени приступ (енг. *Open Access*) часописа у електронском издању омогућава корисницима да на било ком месту и у било које време могу приступити и читати научне радове. Наравно, аутори и издавачи се на неки начин морају осигурати од неовлашћеног преузимања и копирања радова. Публиковање у отвореном приступу поред мноштва предности носи са собом и одређене покушаје злоупотребе. Оне се испољавају стварањем лажних, тзв. предаторских издавача часописа. Циљ овог рада је да прикаже на које све начине предаторски издавачи делају и које се мере морају предузети како би се аутори заштитили. Иако појам предаторских издавача није нов, њихов пораст у последње време указује да је ово и те како важан проблем којим се треба бавити и радити на проналажењу решења. Истраживачи данас морају бити изузетно опрезни приликом слања својих радова, јер једном послати рад у предаторски часопис бива, како се то популарно назива, „сахрањен” и такав рад је немогуће повратити.

Кључне речи: научно издаваштво, отворени приступ, истраживачи, ауторско право, предаторски часописи, предаторски издавачи, киднаповани часописи

Увод

Преласком са штампаних на електронске публикације процес претраживања и проналажења потребних информација се, с једне стране, убрзао и поједноставио, али исто тако је, с друге стране, поставио пред истраживаче нове изазове. Проблем је што број доступних публикација све више расте, а библиотеке нису у могућности да набаве сву потребну литературу. Стога се библиотеке удружују и оснивају конзорцијуме са основним циљем оптимизације набавке научне литературе. Са папирних издања часописа прелази се на електронска. Поред приступа литератури комерцијалног карактера коју публикују велики светски издавачи, библиотеке у све већој мери нуде приступ дигиталним садржајима који је доступан свима – у режиму отвореног приступа.

Отворени приступ¹ представља светски савремени тренд научног издаваштва и један од главних циљева ОА је да научна литература буде потпуно бесплатно доступна крајњем кориснику. Истраживачима треба обезбедити приступ садржајима у научним часописима без обзира на то да ли су институције у којима су они чланови претплаћене на тај садржај или не. Ово је својеврстан покушај да претплата за приступ научној литератури пређе на нови економски модел – уместо библиотека претплата прелази директно на ауторе или њихове институције. Финансијери пројекта захтевају да сви добијени резултати буду у ОА режиму што омогућава свим потенцијалним корисницима директан приступ. За кориснике и за библиотеке главна добит од ОА режима је та што је све бесплатно, док за ауторе то представља повећану видљивост њихових радова и потенцијално повећање цитираности.

Публиковање у ОА режиму

Постоји неколико врста публикавања у ОА режиму, а два основна су зелени (green) и златни (gold).

Први вид представља самоархивирање јер аутори сами похрањују своје радове у репозиторијуме, било институционалне, било тематске (ArXiv – математика, физика, PubMed – биомедицинске науке, RePEc – економија и др.). Они такође могу поставити копију свог рада на веб-страницу

---

¹ Open Access (OA) – публикавање у режиму отвореног приступа

институције којој припадају или на личну веб-страницу. Иако се само-архивирање често везује за потпуно отворени зелени приступ, некад се дешава да репозиторијуми наплаћују одређену врсту надокнаде са циљем да одрже, унапреде и прошире свој складишни простор. Најчешћа пракса је да се институционални репозиторијуми креирају при универзитетима, али није мање заступљена ни пракса да се то чини и при научним институтима, ради чувања великог броја радова сарадника. Репозиторијуми при универзитетима у својих архивама чувају докторске дисертације што их чини доступним јавности и лако се могу проналазити. Дисциплинарни или тематски (предметни) репозиторијуми садрже дигитализоване и архивирани материјале научника и истраживача из одређене дисциплине и сврха њихог креирања је да омогући истраживачима из те области широк увид у објављену литературу како би се олакшало истраживање и писање научно-истраживачких радова.

Други вид је публикување у рецензираним часописима који су у потпуности у ОА режиму (gold) или делимично (хибридни часописи). Статистике указују на то да је данас преко 15% научних часописа у отвореном приступу и са сталном тенденцијом пораста. Број репозиторијума који окупљају часописе и књиге у отвореном приступу такође је у порасту, а неки од најпосећенијих су DOAJ², PLoS³, Free Medical Journals (за часописе), DOAB⁴, Google Books, FreeBooks4Doctors (за књиге) и др. Све већа пажња посвећује се оснивању ОА репозиторијума докторских дисертација. У Србији су то репозиторијуми е-тезе при свим нашим универзитетима, као и DoiSerbia PhD репозиторијум који садржи преко 1.000 теза одбрањеним на универзитетима у Србији. Најпознатији у Европи и свету јесу DART Europe и OATD.^{5, 6} Услед све већег броја репозиторијума, како тематских, тако и оних који окупљају литературе из разних научних дисциплина, формира-

---

² Directory of Open Access Journals – директоријум часописа у отвореном приступу

³ Public Library of Science – јавна научна библиотека

⁴ Directory of Open Access Books – директоријум књига у отвореном приступу

⁵ Open Access Theses and Dissertations – тезе и дисертације у отвореном приступу

⁶ Катарина Перић, „Отворени приступ и академски дигитални репозиторијуми” (необјављен мастер рад, Филолошки факултет, Београд, 2015), 18.

ју се и портали који представљају својеврстан вид регистара ОА репозиторијума – ROAR⁷, OpenDOAR⁸, OAPEN⁹ и др.

Како би се ови начини публиковања како часописа тако и књига униформисали, покренут је пројекат SHERPA¹⁰ који развија отворене архиве на водећим универзитетима у Великој Британији.¹¹ Овај пројекат је завршен у јануару 2006. године и његови циљеви су били следећи:

- Креирање институционализованом отвореном приступа дигиталним репозиторијумима у 20 институција које су у складу са ОА иницијативом (ОАИ РМН¹²) и користе eprints.org софтвер;
- рад на проналажењу кључног решења за креирање, популарисање и одржавање електронских колекција;
- формулација прихватљивих стандарда за ширење садржаја у кооперацији са понуђачима услуга ОА иницијативе;¹³
- давање корисних информација и дељење стеченог знања у циљу помагања онима који су заинтересовани за сличне сервисе.

Један од SHERPA сервиса јесте RoMEO.¹⁴ База овог сервиса се налази на Нотингем универзитету.¹⁵ Сервис пружа податке о издавачима, као и њихове ставове према самоархивирању. На самом сајту се може наћи листа часописа са информацијама о наслову, издавачу, ISSN броју, е-ISSN броју и нивоу отворености часописа.

⁷ Registry of Open Access Repositories – регистар репозиторијума у отвореном приступу

⁸ Directory of Open Access Repositories – директоријум репозиторијума у отвореном приступу

⁹ Open Access Publishing in European Networks – издаваштво у отвореном приступу на европским мрежама

¹⁰ Securing a Hybrid Environment for Research Preservation and Access – Осигурање хибридног окружења за очување и приступ истраживачком раду

¹¹ SHERPA Project, <http://www.sherpa.ac.uk/projects/sherpa.html> (преузето 20.8.2016)

¹² Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting – Иницијатива за отворене архиве – протокол за прикупљање метаподатака

¹³ OAI Service Providers

¹⁴ Rights Metadata for Open archiving – Права о метаподацима у отвореном архивирању

¹⁵ Nottingham University

Политике публиковања научних радова су следеће:¹⁶

- Часопис дозвољава да аутори похрањују у репозиторијуме нерецензирану (pre-print) и рецензирану верзију рада (post-print) или финални рад (PDF);
- часопис дозвољава да аутори похрањују у репозиторијуме само рецензирану верзију радова (post-print) или PDF верзију;
- часопис дозвољава да аутори похрањују у репозиторијуме само нерецензирану верзију радова (pre-print);
- часопис не дозвољава похрањивање радова у репозиторијуме.

Појам и развој идеје о предаторским часописима

Појам предаторских часописа је релативно нов у научно-издавачкој заједници у Србији и истраживачи још увек нису у потпуности информисани ко су предаторски издавачи и каква штета може настати уколико објаве рад код неког оваквог издавача. Предаторски часописи су научни часописи у отвореном приступу који заговарају златни модел научног издаваштва ради брзог и лаког профита.

У свету се овај појам појавио тек недавно. Године 2010. назив „предаторски часописи“¹⁷ и „предаторски издавачи“¹⁸ први пут је употребио библиотекар Џефри Бил (Jeffrey Beall) када је објавио листу предаторских издавача на свом блогу <https://scholarlyoa.com>. Бил је академски библиотекар са више од 25 година искуства у блиблиотечко-информационој делатности у библиотеци на Универзитету у Денверу (Колорадо). Почео је да се бави научним часописима у отвореном приступу 2009. године, док је изучавао политику рада издавача „Bentham Open”. У свом раду о овом издавачу, који је објавио у часопису ”The Charleston Advisor”,¹⁹ цитира сајт издавача: „All submitted articles undergo a fast but rigorous

¹⁶ SHERPA/RoMEO: Browse RoMEO Journals, <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/journalbrowse.php?la=en&fidnum=|&mode=simple> (преузето 20.8.2016)

¹⁷ Predatory journals

¹⁸ Predatory publishers

¹⁹ Jeffrey Beall, „Bentham Open : Advisor Reviews--Standard Review”, *The Charleston Advisor* (2009), <http://eprints.rclis.org/13538/1/s8.pdf> (преузето 5.8.2016)

peer-review procedure, followed by prompt submission of an article for publication.” Бил објашњава да неки радови објављени у часописима овог издавача обилују непопуларним и дискутаблним темама које не би биле прихваћене у општепознатим и признатим научним часописима. Најјефтиније индивидуално чланство у Bentham Open-у износило је 1,600\$, на основу чега је аутор могао да добије попуст од 5% за трошкове објављивања рада. Што значи да аутор мора да објави 40 радова како би био на нули у оквиру те врсте чланарине, јер је цена једног објављеног чланка била 800\$. Оваква пракса је веома дискутабилна и навела је Била на одлуку да се позабави часописима у отвореном приступу. Из даљих истраживања проистекао је његов блог ”Scholarly Open Access – Critical analysis of scholarly open-access publishing” на коме се могу наћи листе потенцијалних предаторских часописа и издавача, хакованих часописа, као и друге корисне информације.

Дуго се на часописе у отвореном приступу гледало са одређеним недовољем и дозом неповерења, али је, као и за сваку новину у свету, потребно одређено време да се схвате њен циљ и сврха. Издавачи све више примењују ОА режим уз одређену наплату аутору, док је за крајње кориснике приступ бесплатан. Што се Bentham Open-а тиче данас је ситуација сасвим другачија. На њиховом сајту постоји одељак *Information for Authors/Reviewers* у оквиру којег се наводи, иако не стоји цена појединачног објављеног чланка, да аутори који су чланови организације добијају попуст од 50%.

Карактеристике предаторских издавача / часописа

Уредништво

Индикативно је да предаторски издавачи углавном не објављују на својим веб-сајтовима листу уредника, чланова уређивачких одбора, рецензента итд. У случају да таква листа постоји, власник издавачке куће може бити назначен и као главни уредник за све часописе које издаје. Уредници су углавном представљени без важних информација које би ауторима биле од великог значаја, као што је нпр. афилијација. Ако је одређени часопис наведен као међународни, а чланови уредништва су са истог географског подручја, претпоставка је да се ипак не ради о квалитетном часопису и да би требало што детаљније истражити како часопис тако и издавача. У неким случајевима чланови уредништва и уређивачких одбора могу бити наведени у оквиру неког часописа без њиховог знања и одобрења. У таквим случајевима битно је потражити додатне информације о члановима на њиховим блог страницама (ако их поседују) или на разним академским профилима и друштвеним мрежама. Уколико су стварно уредници часописа, такве информације ће навести и на личним профилима. Уредништва предаторских часописа засипају ауторе великим бројем писама путем електронске поште уз позив да објаве рад у часопису, као и да постану чланови уређивачких одбора (у обраћањима углавном постоје граматичке/типографске грешке (најчешће почињу навођењем наслова неког рада који је већ објављен у неком часопису), а све у циљу стицања утиска да је понуда озбиљна и да неко прати ауторов рад. Писма као што су ова врло често су упућена са комерцијалних e-mail адреса (gmail, yahoo и сл.). Наведени подаци о квалитету и рангу часописа најчешће су лажни, док наведени сајт часописа уопште не ради или ако ради углавном је дизајниран тако да подсећа на сајт неког реномираног издавача.

Веб-сајтови

Издавачи часописа у отвореном приступу морају на својим веб-страницама имати информацију да је сав материјал у отвореном приступу и архиве часописа у том случају морају да буду доступне корисницима. Такође, бит-

но је да политика уређивања буде транспарентна и свима доступна. Неретко се догађа да не постоји довољно или уопште нема података о накнадама које аутор плаћа за објављивање чланка, него се те информације доставе аутору тек по објављивању. Чланци објављени у оваквим часописима теже се проналазе на мрежи, што онемогућава индексним базама да их препознају и преузму метаподатке о радовима.

Назив часописа, његова дисциплина, рецензија

Понекад је сам назив часописа у раскораку са својом мисијом и радовима које објављује. Уколико се ради о одређеном часопису који у свом називу садржи реч „International”, а бави се искључиво темама са једног географског подручја, и обратно – уколико је то часопис одређене земље, а издавач, уредник или било која наведена институција нема везе са земљом наведеном у његовом називу – све то указује да се вероватно ради о сумњивом часопису и издавачу.

На листи дисциплина које часопис покрива врло често се наводи широк опсег научних области са јасном поруком аутору да његов рад свакако припада подручју којим се часопис бави.

Поступак рецензије у предаторским часописима није довољно транспарентан, док у неким случајевима она и не постоји, што доприноси лакшем прихватању радова за публикување уз занемаривање њиховог квалитета.

Лажне организације за рачунање фактора утицајности часописа

Предаторски часописи на својим веб-сајтовима и у позивним мејловима лажно наводе високе импакт-факторе²⁰ (IF) и у већини случајева за издавача IF наводе компанију Thomson Reuters. Једноставним увидом у базу Journal Citation Report лако је проверити да ли одређени часопис заиста има IF који рачуна Thomson Reuters. Упркос томе, у последње време јављају се лажни импакт-фактор сервиси, односно оснивају се организације које рачунају факторе утицајности часописа. Овакве организације на својим веб-страницама нуде информације како су оне сертифициване, али је овај податак немогуће проверити, пошто контакт информације углавном нису транспарентне. Иако у свом називу садрже реч „Indexing”, на својим сајто-

---

²⁰ Impact Factor

вима имају само листе са називима часописа које наводно „индексирају”. Џефри Бил на свом сајту наводи две организације за које верује да су лажне и да у часописима који имају њихов IF не треба публиковати – SPARC Indexing и Root Indexing²¹.

Предаторске конференције

Поред предаторских часописа, све чешћа појава су и предаторске конференције. Сваки истраживач је барем једном у свом „spam” фолдеру наишао на позив да учествује на одређеној конференцији. Некада се овакви мејлови случајно задесе у „spam” фолдеру, али у већини случајева се заправо ради о „конференцијама” које се никада неће ни одржати, јер је у питању обмана истраживача.

Критеријуми за утврђивање предаторских конференција су:²²

- Лажне информације (у позивном мејлу или на веб-страници организатора конференције постоји информација о томе како је конференција непрофитабилна. Међутим, сам издавач је организација која послује за добит; људи који су наведени као саветодавни или организациони одбор углавном су наведени без њиховог знања, као и универзитети и друге организације који су наведени као партнери или спонзори; листа адреса или бројева телефона углавном је лажна или непостојећа);

- нетранспарентна или непостојећа рецензија (она на овим конференцијама углавном не постоји или је једна особа задужена за рецензију свих пристиглих радова, иако се ради о различитим темама за које нису стручни нити специјализовани);

- висока котизација (уколико се упореди са котизацијама других конференција из исте области може се закључити да је она нетипично висока или да излагачи плаћају много више од других учесника);

- радови се брзо прихватају (рок за читање и прихватање/одбијање радова је веома кратак, а у неким случајевима радови бивају прихваћени и пре него што се рок за предају заврши);

---

²¹ Jeffrey Beall, „Two New Completely Fake Impact Factor Companies”, *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.com/2016/07/28/two-new-completely-fake-impact-factor-companies/> (преузето 7.8.2016)

²² Jeffrey Beall, „Proposed Criteria for Identifying Predatory Conferences”, *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.files.wordpress.com/2016/06/proposed-criteria-for-identifying-predatory-conferences.pdf> (преузето 7.8.2016)

- организатор заказује више различитих конференција у исто време и на истом месту;
- редовно продужавање рока за предају радова или прихватање радова након рока предвиђеног за слање;
- излагачима је омогућено да држе више различитих презентација на једној конференцији;
- повезаност са другим предаторским конференцијама или часописима (радови бивају објављени у часописима који су предаторски и некавалитетни);
- позивни мејлови личе на брошуре за путовања;
- конференција је „међународна” (иако има у свом називу реч „међународна” организатори и/или учесници су сви или барем већином из исте земље);
- организатори наводе да ће радови бити објављени у часопису који је реферисан у Web of Science или Scopus бази, али не наводе називе часописа;
- назив конференције је исти или подсећа на назив неке од признатих, угледних конференција.

Киднаповани часописи

Киднаповани научни часописи²³ (преводе се и као *хаковане интернетне странице*), јесу научни часописи чији је идентитет украден и налази се на лажној интернет страници. Мноштво научних часописа још увек излази само у штампаној верзији и тада се лако може утврдити да је то једина легитимна верзија часописа. Међутим, када часопис има и електронски облик или је то једина његова верзија, творци хакованих интернет страница се труде да лажни веб-сајт што више подсећа на сајт оригиналног издавача²⁴.

У циљу прикупљања што више чланака за објављивање, а самим тим и узимања новца од аутора, ствараоци оваквих страница прате одређени шаблон који је могуће препознати као лажан. Те карактеристике се тичу позивног писма издавача часописа, изгледа веб-странице, процеса рецензије, брзине објављивања рада и слично.

²³ Hijacked journals

²⁴ Predatorski časopisi, <http://kobson.nb.rs/predatorskiEcasopisi/predatorskiEcasopisi.778.html> (преузето 4.8.2016)

Примери хакованих интернет страница

Часопис Wulfenia

Researchers Call
2015

The journal editorial board members hereby invite you to submit your scientific manuscripts to multidisciplinary

WULFENIA
JOURNAL

(5-Year-Impact Factor: 0.649)

<http://multidisciplinarywulfenia.org/submit/index.html>

MUSEUMGASSE 2, KLAGENFURT, AUSTRIA, A-9021
Tel: +4346353630576

New Events:

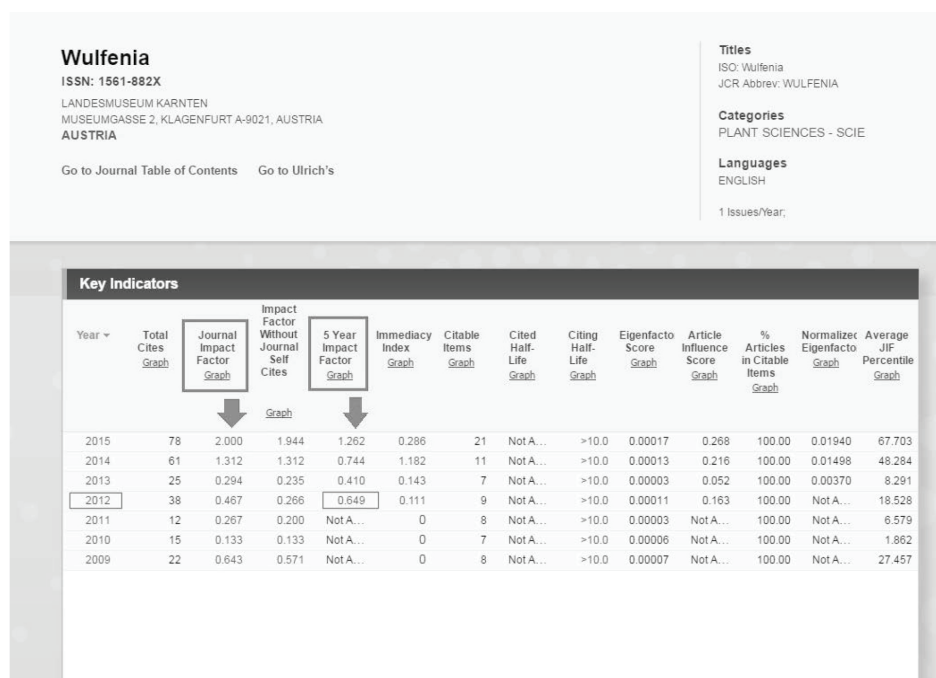
1. The review team aims to make decision on rejection or possible acceptance of submitted papers in a week.
2. The journal 5-year Impact factor is now: **0.649!!!**
3. The journal acceptance rate is now increased to give authors a better publication chance.

Слика 1: *Wulfenia Journal* – screenshot њивној њисма²⁵

Позивно писмо издавача обавезно садржи податке о IF часописа, са линком ка лажној веб-страници. У овом конкретном примеру можемо видети да се за недељу дана доноси одлука да ли ће неки рад бити одбијен или прихваћен, са додатном информацијом да је часопис проширио број радова који се прихватају како би се ауторима дала боља прилика да објављују своје радове.

Позивно писмо може да збуни ауторе, јер је адреса која се наводи узета од легитимног часописа. Међутим, у позивном писму се наводи да је петогодишњи IF 0.649. Ова информација се лако може проверити увидом у Web of Science (WoS) и Journal Citation Report (JCR). Часопис *Wulfenia* се реферише у WoS-у од 2007, први двогодишњи IF је добио 2009, док је први петогодишњи IF добио тек 2012. године. Тај први петогодишњи IF је износио 0.649. Међутим, позивно писмо је послато 2015, што значи да IF морао бити из 2014, евентуално из 2013. године (у случају да још увек није израчунат најновији IF за 2014. годину). Додатно, потпуно исто позивно писмо је примљено 30. 6. 2016, али и 3. 8. 2016. године са истим насловом ("Researchers Call 2015"). Грешка у навођењу године сама по себи је довољан знак да се не ради о легитимном позиву и часопису.

²⁵ Мејл примљен на kobson@nb.rs 27.11.2015. године

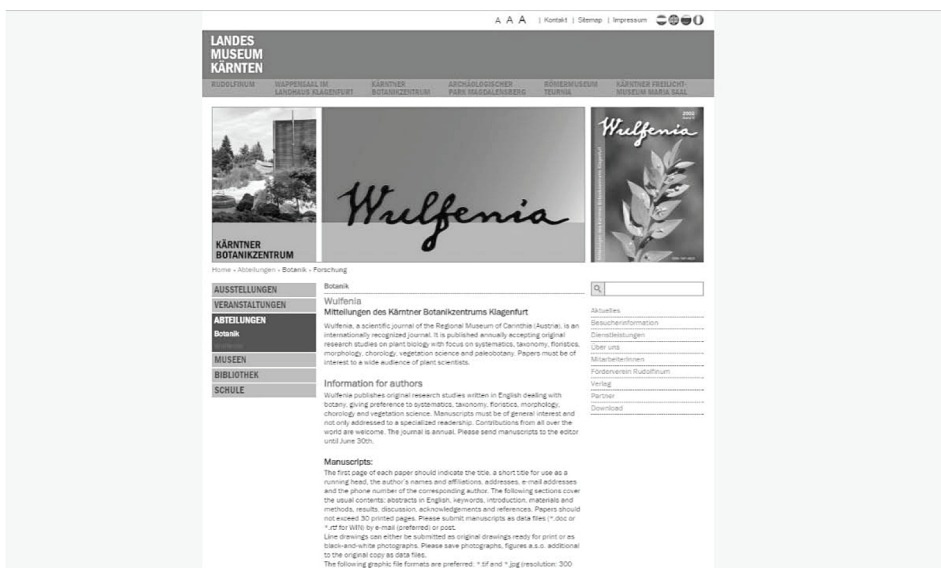

Слика 2: JCR база – подаци о часопису Wulfenia²⁶

У JCR бази приказан је раст обе вредности IF из године у годину. Додатна провера која се може урадити јесте да се реферисани радови у WoS-у упореде са садржајем свезака на самом веб-сајту. Уколико се радови на сајту часописа и у WoS-у поклапају несумњиво се ради о легитимној веб-страници часописа.

Приликом испитивања идентитета и валидности интернет странице од значаја је консултовање неких од сајтова за проверу IP адреса који нуде информације о веб-страницама. Консултације са колегама из исте области могу помоћи при добијању информација о аутентичним часописима и одабиру истих за објављивање научног рада.

²⁶ JCR база – подаци о часопису Wulfenia, <https://jcr.incites.thomsonreuters.com/JCRJournalProfileAction.action?pg=JRNLPF&journalImpactFactor=2&year=2015&journalTitle=Wulfenia-&edition=SCIE&journal=WULFENIA> (преузето 16.8.2016)

Слика 3: Лейтйимни сајт часописца Wulfenia²⁷

Слика 4: Лажни сајт часописца Wulfenia²⁸

²⁷ Легитимни сајт часописца Wulfenia, http://www.landmuseum.ktn.gv.at/210226w_DE.htm?seite=15 (преузето 5.8.2016)

²⁸ Лажни сајт часописца Wulfenia, <http://www.multidisciplinarywulfenia.org/> (преузето 5.8.2016)

Часопис Sylwan

Пољски часопис *Sylwan* је хакован, јер је стваралац лажне веб-странице часописа направио „енглеску верзију” часописа. Аутентични часопис заиста има своју електронску верзију и своју веб-страницу, али аутентична страница постоји само на пољском језику. Како би придобили ауторе да пошаљу свој рад, на лажној веб-страници постоји доста информација које су релевантне, као на пример: адреса уредништва, ISSN број часописа, година излажења првог броја и слично, али уколико се погледа вредност IF и упореди са вредношћу у JCR бази лако се може увидети да се вредности не поклапају.

Poland 1st ranked JOURNAL

SYLWAN

ISSN: 0039-7660

Impact Factor: 0.263

*****

(ISI-JCR Included)

Highly-Cited Multidisciplinary Peer Reviewed

<http://sylvan.ibles.org/submit.html>

OFFICE: WARSZAWA, POLAND, PL-02 362, PHONE: (+48)225734581

Recent News:

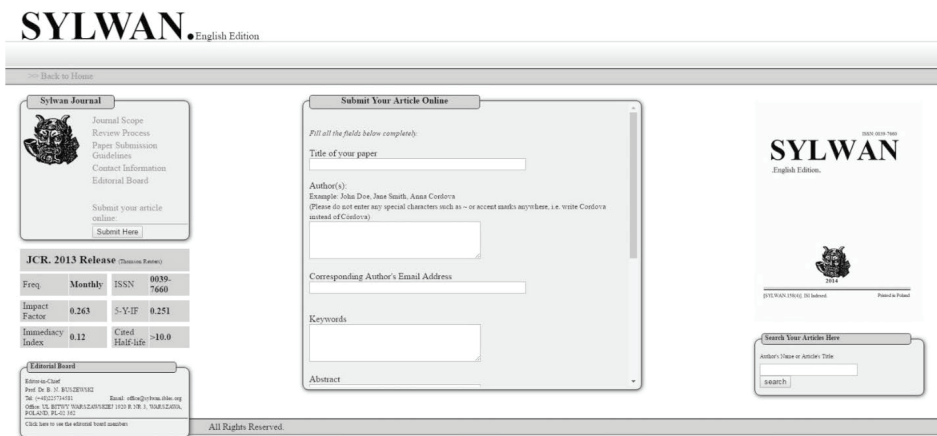
1. Top referenced paper will be awarded 900USD for each issue.
2. SYLWAN awarded as the 1st ranked polish journal 2014.
3. Authors with more than 4 published papers will benefit the journal yearly grant.
4. Free postal service in most Asian countries.

Слика 5: *Sylwan* – screenshot њозивној њисма²⁹

Слика 6: *Легитимни сајт часописа Sylwan*³⁰

²⁹ Мејл примљен на kobson@nb.rs 22.11.2015. године

³⁰ Легитимни сајт часописа Sylwan – [https://sylvan.lasy.gov.pl/apex/f?p=sylvan:1:0::NO:](https://sylvan.lasy.gov.pl/apex/f?p=sylvan:1:0::NO:(преузето 5.8.2016))
(преузето 5.8.2016)

Слика 7: Лажни сајт часописца Sylwan³¹

The image shows the JCR database profile for the journal SYLWAN. It includes the journal's title, ISSN (0039-7660), and contact information. A 'Key Indicators' table is highlighted, showing performance metrics from 2009 to 2015. The 2015 data points are circled in red in the original image.

Year	Total Cites	Journal Impact Factor	Impact Factor Without Journal Self Cites	5 Year Impact Factor	Immediacy Index	Citable Items	Cited Half-Life	Citing Half-Life	Eigenfactor Score	Article Influence Score	% Articles in Citable Items	Normalized Eigenfactor	Average JIF Percentile
2015	496	0.410	0.146	0.387	0.073	110	8.5	>10.0	0.00026	0.036	100.00	0.02951	15.909
2014	372	0.322	0.058	0.321	0.080	100	7.8	>10.0	0.00018	0.025	100.00	0.02031	13.077
2013	364	0.295	0.065	0.261	0.076	105	>10.0	>10.0	0.00024	0.032	100.00	0.02620	10.156
2012	344	0.263	0.076	0.251	0.120	100	>10.0	>10.0	0.00016	0.021	100.00	Not A...	10.484
2011	275	0.159	0.034	Not A...	0.060	83	>10.0	>10.0	0.00008	Not A...	98.88	Not A...	2.542
2010	194	0.155	0.033	Not A...	0.073	82	9.4	9.1	0.00007	Not A...	100.00	Not A...	6.481
2009	246	0.149	0.017	Not A...	0.068	88	>10.0	>10.0	0.00004	Not A...	98.88	Not A...	3.261

Слика 8: JCR база – подаци о часопису Sylwan³²

³¹ Лажни сајт часописца Sylwan - <http://sylwan.ibles.org/> (преузето 5.8.2016)

³² JCR база – подаци о часопису Sylwan, <https://jcr.incites.thomsonreuters.com/JCRJournalProfile-Action.action?pg=JRNLPF&journalImpactFactor=0.41&year=2015&journalTitle=Sylwan&edition=SCIE&journal=SYLWAN> (преузето 16.8.2016)

Како се заштити?

У Србији научници-истраживачи добијају све више позива да објаве у неком часопису или да постану чланови уређивачког одбора. Позивни мејлови у којима се гарантује да ће за одређену суму новца научни рад бити видљив и доступан већ за недељу дана од дана прихватања не треба да буду подстрек да се са оваквим часописом сарађује. Један реномирани часопис који има строг процес рецензије у ретким случајевима шаље позиве за објаву радова и одржава врло строг процес рецензије што значи да је потребан одређен период да би ли се рад објавио и нашао на мрежи. Важно је консултовати се са колегама из исте области и питати их за мишљење о одређеном издавачу или часопису, каква су њихова искуства и да ли уопште имају било каква искуства. Уколико је неко име из уређивачког одбора познато, препоручљиво је да се ступи у контакт са том особом јер се тада могу добити информације из правог и веродостојног извора и установити да ли је одређени часопис релевантан.

Страница Џефри Била

Страница Џефри Била је полазно место за идентификовање предаторских издавача³³, часописа³⁴ или хакованих интернет страница.³⁵ Његова листа представља, како Џефри Бил наводи: „Potential, possible, or probable predatory scholarly open-access journals/publishers.” На самим ауторима је да обрате пажњу на наведене часописе или издаваче јер постоји велика могућност да се ради о превари. У другим случајевима, аутори се позивају да остављају своје коментаре, не само негативне већ и позитивне, јер њихово искуство увелико може помоћи да се са одређеног часописа скине сумња да је предаторског типа.

---

³³ Jeffrey Beall, „List of publishers”, Scholarly Open Access, <https://scholarlyoa.com/publishers/> (преузето 4.8.2016)

³⁴ Jeffrey Beall, „List of standalone journals”, Scholarly Open Access, <https://scholarlyoa.com/individual-journals/> (преузето 4.8.2016)

³⁵ Jeffrey Beall, „Hijacked Journals”, Scholarly Open Access, <https://scholarlyoa.com/other-pages/hijacked-journals/> (преузето 4.8.2016)

Џефри Бил своје листе редовно ажурира и врши проверу часописа који се налазе у отвореном приступу. На његовом првом попису из 2011. године било је 18 издавача, док је у месецу септембру 2015. пописано 879 издавача, 787 самосталних часописа и 80 хакованих интернет страница часописа.³⁶ Тренутна листа изгледа овако: 1 115 издавача³⁷, 1213 часописа³⁸ и 115 хакованих интернет страница часописа.³⁹

Think. Check. Submit.

„Think. Check. Submit” представља кампању која је покренута не би ли помогла истраживачима да открију релевантне издаваче. Главни циљ ове кампање јесте да истраживачи прођу кроз листу питања која ће им помоћи да идентификују одређеног издавача, односно часопис у коме желе да објаве свој рад. Многе организације подржале су ову кампању (BioMed Central⁴⁰, COPE⁴¹, DOAJ⁴², ISSN International Centre⁴³, LIBER⁴⁴, OASPA⁴⁵ ...).

У наставку текста налазе се нека од питања и уколико су одговори потврдни, веће су могућности да је издавач релевантан и да му се може веровати.⁴⁶

---

³⁶ Hebrang Grgić, „Otvoreni pristup – deus ex machina za izdavaštvo znanstvenih časopis”, *Libellarium: journal for the research of writing, books, and cultural heritage institutions* Vol 8, No 2 (2015), 1-11.

³⁷ Jeffrey Beall, „List of publishers”, Scholarly Open Access, <https://scholarlyoa.com/publishers/> (преузето 4.8.2016)

³⁸ Jeffrey Beall, „List of standalone journals”, Scholarly Open Access, <https://scholarlyoa.com/individual-journals/> (преузето 4.8.2016)

³⁹ Jeffrey Beall, „Hijacked Journals”, Scholarly Open Access, <https://scholarlyoa.com/other-pages/hijacked-journals/> (преузето 4.8.2016)

⁴⁰ <https://www.biomedcentral.com/>

⁴¹ <http://publicationethics.org/>

⁴² <https://doaj.org/>

⁴³ <http://www.issn.org/>

⁴⁴ Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – Association of European Research Libraries, <http://libereurope.eu/>

⁴⁵ Open Access Scholarly Publishers Association, <http://oaspa.org/>

⁴⁶ Think.Check.Submit, <http://thinkchecksubmit.org/check/> (преузето 6. 10. 2016)

- Да ли Ваше колеге познају тај часопис?
- Да ли лако можете идентификовати и контактирати издавача?
- Да ли часопис наводи врсту рецензије коју користи?
- Да ли су радови индексирани у сервисима које користите?
- Да ли часопис отворено наводи шта од услуга наплаћује?
- Да ли препознајете неког из уређивачког одбора?

На КоБСОН веб-страници, у бази ЕлеЧас, редовно се ажурирају подаци о IF часописа преузети директно из базе JCR. Истовремено се ажурирају странице са детаљним подацима о часопису на којима се наводе подаци о ISSN-у часописа, језику, периодичности излажења, издавачу, веза до веб-странице издавача и контакт e-mail. То је основни извор, поред Web of Science и JCR-а (изворни подаци за КоБСОН страницу), за проверу података о часопису и његовом IF. Уколико је часопис доступан у Србији, на КоБСОН страници постоји и директан линк ка страници часописа на којој се могу пронаћи и упоредити подаци о годишту, волумену и бројевима часописа, претражити радови и упоредити са насловима публикованим у часопису који позива на објављивање. На страницама часописа транспарентно су видљиви подаци о уредништву, уређивачкој политици, рецензентском поступку, цени публикавања рада, упутства за ауторе, као и пропозиције за слање радова.

Закључак

Отворени приступ, са својом основном концепцијом о знању као универзалном добру, представља велику погодност у ширењу знања и доступности литературе. Као најмодернији светски тренд у савременом научном издаваштву отворени приступ нуди разне могућности – од повећања видљивости и потенцијалне цитираности радова до приступа литератури без надокнаде (првенствено погодан у економски неразвијеним земљама). Ове предности ОА режима навеле су поједине издаваче на неетичко понашање у научном публикавању, злоупотребу и обману са јасним циљем – остваривање финансијске добити. Отуда се срећемо са појавом предаторских и хакованих часописа и „сахрањених” радова. У оваквим околностима велику пажњу би требало посветити едукацији аутора о мерама предострожности и детаљним проверама података приликом доношења одлуке у ком часопису да објаве рад и подстицати их да своја негативна искуства поделе путем својих веб-страница, блогова и друштвених мрежа и тиме спрече даље злонамерне

радње предаторских издавача и часописа. Као негативна последица појаве „предатора” намеће се и беспотребно довођење у сумњу квалитета и веродостојности нових, тек покренутих ОА часописа.

Предаторски издавачи и часописи, као и хаковане интернет странице, представљају и представљаће засигурно исти, ако не и већи, проблем у будућности. Веома је важно да се свест аутора научних радова подигне до тог нивоа да провера једног часописа у отвореном приступу постане неопходна рутина. Данас нам је практично све доступно посредством глобалне мреже и уколико је одређени издавач у било ком тренутку и на било који начин прекршио етички кодекс имамо могућност да то пронађемо, истражимо и заштитимо се. Глобална мрежа је непресушни извор информација и уколико се неко труди да сакрије детаље о свом раду, управо то и представља знак да се ради о нерелевантном издавачу или часопису.

Литература:

1. About COPE. <http://publicationethics.org/about> (preuzeto 12.8.2016)
2. Beall, Jeffrey. „Two New Completely Fake Impact Factor Companies”, *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.com/2016/07/28/two-new-completely-fake-impact-factor-companies/> (preuzeto 7.8.2016)
3. Beall, Jeffrey. „Bentham Open : Advisor Reviews – Standard Review”, *The Charleston Advisor* (2009), <http://eprints.rclis.org/13538/1/s8.pdf> (preuzeto 5.8.2016)
4. Beall, Jeffrey. „Criteria for Determining Predatory Open-Access Publishers”, *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.files.wordpress.com/2015/01/criteria-2015.pdf> (preuzeto 5. 8. 2016)
5. Beall, Jeffrey. „Hijacked Journals”, *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.com/other-pages/hijacked-journals/> (preuzeto 4.8.2016)
6. Beall, Jeffrey. „List of publishers”, *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.com/publishers/> (preuzeto 4.8.2016)
7. Beall, Jeffrey. „List of standalone journals”, *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.com/individual-journals/> (preuzeto 4.8.2016)
8. Beall, Jeffrey. „Predatory journals and the breakdown of research cultures”, *Information Development* vol. 31, no. 5 (2015), <http://idv.sagepub.com/content/31/5/473.full.pdf+html> (preuzeto 5.8.2016), DOI: 10.1177/0266666915601421.

9. Beall, Jeffrey. „Proposed Criteria for Identifying Predatory Conferences”, *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.files.wordpress.com/2016/06/proposed-criteria-for-identifying-predatory-conferences.pdf> (preuzeto 7.8.2016)
10. Beall, Jeffrey. „Red Alert: Polish Scholarly Journal is Hijacked”, *Scholarly Open Access*, <https://scholarlyoa.com/2014/05/02/red-alert-polish-scholarly-journal-is-hijacked/#more-3505> (preuzeto 16.8.2016)
11. Berger, Monica and Cirasella Jill, „Beyond Beall’s List: Better understanding predatory publishers”, *College & Research Libraries News* vol. 76, no. 3 (2015), <http://crln.acrl.org/content/76/3/132.full.pdf+html> (preuzeto 10.8.2016)
12. Editorial Policies, <http://benthamopen.com/editorial-policies.php> (preuzeto 5. 8. 2016)
13. Grgić, Hebrang. „Otvoreni pristup – deus ex machina za izdavaštvo znanstvenih časopis”, *Libellarium: journal for the research of writing, books, and cultural heritage institutions* vol 8, no 2 (2015): 1-11.
14. Harzing Anne- Wil and Adler Nancy J. „Disseminating Knowledge: From Potential to Reality - New Open-Access Journals Collide With Convention”, *Academy of Management Learning and Education* vol.15, no.1 (2016), DOI:10.5465/amle.2013.0373.
15. Perić, Katarina. „Otvoreni pristup i akademski digitalni repozitorijumi”. Neobjavljen master rad, Filološki fakultet, Beograd, 2015. (na ćirilici)
16. Predatorski časopisi, <http://kobson.nb.rs/predatorskiEcasopisi/predatorskiEcasopisi.778.html> (preuzeto 4.8.2016)
17. SHERPA Project, <http://www.sherpa.ac.uk/projects/sherpa.html> (preuzeto 20.8.2016)
18. SHERPA/RoMEO: Browse RoMEO Journals, <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/journalbrowse.php?la=en&fIDnum=|&mode=simple> (preuzeto 20.8.2016)
19. Sindik, Josko, Lucija Dodigović i Vukosav Joško. ”Predatorski časopisi: sve veći problem znanstvene zajednice”. U: *Zbornik radova 5. međunarodne znanstveno- stručne konferencije - Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu (Unaprjeđivanje sigurnosne uloge policije primjenom novih tehnologija i metoda)*, urednici J.Vukosav, K. Butorac, J. Sindik. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, 2016.
20. Think. Check. Submit, <http://thinkchecksubmit.org/check/> (preuzeto 6.10.2016.)

Katarina P. Perić

katarina.peric@nb.rs

Tatjana S. Timotijević

tatjana.timotijevic@nb.rs

Željko N. Dimitrijević

zeljko.dimitrijevic@nb.rs

National Library of Serbia

OPEN ACCESS PUBLISHING AND PHENOMENOM OF PREDATORY JOURNALS AND PUBLISHERS

Abstract

Evolution of digital publishing is followed with evolution of its Open Access (OA). OA of electronic journals allows end users to retrieve information anywhere and anytime. The access to the scientific literature is very important to the scientific community. Surely, authors and publishers have to get secured from the unauthorized downloads and copy of their published work. OA publishing alongside its benefits also has misuse attempts. Those misusages are reflecting by creating false AKA predatory publishers of journals which are spamming authors with invitations to publish their articles. The goal of this paper is to describe all the ways predatory publishers act and what measures must be taken to protect the authors. Although the concept of predatory publishers is not new to public, their late increase show that this is a very important problem which has to be solved. Scholars have to be very careful when submitting their articles, because once they send their manuscript to the predatory journal, that manuscript is being "buried" and impossible to restore.

Keywords: scholarly publishing, Open Access, researchers, copyright, predatory journals, predatory publishers, hijacked journals

Примљено: 31. августа 2016.

Исправке: 22. септембра 2016.

Прихваћено: 10. октобра 2016.

ΠΡΑΚΣΑ

Прегледни рад
UDK 027.022-056.26/.29(497.11)
026-056.26/.29(497.11)

Марина Неђић
Библиотека града Београда
marina.tutunovic@gmail.com

КУЛТУРНО-ОБРАЗОВНИ ПРОГРАМИ ЗА ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У БИБЛИОТЕЦИ ГРАДА БЕОГРАДА

Сажетак

Особе са инвалидитетом су искључене, потпуно или делимично, из друштвеног система и у будућности треба радити на њиховој интеграцији у друштво. Циљ рада је представљање програмске активности намењене особама са инвалидитетом, у мрежи библиотека које се налазе у саставу Библиотеке града Београда, као пример добре библиотечке праксе, иновативни и квалитетни начин рада са корисницима, а пре свега истицање да култура није луксуз него стварна потреба особа са инвалидитетом. Програми намењени овој групацији становништва немају само културну него и хуману и социјалну димензију, јер њиховим организовањем библиотека помаже да се особе са инвалидитетом успешно интегришу у друштво.

Кључне речи: особе са инвалидитетом, удружења особа са инвалидитетом, програми намењени особама са инвалидитетом, Библиотека града Београда

Увод

Данас су јавне библиотеке институције културе са мноштвом разноврсних садржаја, сасвим другачијих него пре свега неколико година. Библиотеке у читавом свету су схватиле неопходност изласка изван својих зидова и доказивања друштвене корисности својих активности и пројеката. Брзина прилагођавања јавних библиотека видљива је највише кроз услуге и

организацију рада. Оне су постале културни центри који својим корисницима пружају читав низ услуга и програма. Приближавање корисницима и усредсређеност на њихове потребе стратегија је сваке савремене јавне библиотеке која је превазишла искључиво традиционални начин рада и прилагодила се захтевима времена.¹ У свету постоји сталан напор обезбеђивања могућности да библиотечке услуге допру до особа са инвалидитетом. У питању је нова стратегија позната као „рехабилитација заснована на заједници”.² Особе са инвалидитетом имају право на пуно учешће у друштвеној заједници. То право истичу и међународне конвенције у којима се подвлачи да „дискриминација по основу инвалидитета подразумева сваку разлику, искључивање или ограничење на основу инвалидитета, што има за циљ или ефекат нарушења или поништења признавања, уживања или вршења, равноправно са другима, свих људских права и основних слобода у политичкој, економској, друштвеној, културној, цивилној или било којој другој области”.³

У развијеним земљама се услуге за особе са инвалидитетом стално усавршавају и проширују, а библиотеке, кроз осмишљавање и реализацију програма намењених овој групацији, шаљу поруку да су управо оне место укључивања ове групације у друштво. Током последње деценије истраживачи на пољу библиотекарства истакли су се у тражењу начина да се побољша доступност преко Веба. Постоји термин „дизајн за сваког” који у основи значи да библиотечки системи засновани на информационој технологији и интерфејси морају бити осмишљени и направљени тако да могу да се читају и да с њима ступају у интеракцију сви корисници библиотеке, било да је стварно посећују или јој приступају с даљине.⁴ Појавио се и нови тип библиотека, тзв. *дигиталне библиотеке*, које све своје ресурсе процесуирају, чувају и дају на коришћење у дигиталном облику. Важан

¹ Милица Кирћански, Библиотечке услуге у јавним библиотекама. У *Библиотечке услуге / Дани матичних библиотека Србије 2008 Библионет* (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Суботица: Градска библиотека, 2008), 143.

² Кортни Дејн-Цоунс, прир., *Унапређивање библиотечких услуга за особе с инвалидитетом* (Београд: Народна библиотека Србије, 2009), 96.

³ *Конвенција о правима особа са инвалидитетом и Опциони протокол*, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Београд, <http://www.minrzs.gov.rs/cir/dokumenti/invalidska-zastita/konvencija-o-pravima-osoba-sa-invaliditetom-i-opcioni-protokol> (преузето 27. 7. 2016).

⁴ Piter Brofi i Dženi Krejvn, „Dostupnost preko Veba”, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* br. 1 (2008), <https://www.nb.rs/publications/publication.php?id=18672> (преузето 3. 10. 2016).

облик дигиталних библиотека представљају тзв. *виртуелне библиотеке*, које функционишу искључиво преко дигиталних мрежа, а које су посебно погодне за особе с потешкоћама у читању са становишта делокализације пријема информација.⁵

Културно-просветна мисија била је, а и данас је, главни покретачки момент и упоришна тачка приликом оснивања и деловања јавних библиотека у Србији. Током времена, у измењеним друштвеним, економским и свеколиким другим околностима, културно-образовну мисију преузимају и друге институције. У Србији око 10% популације чине особе са инвалидитетом. Ова маргинализована друштвена група има потенцијала да постане продуктивни део друштва. Друштвене делатности, најпре култура и уметност, представљају одговарајуће поље за примену социјалног модела односа према особама са инвалидитетом и успостављање инклузивног друштва, што је један од императива данашњице. Са инклузивним образовањем почиње се у вртићима. Од школске 2010/2011. године започео је процес обавезног инклузивног образовања, почев од предшколског узраста. Свој деци – и оној која имају инвалидитет и оној која га немају – потребна је подршка да се прилагоде новој ситуацији. Деца која се са инклузијом сретну у предшколском периоду имаће много мање тешкоћа да се прилагоде том процесу у каснијем школовању и животу. Тако на пример, у Београду, од 59.000 деце која похађају вртиће, 1.180 има неку тешкоћу у развоју. Постоји 30 развојних група у којима се ради са овом децом, док се паралелно одвија и припрема са васпитачима и другом децом како би се процес уклапања што брже и лакше завршио.⁶ Међутим, то не умањује значај јавних библиотека као отворених, свима приступачних друштвених пунктова.

Библиотека града Београда као друштвено одговорна институција и библиотеке које се налази у њеном саставу имају успешну сарадњу са установама, удружењима и организацијама које окупљају суграђане са инвалидитетом или које се баве организацијом активности за ову групацију грађана. Тако Библиотека успешно сарађује са специјалним школама које образују ову популацију, канцеларијама за инвалиде, удружењима инвалида, а одскора и са дневним центрима који се отварају у београдским општинама. У почетку се та сарадња заснивала на хуманитарним бесплатним уписи-

⁵ Драгана Милуновић, „Ка светској дигиталној библиотеци за особе са потешкоћама у читању”, *Гласник Народне библиотеке Србије* бр. 1 (2008), <https://www.nb.rs/publications/publication.php?id=18672> (преузето 3. 10. 2016).

⁶ Заштитник грађана, „Остваривање права особа са инвалидитетом: примери добре праксе”, http://www.ombudsman.osobesainvaliditetom.rs/attachments/058_Ostvarivanje%20prava%20invalida%20%20FINAL.pdf (преузето 27. 7. 2016)

ма, а последњих неколико година осмишљавају се и реализују и посебни пројекти и програми за особе са инвалидитетом. Циљ овог рада је да се, кроз преглед програма који се раде у библиотекама, представе примери добре библиотечке праксе и укаже на могућност међусобне сарадње библиотека у сличним пројектима.

Учешће Библиотеке града Београда у пројектима

С политиком којом се подржава заштита права особа са инвалидитетом може се увећати репутација библиотечке професије засноване на етици једнаке доступности информација. Требало би спровести одлучну акцију практичних корака који ће довести до успостављања оперативности. Степен пажње посвећен особама са инвалидитетом може коначно да почне да бива усклађен с потребама људи са инвалидитетом у друштву уопште, као и више истраживања којима би се боље дефинисали проблеми, могуће интервенције и резултати.⁷

Од доношења *Закона о забрани дискриминације особа са инвалидитетом* 2006. године, а потом и низа других прописа, поред осталог и у области библиотекарства, по први пут се у домаћем законодавству ближе уређује положај ове групе грађана. И библиотеке у Србији у овом периоду почињу интезивније да заузимају своје место у свету оних који имају потешкоћа са читањем стандарног штампаног текста. Након скромних и невештих почетака, библиотеке су се последњих година осмелиле да се озбиљније упусте у савладавање ове, за већину нове области библиотекарства.⁸ Библиотеке треба не само да отворе своја врата ка публици, већ и да „нову” публику, сликовито речено, „повуку за рукав” да она уђе у библиотеку. Зато су Библиотека града Београда и библиотеке које се налазе у њеном саставу покренуле неколико пројеката у циљу развоја библиотечких услуга за ову социјалну групу. Кроз програме који су били обухваћени пројектима остварени су побољшање квалитета живота, друштвена инклузија и, што је најважније, приближавање библиотеке особама са инвалидитетом. Од пројеката се посебно истичу:

⁷ Кортни Дејн-Доунс, прир., Унапређивање библиотечких услуга за особе с инвалидитетом (Београд: Народна библиотека Србије, 2009), 103.

⁸ Драгана Милуновић, „Другачије књиге”, *Крајујевачко чиниошће: Лист Народне библиотеке „Вук Караџић”* бр. 37 (јун 2014), https://issuu.com/nbkg/docs/kragujevacko_citaliste_jun_2014/1 (преузето 2. 10. 2016).

Пројекат *Средом у 10*

Социјални аспект је био само почетна тачка пројеката *Средом у 10* који, последњих 15 година, кроз разне активности, осмишљава и реализује Библиотека *Десјој Сџефан Лазаревић* у Младеновцу.⁹ Кроз овај пројекат библиотекар су, уз велику помоћ стручног особља (дефектолози, специјални педагози, психолози, педагози), успели да испуне образовне потребе, потребу за успешном социјализацијом, за социјалним представљањем, за прихватањем, признањем и самопоштовањем, сазнајне и естетске потребе. Учесници у пројекту су били: Библиотека *Десјој Сџефан Лазаревић* Младеновац (у саставу Библиотека града Београда), Центар за социјални рад Младеновац, Удружење за помоћ ментално недовољно развијеним особама *Делфин*, Центар за смештај и дневни боравак деце и младих ометених у развоју Београд, ОЈ *Дневни боравак* Младеновац.

Пројекат *Средом у 10* траје у континуитету, у различитим облицима, од 2000. године. Настао је кроз сарадњу Центра за социјални рад и Библиотеке *Десјој Сџефан Лазаревић*, а као део пројекта који се односио на рад са осетљивим групама који је финансирала организација за хуманитарну помоћ *Каритас*. Библиотека дуги низ година реализује програм *Хајге да чиишамо* који за циљ има развијање навике код деце да читају и намењен је предшколцима и ученицима првих разреда. Тај програм је прилагођен за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом која су у Библиотеци проводила два школска часа и за то време су са њима обрађиване теме из локалне историје (живот Деспота Стефана Лазаревића), али су и читане и тумачене уметничке и народне бајке. Сечено искуство је искоришћено за реализацију следећих пројеката:

1. Путујемо с бајком – Овај пројекат је реализован у току 2005. године са Удружењем за помоћ ментално недовољно развијеним особама *Делфин* и трајао је у току школског распуста (јун-август). Млади из Удружења су, сваког другог дана, у трајању од два сата (од 10-12 часова), активно учествовали у програму *Путујемо с бајком* и том приликом су „прошетали” светом кроз бајке разних народа. Пројекат је реализован мултимедијално, а бајке су читали чланови Позоришта младих, што је овом програму дало посебан значај. Ангажовањем више чинилаца из локалне заједнице, у овом

---

⁹ Јасмина Чабрило, „Средом у 10”, <http://www.bibliotekaobrenovac.org/susreti.php> (преузето 13. 11. 2016).

случају Библиотеке и Позоришта младих, овој популацији „невидљивих” су отворена врата културних институција.

2. Школа глуме – Библиотека *Десјој Сћефан Лазаревић*, у континуитету, од 2003. године, реализује пројекат *Драмска радионица*, намењен основцима и средњошколцима који поседују таленат за глуму, писање, израду сценографије и костима, креирање плаката, плес. До сада је кроз ову радионицу прошло преко 500 полазника и реализовано је 30 представа које су гостовале на бројним фестивалима. Од 2008. године реализује се и *Школа глуме* за кориснике Центра за смештај и дневни боравак деце и младих ометених у развоју Београд, ОЈ *Дневни боравак* Младеновац.

3. Мали плави зец – Програм је реализован од 2010. до 2012. године и био је инспирисан радом са сликовницама, које су због свог садржаја и великог броја илустрација прилагођење особама са смањеном менталном способношћу.

Највећи квалитет пројекта *Средом у 10* су његова флексибилност и адаптивност, што је довело до тога да он траје већ 15 година и даље успешно реализује. Наравно, да би пројекат „живео”, од изузетне важности је подршка руководства Библиотеке и руководства институција које се баве особама са инвалидитетом и изузетан ниво сарадње између библиотекара и стручног тима кроз размену искустава и заједничко пројектовање активности.

Пројекат *Аудио-библиотека*

На отварању реновираног објекта Библиотеке „Вук Караџић” на Звездари, 2009. године, промовисана је нова услуга **Аудио-библиотека**. Ради се о апликацији изграђеној на бази технологије синтетизовања говора на основу текста на српском језику (TTS). Програм је намењен особама са оштећеним видом и може се користити од куће или у Библиотеци. Градска општина Звездара је набавила сервер и обезбедила 50 лиценци за приступ којед су подељене особама са оштећеним видом на територији Звездаре.

Пројекат *Васпийно-образовне и креативне радионице за децу са хендикейом*

Пројекат је реализован 2010. године, а учесници у пројекту су били: Библиотека града Београда (подносилац пројекта), Библиотека *Свети Сава* Земун, Библиотека *Вук Караџић* Нови Београд (обе се налазе у саставу

Библиотеке града Београда), Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Школа за ученике оштећеног вида *Вељко Рамагановић* Земун и Школа за децу ометену у менталном развоју Нови Београд. Овај пројекат састојао се из два потпројекта:

1. Примена васпитно-образовних и креативних радионица у припреми деце са оштећењем вида за школовање у редовној школи – Активности су се односиле на извођење шест радионица са децом оштећеног вида старијег основношколског узраста, у Библиотеци *Свети Сава* у Земуну. Радионицама су присуствовала четири тифлолога – васпитача из Школе за ученике оштећеног вида *Вељко Рамагановић* и студенти друге године Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, а наишле су на добар одзив и добар пријем код деце са оштећењим видом. На њима су реализоване теме: **Права детета (Познајем дечја права)**; **Предрасуде, препреке и подршка образовању деце са оштећењем вида у редовној школи (Слеп, па шта)**; **Организација наставног процеса у редовној школи (Ја у редовној школи)**. Учесници пројекта су стекли знања о правима деце (усвајање појма дискриминација, упознавање са правом на живот и лични развој, схватање положаја деце у ситуацијама у којима је на било који начин угрожена њихова безбедност, као и права на примање помоћи која им је загарантована, са правом на постојање приватности и личне својине и поштовање туђе), о препрекама и видовима подршке за школовање деце са оштећеним видом у редовној школи (о наставном процесу у редовној школи, схватање сличности и разлика редовне и школе за ученике са оштећеним видом, упознавање са писмима која користе особе без оштећења вида) и на тај начин уобличила лично искуство и повећала спремност за школовање у редовној школи. Од посебне важности је то што су деца упозната са могућим препрекама, предрасудама и стереотипима у вези са свакодневним функционисањем. Истовремено, представљени су им видови подршке за школовање у редовној школи, начини реаговања на могуће проблеме и указано им је на значај заједничког рада.

У свету се последњих година посебна пажња посвећује слепим и слабо-видим особама. Библиотечке услуге за ову групацију становништва део су система јавних библиотека. Тако у Великој Британији постоје библиотеке које у свом позајмном фонду имају и до хиљаду књига с тактилним илустрацијама које детету с оштећеним видом отварају свет нових информација, појмова и речника. Оне подстичу развитак вештина додиривања и дају мотивацију да се учи читање. Већином их израђују родитељи и наставници, у очајничком покушају да направе нешто у чему ће њихова деца уживати и из чега ће учити. Направљене су од текстила, са текстурама,

облицима и предметима пришивеним за странице. Неке су направљене у техници колажа, са елементима који су прилепљени на странице. У неким књигама се налазе вакумирани обриси стварних предмета који су залепљени на страницу као илустрација. Теме које се обрађују у овим књигама су успаванке и народне приче, бројеви, појединачна слова азбуке, садржаји за рано учење.¹⁰ У јавним библиотекама у Шведској тактилне сликовнице могу се наћи у оном што се зове „Полице у јабуци”, концепт који је настао 1993. када је једна јавна библиотека у одељењу за децу изградила велику јабуку и ту изложила материјал у посебним форматима за инвалидну децу. После тога је свака јавна библиотека установила полице са звучним књигама, књигама са Блисовим симболима или пиктограмима, видео-књигама на језику знакова за глуве и тактилним сликовницама.¹¹ У Библиотеци града Београда не постоји фонд оваквих књига, али ће се, временом, развијати и услуге намењене овој друштвеној групацији. У сарадњи са школама које образују слепу и слабовиду децу и надлежним факултетима који образују кадрове за рад са овим особама, постепено ће се организовати програми и за млађу децу са оштећеним видом.

2. Васпитно-образовне и креативне радионице за децу са интелектуалном ометеношћу – Радионице су код деце са интелектуалном ометеношћу повећала знања везана за природну и социјалну средину, али и подстакла развијање креативне способности. Активности су се односиле на извођење шест радионица за децу са тешкоћама у интелектуалном развоју старијег основношколског узраста у Библиотеци *Вук Караџић, оџранак Фонџана*, на Новом Београду. На радионицама су реализоване теме: Екологија (**Од семенке до књиге**); Социјални развој (**Књига је мој најбољи друг**); Драмска радионица (**Читамо, играмо се и глумимо**). Основни циљ радионице **Од семенке до књиге**, био је да се деца упознају са појмом, начином и значајем процеса рециклирања секундарних сировина (упознавање са процесом настајања папира, увиђање значаја очувања шума и природне средине). Радионица **Књига је мој најбољи друг** успела је да деци са тешкоћама у интелектуалном развоју приближи значај и функцију библиотеке, као и то да кроз поступак учлађења у библиотеку и избор жељених књига стекну и развију нова социјална знања и вештине и навику да читају и на адекватан

¹⁰ Marion Rippl, „Stvaranje pozajmne zbirke knjiga s taktilnim ilustracijama za malu decu s oštećenjima vida”, Glasnik Narodne biblioteke Srbije br. 1 (2008), <https://www.nb.rs/publications/publication.php?id=18672> (преузето 3. 10. 2016).

¹¹ Beatrix Kristensen Skeld, „Slikovnice dostupne slepoj i slabovidnoj deci”, Glasnik Narodne biblioteke Srbije br. 1 (2008), <https://www.nb.rs/publications/publication.php?id=18672> (преузето 3. 10. 2016).

начин употпуњују своје знање и организују слободно време. За потребе радионице **Читамо, играмо се и глумимо** различити пригодни књижевни текстови су прилагођени за извођење у форми позоришне представе. Млађа група је радила на тексту приче *Није лако бићи Деда Мраз*, док су се старији ђаци упознали са одломком из дела *Аутибиографија* Бранислава Нушића. Након упознавања са текстом, сваки ученик је добио своју улогу коју је индивидуално, уз помоћ модератора, увежбавао, а затим је изведена представа уз коришћење адекватних костима. Ова радионица је допринела да се ова групација деце упозна са светом позоришта и глуме, са начином подела улога и индивидуалним увежбавањем применом метода читања, да научи редоследа наступа у представи и увежба покрете и кретања на сцени.

Евалуација која је урађена на крају пројекта показала је да овај тип рада, који одступа од традиционалне едукације и обуке, као и социјални контекст у коме су се радионице реализовале (библиотека, а не школа и учионица), представља новину и освежење у свакодневној рутини ове деце. У оквиру њега је студентима Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, смера Специјална едукација и рехабилитација особа са оштећењем вида (учествовало је 30 студената), омогућено да присуствују радионицама и да се упознају са применом неформалних видова образовања на местима која не подразумевају само школске услове. Библиотека града Београда ће и у наредним пројектима настојати да прошири своје услуге и ка корисницима са оштећеним видом.

Пројекат *Исти у различитости*

Учесници пројекта су били Удружење Хенди Центар *Колосеум*, Библиотека *Петар Кочић* Врачар и ученици Четрнаесте београдске гимназије. Циљ радионица били су сензибилисање и едукација деце средњих школа о правима особа са инвалидитетом, о спречавању кршења тих права и специфичним потребама које имају особе са инвалидитетом чиме се доприноси развоју већег степена толеранције према особама са инвалидитетом и њиховој интеграцији у друштво. Удружење Хенди Центар *Колосеум* је, у јануару 2013. године, у Библиотеци *Петар Кочић*, са 30 ученика и професором Четрнаесте београдске гимназије одржало радионицу у оквиру пројекта **ИСТИ У РАЗЛИЧИТОСТИ**. Радионица је реализована под покровитељством Секретаријата образовања и дечије заштите, а водиле су је дипл. дефектолог/соматопед Анита Ковачић и дипл. дефектолог/тифолог Наталија Дринчић. Кроз презентацију, кратке филмове и практичне

интерактивне вежбе указано је на проблеме и препреке на које особе са инвалидитетом свакодневно наилазе, али су ученицима презентовани и начини на које они могу да им приђу и комуницирају са таквим особама. На крају су подељене брошуре *Бонџон у свакодневној комуникацији са особама са инвалидитетом*.

Сарадња са удружењима особа са инвалидитетом

Канцеларија за помоћ особама са инвалидитетом општине Звездара

Библиотека *Вук Караџић* на Звездари, од почетка рада канцеларије (2005. године) активно учествује у њеном раду кроз бесплатне уписе особа са инвалидитетом, регистроване у канцеларији, и заједничке програме. Канцеларија се, поред решавања егзистенцијалних питања, бави и промоцијом културно-уметничког стваралаштва деце и одраслих особа са сметњама у развоју. Општина Звездара и Библиотека су приређивале изложбе уметничких радова ове популације и носиле књиге на поклон које користе инвалиди у самој канцеларији. Средствима са хуманитарне изложбе купљена је *Аудиобиблиотека* која представља информатичко-софтверско решење за помоћ слепим и слабовидим особама да користе библиотечке садржаје. Ова популација, са рачунара из свог стана, може приступити библиотечким садржајима и неограничено их користити без надокнаде. Све те активности су и медијски пропраћене на најбољи могући начин.

Оспособљавање, допринос у послу, уз важан аспект социјализације, оправдава потребу и велики значај ангажовања особа са инвалидитетом. Библиотека је подесно место за умрежавање са разнородним институцијама које треба да укључују нове вредности као витални дугорочни пројекат.¹² Међу особама са инвалидитетом на Звездари је и велики број високо образованих људи који активно учествују у раду канцеларије и њеним програмима. У оквиру прославе петогодишњице рада Канцеларије за помоћ особама са инвалидитетом општине Звездара, у фебруару 2010. године, библиотекарка Марина Неђић је, у оквиру пројекта Библиотеке

¹² Гордана Копоран, „Ангажовање особа са инвалидитетом на пословима дигитализације”, *Крагујевачко читалиште: Лист Народне библиотеке „Вук Караџић”* бр. 37 (јун 2014), https://issuu.com/nbkg/docs/kragujevacko_citaliste_jun_2014/1 (преузето 2. 10. 2016).

града Београда *Финансијска њисменосћ*, одржала презентацију на којој је посебну пажњу усмерила на сегмент који се односи на потребу достигања финансијске независности кроз праћење својих прихода и расхода и што ранијег започињања са штедњом. Овде је то, више него у другим популацијама, од великог значаја јер они имају велики број непланираних трошкова (замена инвалидских помагала, потреба за хитним прегледима и набавка лекова). Указано им је и на потребу да се што боље упознају са банкарским производима и да искористе своје право да службеницима финансијских институција поставе права питања и на њих добију благовремене и тачне одговоре. Библиотека града Београда би, надамо се, у блиској будућности могла да искористи искуства јавних библиотека у Србији које су са великим успехом ангажовале особе са инвалидитетом на пословима дигитализације.¹³

Удружење особа са сметњама у развоју *Живимо заједно*

Држава би особама са инвалидитетом морала да пружи могућност да искористе свој стваралачки, уметнички и интелектуални потенцијал, не само за сопствене потребе већ и за обогаћивање своје заједнице, било да живе у сеоским или градским срединама. Примери таквих активности су игра, музика, књижевност, позориште, фигуративне уметности, сликарство и вајарство. У земљама у развоју посебну пажњу би требало посветити традиционалним и савременим облицима уметности као што су луткарство, рецитоване и приповедање.¹⁴

Штићеници Удружења *Живимо заједно* долазе у Дечје одељење *Драјан Лукић* у коме библиотекарке, у сарадњи са васпитачима, осмишљавају и организују читалачке часове и ликовне радионице, а активно учествују и у акцијама које спроводи ово удружење. Издваја се учешће библиотекара на **Инклузивним стваралачким радионицама** које ово удружење организује поводом Дана особа са инвалидитетом. Радионице су биле инклузивне, креативне и еколошке, а највише успеха су имале радионице израде пред-

¹³ Градска библиотека „Карло Бијелички” из Сомбора је у периоду од 2011. до 2013. године успешно реализовала три Пројекта јавних радова и ангажовала 32 особе са инвалидитетом. Циљ је био анимирање, оспособљавање и стручно усавршавање особа са инвалидитетом за послове дигитализације грађе сомборске библиотеке и других културних институција.

¹⁴ Стандардна правила Уједињених нација за изједначавање могућности које се пружају особама са инвалидитетом: Резолуција Генералне скупштине бр. 48/96 од 20. децембра 1993. године, http://www.ombudsman.osobesainvaliditetom.rs/attachments/004_23.pdf, стр. 17 (преузето 2. 10. 2016).

мета од дрвета, декупаж, израда предмета од природних и рециклираних материјала, калиграфија, израда накита и ликовна радионица.

Савез за слепе и слабовиде особе на Врачару

Јавне библиотеке у већини европских земаља имају обавезу да обезбеде доступност услуга свим људима са губитком вида у њиховој локалној заједници. Постоји много слепих и слабовидих особа које би желеле да приступе услугама библиотека. Слепи и слабовиди читају различите формате публикација: публикације у увећаној штампи, на Брајевом писму и у звучном формату.¹⁵ И у нашој земљи постоји брига за ове особе. Савез слепих Србије је, давне 1946. године, настао као резултат тежње слепих и слабовидих да раде организовано на остваривању својих специфичних потреба и интереса. Основни циљеви Савеза су ублажавање тешких последица слепоће и слабовидости и активан и равноправан живот слепих са лицима нормалног вида. Са Општинском организацијом Савеза слепих Србије на општини Врачар Библиотека *Пејтар Кочић* има дугогодишњу и успешну сарадњу. Чланови ове подружнице су веома активни и укључени у културне и спортско-рекреативне програме. У простору Библиотеке је, у јануару 2015. године, отворена изложба ручних радова чланица ове организације. Своју даровитост су, кроз изложене предмете, показале Соња Јекић, Мара Гицић, Лепосава Милосављевић, Емилија Матић, Даринка Даић Пашић, Милица Јовановић Марковић, Весна Војнић Хајдук и Мирослава Степановић.

Удружење *Брија о деци Сојој*

Библиотека *Милован Видаковић* у Сопоту сарађује са хуманитарним удружењем *Брија о деци Сојој* кроз осмишљавање и реализацију радионице **Библиотека за све**. Сваке среде млади из овог удружења, са дефектологом Сањом Вукмировић, посећују библиотеку, где у оквиру радионице читају песме, цртају, рецитију или разговарају.

¹⁵ Џон Хардисти, „Могућности коришћења електронских књига код слепих и слабовидих особа”, *Крагујевачко читалиште: Лист Народне библиотеке „Вук Караџић”*, Крагујевац бр. 37 (јун 2014), https://issuu.com/nbkg/docs/kragujevacko_citaliste_jun_2014/1 (преузето 2. 10. 2016).

Сарадња са специјалним школама

У Србији, поред редовних, постоје и специјалне школе за особе са посебним потребама. Оне су специјализоване за рад са децом која имају проблеме са видом, слухом, говором, аутистичну децу, децу са слабијом интелектуалном развијеношћу. Стручни кадар у њима чине дефектолози различитих усмерења, у зависности од врсте школе у којима раде, односно од потребе корисника са којима раде. У Београду, у односу на територијалну припадност, постоји велики број специјалних школа са којима библиотеке сарађују. Неке од најзначајнијих и сталних сарадња библиотека и специјалних школа у појединим општинама су следеће:

Библиотека *Вук Караџић Звездара*

Библиотека на Звездари дуго година активно сарађује са Специјалном основном школом за децу са сметњама у развоју „Бошко Буха”. Организују се радионице различитих садржаја како би се код деце подстакли креативност и инвентивност. Библиотека је, захваљујући сарадњи са музичким школама са своје територије, у овој школи организовала музичке програме који су били изузетно прихваћени.

Библиотека *Свети Сава Земун*

Ова библиотека дуго година успешно сарађује са колективима и ученицима специјалних школа са територије општине – Основном школом за децу са сметњама у развоју *Сава Јовановић Сиројојно* и Школом за основно образовање одраслих *Бранко Пешић*. Сви ученици основне школе хуманитарно су уписани у библиотеку, тамо где је могуће организују се посете библиотеци и позајмљују се књиге. Ученици Основне школе за образовање одраслих *Бранко Пешић*, уз велику помоћ и залагање библиотекарке Љиљане Ђорђевић, повремено долазе у огранак Горњи град, који им је најближи, као и у Централну библиотеку. Том приликом им се објашњава рад библиотеке, читају на лицу места, а ређе носе књиге кући, јер већина полазника живи у тешким условима. Ови ученици сваке године учествују на литерарном и ликовном конкурс *Пред ликом Светиој Саве*, углавном са ликовним радовима, а када је могуће укључују се и у остале активности библиотеке (читање награђених састава на ромском језику).

Сарадња са Дневним центрима и боравцима

Дневни центри и боравци припадају категорији социјалних сервиса које оснива локална заједница и дневно прихватају младе и одрасле особе са инвалидитетом на скоро целој територији Београда. Сврха постојања ових сервиса је да помогне самосталнијем животу особа са инвалидитетом (конкретно особама са тешкоћама у развоју). Они омогућавају квалитетније проведено време, активнији живот, као и ефективније оспособљавање за самостални живот. Треба нагласити да не постоје „посебни” простори или одељења у библиотекама које се налазе у саставу Библиотеке града Београда где се одвијају програми за особе са инвалидитетом. Овим корисницима су, у мрежи Библиотеке града Београда, на располагању све просторије у библиотеци и приступ фонду, јер би било какво „одвајање” представљало дискриминацију. У договору са терапеутима ови корисници долазе на унапред заказане програме и за те термине се библиотекарски посебно припремају, али се више пута, рецимо у Библиотеци *Петар Кочић* и Дечјем одељењу *Раско* на Врачару, али и у Дечјем одељењу *Драган Лукић* на Старом граду, десило да су мање групе из дневних боравака биле у шетњи и у пратњи терапеута свратиле у библиотеку. Библиотекарке које раде у тим библиотекама већ одавно су се навикле на ове „случајне упаде” и за те прилике имају „спремљен” широк осмех у знак добродошлице и пар чистих папира и бојице да ови корисници могу да цртају, понуде им сликовнице, јер ту има доста илустрација, или им прочитају неколико песама за децу или краћу причу. За време њиховог боравка библиотекарке нормално комуницирају са корисницима који долазе у библиотеку.

Библиотека града Београда и библиотеке у њеном саставу унапређују културни живот града организовањем великог броја разноврсних културних програма за све категорије друштва. Као и у већини јавних библиотека у Србији, и у овој Библиотеци, у односу на старосну структуру корисника, услуге и програме библиотеке условно можемо поделити на две основне врсте: услуге и програми намењени деци и младима и услуге и програми намењени одраслим корисницима. Међутим, ова подела се не може применити и код припреме и реализације програма за особе са инвалидитетом, јер су програми за ову категорију корисника специфични, осетљиви, а за њихово адекватно осмишљавање и реализацију потребни су одређено педагошко и психолошко знање и упућеност у потребе и могућности ове популације. Удружења инвалида окупљају своје кориснике по врсти инвалидитета, а не по старосној структури. Тако дневни боравци, који се

сада отварају по читавом граду, збрињавају кориснике узраста од 19 до 49 година (старосна разлика између најмлађих и најстаријих корисника у истој групи износи 30 година). Неопходно је остварити широку сарадњу са терапеутима и васпитачима који раде свакодневно са овом групом корисника, да би ови доживљавали библиотеку као пријатно место за дружење, учење, игру и опуштање, али и едукацију. За библиотекаре је велики изазов да особе са инвалидитетом укључе у библиотечке услуге. Врло лако може да се деси да су ове особе ненамерно дискриминисане у библиотекама и то не само због негативног става библиотекара према таквим особама. Већина библиотекара у јавним библиотекама има ограничено искуство и знање о карактеристикама инвалидитета и проблемима особа са инвалидитетом. Уколико те особе осете да библиотекари избегавају комуникацију, тако што уместо да им се директно обраћају то чине преко родитеља или терапеута, доћи ће до психолошке препреке у приступу библиотечким услугама. Да би се уклониле поменуте психолошке препреке, пред библиотекаре се постављају нови захтеви у погледу обезбеђивања боље обуке и образовања. Ово би требало да буде најважније питање у вези са могућностима укључивања особа са инвалидитетом у коришћење библиотечких услуга.¹⁶ Да би стекли бар нека знања о проблемима са којима се срећу особе са инвалидитетом и њиховим могућностима и потребама, за библиотекаре из јавних библиотека неопходно је организовати едукацију из области дефектологије, психологије и педагогије. Тиме ће се уклонити бар део „невидљиве” психолошке баријере коју библиотекари осећају у комуникацији са овим особама. Од програма које Библиотека града Београда и библиотеке у њеном саставу реализују за штићенике дневних центара и боравака, представљамо следеће:

Дневни боравак за особе са аутизмом *Корнелије*

Овај Дневни боравак, који се налази у улици Корнелија Станковића 13, једна је од 12 радних јединица *Центра за смештај и дневни боравак деце и омладине омеђене у развоју* чији је оснивач Скупштина града Београда. Аутизам је развојни поремећај комуникације и социјалне интеракције који се јавља у раном детињству и траје до краја живота. Особе са аутизмом имају проблем у учењу, почев од раног усвајања основних навика па до стицања апстрактних знања и социјалних вештина. С обзиром да је тежиште рада

¹⁶ Кортни Дејн-Цоунс, прир, Унапређивање библиотечких услуга за особе с инвалидитетом (Београд: Народна библиотека Србије, 2009), 117.

са корисницима, из Дневног боравка за особе са аутизмом *Корнелије*, на модификацији понашања и социјализацији кроз креативне, радно-окупационе и рекреативне активности, библиотекари Дечјег одељења *Расџко*, у договору са терапеутима, прилагођавају постојеће и осмишљавају и реализују посебне програме прилагођене овој групи корисника.

До сада су реализоване **едукативне радионице**, јер је основни задатак терапеута да особе са инвалидитетом овог типа обучи да се што боље уклопе у социјални живот. Сметње су највише изражене у домену комуникације, у разумевању и прихватању правила и захтева које социјалне ситуације постављају и усклађивању сопственог понашања тим ситуацијама. Један од програма који терапети из *Корнелија* спроводе је програм **Кафа петком** током кога они сваког петка по неколико штићеника одводе у оближњи кафић где их „на лицу места” обучавају како да се понашају у датим околностима – примерено понашање без вике у присуству других гостију, пристојно испијање кафе (чаја, сока). И у библиотеци ови корисници са библиотекарком и терапеутом разговарају о понашању на улици, у саобраћају, библиотеци, биоскопу...

Ова публика је ограничена својим здравственим проблемом и тешко им је да дуже задрже пажњу на читању. Због тога библиотекари на **читалачким часовима** доста користе сликовнице, јер оне имају мало текста, а богате су илустрацијама. Ове особе реагују на боју, линије, однос светлости и таме. Уколико библиотекари и терапеути увиде да је тренутна група складна и доброг расположења, на овим часовима „пролази” и поезија за децу која је намењена ученицима нижих разреда основне школе – песмице Ј. Ј. Змаја, Драгана Лукића, Добрице Ерића, Љубивоја Ршумовића. Штићеници боравка су врло заинтересовани и за цртање, а неколицина њих има и изражен таленат за ову уметност. На **ликовним радионицама** библиотекари користе и бојанке где су готови цртежи па их они само боје дрвеним бојицама.

Дневни центар за особе са посебним потребама *Сџари њрад*

Библиотекари Дечјег одељења *Драјан Лукић* на Старом граду за штићенике Дневног центра за особе са посебним потребама *Сџари њрад* традиционално организују програм **Дружење средом**, у оквиру кога се реализује неколико различитих програма: **прослава Светског дана књиге**, који се сваке године обележава 23. априла, када се, у веома лепој атмосфери, читају одломци из дела светских класика; **ликовне радионице** јер су ови

корисници врло заинтересовани за цртање; **читалачки часови** на којима су се ови корисници упознали са поезијом дечјих стваралаца Ј. Ј. Змаја, Драгана Лукића, Добрице Ерића, а добро су реаговали и на читање народних бајки; осмишљене су **радионице посвећене уметницима** (реализовано је више радионица посвећених животу и раду Леонарда да Винчија). Ово Дечје одељење је познато по својим **луткарским представама** које библиотекарски осмишљавају и реализују са предшколцима и ученицима нижих разреда основне школе. Неке од тих луткарских представа („Ко је рекао мјау” по тексту Владимира Сутејева) библиотекарски су прилагодили за особе са посебним потребама. Били су пресрећни што су успели да неколико корисника дневног центра укључе у саму представу (да померају лутке иза завесе) тако да нису били само пуки посматрачи из публике, него и активни учесници представе. Дечје одељење поседује техничке предуслове (компјутер и видео-бим) за репродуковање садржаја са Интернета или са цд-ова. Неке од посета се „претворе” у гледање познатих цртаних и дугометражних филмова за децу, најчешће из Дизнијеве продукције. Након завршетка пројекције група се анимира да говори о одгледаном материјалу.

Дневни боравак *Барајево*

Овај Дневни боравак је организациона јединица Центра за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју. Установа пружа услугу дневног збрињавања корисника са сметњама у менталном развоју, аутизмом и вишеструком ометеношћу (од понедељка до петка у интервалу од 6 до 18 сати). Библиотекари из Библиотеке *Јован Дучић* из Барајева су почетком ове године, посетили штићенике Центра, а затим је посета библиотеци вишеструко узвраћена. Штићеници дневног боравка су посетили огранак у селу Вранић, а њихови утисци о библиотеци и програмима који су библиотекарски осмислили и реализовали за њих најбоље се осликавају кроз текст који су, приликом једне од посета библиотеци, терапеути написали у књизи утисака: „... Виолета Младеновић и Владан Николић учинили су да нам време проведено тамо буде испуњено читањем, цртањем, певањем и сличним, нама блиским активностима. Пред повратак у боравак, наши домаћини су нам приредили мало изненађење. Изненађење се састојало из мноштва књига које смо добили на поклон и чланских карти за све нас. Сада смо чланови библиотеке и са радошћу ћемо је редовно посећивати.”

Учешће Библиотеке града Београда на манифестацијама и стручним скуповима по позиву

Библиотека града Београда има дугогодишњу успешну сарадњу са установама, удружењима и организацијама која окупљају суграђане са инвалидитетом или се баве организацијом активности за ову групацију грађана. О квалитету програма сведочи позив за учешће Библиотеке на манифестацијама и стручним скуповима по позиву. Посебно издвајамо следећа учешћа:

– На стручно-научном скупу Заједнице матичних библиотека *Библионеџ* 2011. године, који је одржан у Јагодини, библиотекар Марјан Маринковић је представио рад *Пројекат васпитно-образовне и креативне радионице за децу са хендикејом*.

– На стручном скупу СУСРЕТИ БЕОГРАДСКИХ БИБЛИОТЕКАРА, одржаном 23. децембра 2015. године у Библиотеци *Влада Аксенијевић Обреновац*, а чија је тема била *Општинске библиотеке – културни центри локалних средина*, библиотекарка Јасмина Чабрило, из Библиотеке *Десиој Стефан Лазаревић* учествовала је као аутор и презентер рада под називом *Пројекат Средом у 10*. У њеном излагању су представљени примери добре библиотечке праксе у раду са особама са инвалидитетом у Младеновцу.

– На Седмом београдском интернационалном фестивалу особа са инвалидитетом – БОСИФЕСТ 2016. (Београд, 1. – 3. јун 2016. године) библиотекарка Марина Неђић је учествовала као аутор и презентер рада под називом *Култура – њој треба или луксуз за особе са инвалидитетом?*. Кроз представљање програмске активности намењене особама са инвалидитетом, у мрежи библиотека на Врачару и Старом граду, дати су примери добре библиотечке праксе, иновативни и квалитетни начин рада са корисницима.

Закључак

Кроз преглед културно-образовних програма за особе са инвалидитетом, који се осмишљавају и реализују у Библиотеци града Београда, показали смо да су библиотеке релеватна и пожељна места за различите облике образовно-креативног рада са овом групацијом становништва. Програми су интерактивни и особама са инвалидитетом треба да помогну да кроз

њих користе постојеће способности, али и да развијају своје потенцијале. И у наредном периоду услуге и програми за особе са инвалидитетом ће се укључивати у укупно планирање развоја библиотеке, њену политику и планирање буџета за реализацију програма. Посебна пажња биће посвећена образовању библиотекара који ће морати да поседују и специјална знања како би били у могућности да одговоре на информационе и образовне потребе ових „нових” корисника. Библиотека града Београда је реализацијом ових програма постала место друштвеног окупљања и простор где људи уче да поштују права других, у овом случају особа са инвалидитетом.

Литература:

1. Brofi, Piter. *Biblioteka u dvadeset prvom veku : nove usluge za informaciono doba*. Beograd: Clivo, 2005. (na ćirilici)
2. Brofi, Piter i Dženi Krejvn, „Dostupnost preko Veba”, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* br. 1 (2008). <https://www.nb.rs/publications/publication.php?id=18672> (preuzeto 3. 10. 2016).
3. Ćabrilo, Jasmina, „Sredom u 10”. <http://www.bibliotekaobrenovac.org/susreti.php> (preuzeto 13. 11. 2016). (na ćirilici)
4. Dejn-Džouns, Kortni, prir. *Unapređivanje bibliotečkih usluga za osobe s invaliditetom*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2009. (na ćirilici)
5. Hardisti, Džon, „Mogućnosti korišćenja elektronskih knjiga kod slepih i slabovidih osoba”. *Kragujevačko čitalište: List Narodne biblioteke „Vuk Karadžić”* br. 37 (jun 2014). https://issuu.com/nbkg/docs/kragujevacko_citaliste_jun_2014/1 (preuzeto 2. 10. 2016). (na ćirilici)
6. Higans, Sjuzan I. *Javne biblioteke i službe za mlade*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2009. (na ćirilici)
7. *IFLA/UNESCO smernice za razvoj javnih biblioteka*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije: Biblioteka grada Beograda, 2005. (na ćirilici)
8. Kirćanski, Milica. *Bibliotečke usluge u javnim bibliotekama*. U *Bibliotečke usluge / Dani matičnih biblioteka Srbije 2008* Biblionet. Beograd: Zajednica matičnih biblioteka Srbije; Subotica: Gradska biblioteka, 2008. (na ćirilici)
9. *Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja*, Beograd. <http://>

www.minrzs.gov.rs/cir/dokumenti/invalidska-zastita/konvencija-o-pravima-osoba-sa-invaliditetom-i-opcioni-protokol (preuzeto 27. 7. 2016). (na ćirilici)

10. Koporan, Gordana, „Angažovanje osoba sa invaliditetom na poslovima digitalizacije”. *Kragujevačko čitalište: List Narodne biblioteke „Vuk Karadžić”* br. 37 (jun 2014). https://issuu.com/nbkg/docs/kragujevacko_citaliste_jun_2014/1 (preuzeto 2. 10. 2016). (na ćirilici)

11. Milunović, Dragana, „Drugačije knjige”. *Kragujevačko čitalište: List Narodne biblioteke „Vuk Karadžić”* br. 37 (jun 2014). https://issuu.com/nbkg/docs/kragujevacko_citaliste_jun_2014/1 (preuzeto 2. 10. 2016). (na ćirilici)

12. Milunović, Dragana, „Ka svetskoj digitalnoj biblioteci za osobe sa poteškoćama u čitanju”. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* br. 1 (2008). <https://www.nb.rs/publications/publication.php?id=18672> (preuzeto 3. 10. 2016). (na ćirilici)

13. Ripli, Marion „Stvaranje pozajmne zbirke knjiga s taktilnim ilustracijama za malu decu s oštećenjima vida”. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* br. 1 (2008). <https://www.nb.rs/publications/publication.php?id=18672> (preuzeto 3. 10. 2016).

14. Skeld, Beatris Kristensen, „Slikovnice dostupne slepoj i slabovidnoj deci”. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* br. 1 (2008). <https://www.nb.rs/publications/publication.php?id=18672> (preuzeto 3. 10. 2016).

15. *Standardna pravila Ujedinjenih nacija za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom : Rezolucija Generalne skupštine br. 48/96 od 20. decembra 1993. godine.* http://www.ombudsman.osobesainvaliditetom.rs/attachments/004_23.pdf (preuzeto 2. 10. 2016). (na ćirilici)

16. Zaštitnik građana. „Ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom : primeri dobre prakse. http://www.ombudsman.osobesainvaliditetom.rs/attachments/058_Ostvarivanje%20prava%20invalida%20%20FINAL.pdf (preuzeto 27. 7. 2016). (na ćirilici)

Marina Nedić

Belgrade City Library

marina.tutunovic@gmail.com

CULTURAL AND EDUCATIONAL PROGRAMS FOR PERSONS WITH DISABILITIES IN THE BELGRADE CITY LIBRARY

Abstract

Persons with disabilities are excluded, completely or partially, from the social system and in the future efforts should be made for their integration into society. By presenting programmatic activities intended for persons with disabilities in the Belgrade City Library Network, the intention was to promote examples of good library practice, innovative and quality ways of working with users, and most importantly, to highlight that culture is not a luxury, but a real need of disabled people. Programs intended for this population group have not only cultural, but also humane and social dimensions, because in this way a library is helping the disabled to be successfully integrated into society.

Keywords: persons with disabilities, associations of persons with disabilities, activities intended for persons with disabilities, Belgrade City Library.

Примљено: 5. августа 2016.

Исправке: 26. септембра 2016.

Прихваћено: 4. октобра 2016.

Стручни рад

UDK 027.7:024(497.11)''2014''

006.83:027.7(497.11)''2014''

Мирјана Д. Манчев

Библиотека Природно-математичког факултета у Нишу

maca@pmf.ni.ac.rs

КВАЛИТЕТ УСЛУГА У БИБЛИОТЕКАМА ФАКУЛТЕТА НА УНИВЕРЗИТЕТУ У НИШУ

Сажетак

Развијање мера за унапређење квалитета услуга у библиотекама основни је предуслов за сатисфакцију потреба њихових корисника, односно сатисфакцију потреба наставног особља и студената. У раду се анализира квалитет услуга у библиотекама на факултетима Универзитета у Нишу. Посебна пажња посвећена је настанку и развоју библиотека на факултетима Универзитета у Нишу, као и анализи врста услуга које се пружају корисницима. У циљу анализе квалитета библиотечких услуга спроведен је упитник на 12 факултета Универзитета у Нишу од априла до јула 2014. године. Добијени резултати истраживања могу бити значајни за пружаоце библиотечких услуга, јер могу да допринесу повећању сатисфакције потреба корисника.

Кључне речи: високошколске библиотеке, услуге, квалитет, Ниш, Универзитет у Нишу

Уводна разматрања

Живот у савременом друштву захтева свакодневно праћење трендова, али и вођење рачуна о конкуренцији. Свако предузеће и установа представљају организацију на тржишту, при чему само најбоље могу опстати тако што се прилагођавају променама које настају услед развоја иновација.

Пословање библиотека се одвија у глобализованом и динамичном друштву које обликује потребе корисника, али и квантитет и квалитет пружених библиотечких услуга. „Библиотеке, под једнаким условима и без обзира на разлике, обезбеђују свим грађанима остваривање људских права у домену слободе изражавања, стваралаштва, интелектуалних и других грађанских слобода, као и остваривање комуникације са другим грађанима и интелектуалним добрима у земљи и иностранству.”¹ „Библиотеке су обавезне да корисницима библиотеке пруже одговарајућу и квалитетну библиотечко-информациону грађу и изворе, у библиотеци или преко електронске мреже.”²

Према структури фондова, пословима које обављају и профилу корисника, постоје следеће врсте библиотека: националне, матичне, народне, високошколске, специјалне и школске.³

„Високошколске и универзитетске библиотеке су организациони део универзитета, односно високошколске установе које обављају библиотечко-информациону делатност у складу с потребама установе која их је основала.”⁴ Међутим, високошколске библиотеке могу да послују и самостално, као на пример Универзитетска библиотека у Крагујевцу.

„Високошколске и универзитетске установе обезбеђују високошколским и универзитетским библиотекама, као посебним организационим јединицама које обављају библиотечко-информациону делатност, одговарајући простор и опрему сразмерно величини библиотечког фонда и броју уписаних студената.”⁵

У раду је посебна пажња посвећена настанку и развоју библиотека на факултетима Универзитета у Нишу. Основни циљ истраживања је био да се утврди и анализира квалитет пружених услуга корисницима библиотечке грађе (студентима и наставном особљу). Посебни циљеви истраживања су:

¹ „Закон о библиотечко-информационој делатности” (Начела библиотечко-информационе делатности), *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011): 3.

² „Закон о библиотечко-информационој делатности (Коришћење библиотечко информационе грађе и извора)”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011): 8.

³ Радомир Пејановић и Мирјана Брковић, „Библиотека у научном раду”, *Лейбиш научних радова Пољопривредној факултету* бр. 1 (2010): 7-8.

⁴ „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности (Стандарди у погледу врсте послова и активности)”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 39 (2013): 22.

⁵ „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности (Стандарди у погледу врсте послова и активности)”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 39 (2013): 22.

1. упоређивање постојећих услуга које нуде посматране библиотеке;
2. навођење извесних мера које би требало предузети ради повећања квалитета услуга.

Упитник је спроведен у периоду од априла до јула 2014. године на 12 факултета Универзитета у Нишу: Филозофском, Електронском, Медицинском, Машинском, Економском, Технолошком, Правном, Природно-математичком, Грађевинско-архитектонском, Факултету спорта и физичког васпитања, Факултету заштите на раду и Факултету уметности. Током прикупљања информација о настанку и развоју посматраних библиотека аутор је користио секундарне изворе информација као што су: радови са конференција и из часописа, веб локације и библиографије факултета.⁶ Поред метода испитивања, у раду су коришћени историјски и метод компаративне анализе.

Настанак и развој библиотека на факултетима Универзитета у Нишу

Библиотеке се разликују по свом пореклу и функцијама. У различитим облицима оне постоје у свим државама широм света. Порекло библиотека уско се везује за правну заоставштину и тековине монарха библиофила и богатих појединаца.⁷

Циљ прикупљања грађе не огледа се само у сакупљању и чувању знања, већ и у томе да се то знање даље користи пружањем услуга корисницима библиотеке. Корисници представљају основни разлог због којег библиотеке нужно теже континуираном развоју.

Према Катици Тадић, задаци сваке библиотеке огледају се у континуираном прикупљању, сређивању и стручној обради посматране грађе, као и логичном и адекватном смештају, чувању, заштити и давању на коришћење итд.⁸ Из наведених задатака произлази значај библиотеке који се огледа у

---

⁶ Mirjana Mančev, „Ranking the Libraries of the University of Nis Faculties Using the VIKOR Method = Le classement des bibliothèques des facultés de l’Université de Nis par la méthode VIKOR”, *The Canadian Journal of Information and Library Science = La Revue canadienne des sciences de l’information et de bibliothéconomie* 38, no. 1 (2014): 23.

⁷ Нафиз Заман Шува и др., „Информационо-комуникационе технологије у националним библиотекама Бангладеша, Индонезије, Филипина и Уганде: компаративна студија”, превод са енглеског Зоран Ристовић, *Инфошјека* бр. 1 (2011): 36.

⁸ Katica Tadić, *Rad u knjižnici* (Opatija: Naklada Benja, 1994), 53.

задовољавању потреба корисника, па се на основу тога може закључити да библиотека и библиотекар представљају посреднике између библиотечке грађе и корисника. Динамично окружење и мењање навика корисника на комплексан начин утичу на свакодневне послове у библиотеци.⁹

Библиотека је током времена постала установа која расте, прати трендове у друштву и иде у корак са њима. Она представља мултимедијско средиште друштва у коме делује, али је истовремено и сам његов производ, и осим улоге сакупљача знања има и задатак пружања услуга свим корисницима библиотечке грађе, без обзира на пол, старост, веру, националност или друштвени положај.

Библиотека представља везу између културе и друштва јер је део комуникацијског ланца корисник-библиотека-култура, са својом посебношћу сакупљања, чувања и коришћења забележеног знања. Незаобилазан чинилац у стварању културе, њеном ширењу, узимању учешћа у културним догађајима и образовању младих, представљају школске и високошколске библиотеке. Појам културе је везан за појам језика.¹⁰

Sapir о језику каже да антрополози проучавају човека по његовој припадности раси, језику и култури и да су језици, као и културе, ретко када довољни сами себи и да „неопходност међусобне комуникације доводи говорника једног језика у директни или индиректни контакт (међусобне везе) са језицима из његовог окружења или оним који су културно доминантни”.¹¹

Крајем педесетих година XX века повећала се тражња за кадровима са високом стручном спремом. Ниш, са својим положајем и величином, као један од највећих центара у Србији са развијеном индустријом и широком мрежом културних, просветних, здравствених и других установа, испуњавао је све услове за отварање факултета, са могућношћу да се брзо развије у универзитетски центар. Због тога је Извршно веће НР Србије 18. маја 1960. године донело одлуку да се, у оквиру Универзитета у Београду, оснују три факултета у Нишу: Медицински, Правно-економски и Технички. Првог октобра 1960. године Технички факултет у Нишу је отпочео са радом. Он

⁹ Адам Софронијевић и Јелена Андоновски, „Приближити библиотеку корисницима: библиотеке у алтернативним просторима“, *Инфојсека* бр. 1 (2011): 70.

¹⁰ Јелена Кузмановић, „Нова улога библиотеке у основним школама и комуникациона стратегија за њено промовисање“, *Култура йолиса* бр. 17 (2012): 125.

¹¹ Edward Sapir, *Language: An Introduction to the Study of Speech* (Mineola: Dover Publications, 2004), <http://books.google.com> (преузето 15. 9. 2015).

је у свом саставу обухватао следеће одсеке: Машински, Грађевински, Архитектонски и Електронски.

На основу *Табеле 1* можемо закључити да је прва библиотека на Универзитету основана 1950. године у оквиру Више педагошке школе. Филозофски факултет је наследио управо ову библиотеку. Приликом преузимања, она је имала око 19.070 књига из разних области науке и уметности, али пре свега из оних струка које су се на самој Вишој педагошкој школи изучавале ради припреме одговарајућих кадрова(наставника) за потребе осмогодишњих школа. Истовремено, библиотека је имала и знатан број разних часописа.¹²

Природно-математички факултет је основан одлуком Владе Републике Србије 20. септембра 2000. године. Истом одлуком је одређено да у свом саставу има пет одсека и то: Математика, Физика, Хемија, Географија и Биологија са екологијом. До 1999. године, Одсек за математику, Одсек за физику и Одсек за хемију били су у саставу Филозофског факултета. Приликом оснивања Природно-математичког факултета формирана је библиотека која данас располаже са око 34.000 библиотечких јединица. Факултет је издавач следећих часописа: *Filomat*, *Functional Analysis*, *Approximation and Computation*, *Matematika i informatika* и *Biologica Nyssana*.

Најмлађа библиотека основана је на Факултету уметности 2002. године. Ова библиотека, од свог оснивања 2002. и уписом у Регистар високошколских библиотека јула 2004. године, стално тежи формирању адекватног фонда намењеног уметничким делатностима, као и усавршавању библиотечког пословања. Библиотека представља организациону јединицу факултета и усмерена је ка задовољавању потреба корисника. Претраживање библиотечке грађе корисници врше коришћењем неколико база података. У току 2009. године библиотека је постала пуноправна чланица удружења IAML (International Association of Music Libraries), чиме је омогућила редовно добијање часописа *Fontes Artis Musicae* (доступно на <http://www.iaml.info/>).

Грађевинско-архитектонски факултет опремљен је савременим училима, рачунарским центром, бројним лабораторијама и библиотеком која располаже са 12.000 књига и значајним бројем часописа из области грађевинарства и архитектуре.

Библиотека Медицинског факултета у Нишу основана је приликом оснивања овог факултета 1960. године. У Регистар библиотека је уписана 14. 11.

¹² Глигорије Зајечарановић, *Филозофски факултети у Нишу – 1971-1996* (Ниш: Универзитет у Нишу, 1996), 64.

1997. године под именом Централна медицинска библиотека. На површини од 475 m² библиотека у свом саставу има читаоницу са 80 читалачких места, смештајни простор за један од најбогатијих фондова биомедицинске литературе у Србији и Медицински информациони центар (МИС) са 17 рачунара.

У 2010. години фонд библиотеке је имао око 136.744 библиотечке јединице: 13.982 књиге и 676 наслова домаће и стране периодике са укупно 122.762 библиотечке јединице. Фонд укључује збирку магистарских (884), докторских (2.447), специјалистичких (501) и дипломских радова (3.030), као и значајну збирку референци у папирном издању (Current Contents, Index Medicus, Excerpta Medica, Реферативний Журнал...) и на компакт-диск-овима (MEDLINE, Biomedical Reference Collection, i Academic Periodicals Collection).

Библиотека на Машинском факултету почела је са радом оснивањем Техничког факултета 1960. године. Ипак, као година њеног оснивања узима се 1971. када је Машински факултет формиран као посебна јединица. Библиотека данас има око 16.000 књига, легата и поклона, 87 доктората (одбрањених на Факултету), 137 магистарских радова и око 1800 дипломских радова.

Библиотека Факултета заштите на раду формирана је 1997. године са скромним фондом од 560 наслова. Књиге су углавном добијене на поклон од радника факултета и од институција које су се бавиле заштитом на раду. Данас она поседује значајну научно-стручну литературу из области заштите на раду, заштите од пожара и заштите животне средине. Поред алфаветског, предметног, стручног и топографског каталога, библиотека израђује и посебне каталоге (каталози дипломских радова, семинарских радова, магистарских теза, докторских дисертација, научно истраживачких пројеката и друго).

Табела 1: Основни подаци о библиотекама на факултетима Универзитета у Нишу

Назив факултета	Година оснивања	Простор библиотеке (у m ²)	Број запослених
Филозофски факултет	1950.	180	6
Електронски факултет	1960.	1.108	4
Машински факултет	1971.	200	1
Медицински факултет	1960.	475	6
Правни факултет	1960.	436	5
Економски факултет	1960.	200	3
Факултет спорта и физичког васпитања	1971.	120	2
Грађевинско-архитектонски факултет	1960.	260	1
Технолошки факултет у Лесковцу	1979.	100	2
Факултет заштите на раду	1997.	120	3
Природно-математички факултет	2000.	222	5
Факултет уметности	2002.	26	2

У току друге деценије рада на Технолошком факултету у Лесковцу успешно је организован рад библиотеке. У циљу побољшања ефикасности рада са студентима извршена је едукација библиотекара за вођење евиденције библиотечког фонда и унос података у базе података.¹³ У току 2001. године библиотека је добила два рачунара и повезана је на Интернет, а електронска база је обухватала око 90% целокупног фонда. Успостављена је стална сарадња са Народном библиотеком Србије и урађен је web сајт библиотеке Технолошког факултета.¹⁴

Библиотека на Правном факултету представља посебну организациону јединицу основану 1960. године, када и сам факултет (основана је 9. марта 1961). Школске 1974/75. године извршена је подела дотадашње правно-економске библиотеке на библиотеку Правног и библиотеку Економског факултета.

¹³ Живан Стојковић, *Технолошки факултет у Лесковцу* (Лесковац: Технолошки факултет у Лесковцу, 2004), 64.

¹⁴ Стојковић, *Технолошки факултет у Лесковцу*, 109.

На Економском факултету постоји библиотека намењена потребама научног и образовног рада. Библиотечким фондом користе се наставници и сарадници, студенти и други корисници. Фонд има преко 33.000 књига и око 6.400 страних и домаћих часописа.

Са становишта простора на коме се налазе библиотеке, површина се креће од 26 m² на Факултету уметности до 1.108 m² на Електронском факултету.¹⁵

„Према подацима из базе Мрежа библиотека Србије за 2009. годину који обухватају 97 библиотека Универзитета у Београду, Универзитета уметности, Универзитета у Нишу, Универзитета у Крагујевцу, универзитетске библиотеке и институте који се налазе у саставу универзитета, видимо да и даље постоје библиотеке које немају ниједног библиотекара (њих пет), као и библиотеке у којима постоје запослени без положеног стручног испита (њих десет), а нажалост и библиотеке у којима ниједан од запослених нема положен стручни испит.”¹⁶

Посматрајући број запослених можемо закључити да се он креће од једног (на Грађевинско-архитектонском и Машинском факултету) до шест (на Филозофском и Медицинском факултету). Доминирају запослени са високом стручном спремом, односно њихово учешће у укупном броју запослених у анкетираним библиотекама је око 73%. Број запослених одређен је, поред осталих фактора, организацијом рада на факултету. У Србији само мањи број факултета (око 8%) има централизовану библиотечку делатност, са једном библиотеком и већим бројем запослених,¹⁷ док се већина њих определила се за организацију рада која организационим јединицама прати тематску подељеност фонда.¹⁸

---

¹⁵ Мирјана Манчев, „Управљање квалитетом услуга у библиотекама факултета на Универзитету у Нишу применом ВИКОП методе”, *Инфошека* бр. 1 (2013): 17; Mirjana Mančev, „Application of the TOPSIS Method in Selecting the Best Academic Library of Niš University = L'application de la méthode TOPSIS en vue d'un choix de la meilleure bibliothèque académique de l'Université de Niš”, vol. 40, no 1 (2016): 81.

¹⁶ Марија Булатовић и Никола Крсмановић, „Примена стандарда у високошколским и специјалним библиотекама на територији уже Србије”, (рад представљен на Међународној конференцији Стандардизација и квалитет библиотечких услуга, Нови Сад, 4-5. новембра 2010).

¹⁷ Бојана Вукотић, „Особље високошколских и универзитетских библиотека у Србији 2005. године”, (2006): 13-14, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1759 (преузето 15.9.2015).

¹⁸ Адам Софронијевић, Весна Милићевић и Бојан Илић, „Потенцијали библиотечке делатности и процес виртуелизације у глобалном конкурентском окружењу”, *Индустрија* вол. 39, бр. 4 (2011): 366.

Квалитет услуга у библиотекама

Квалитет добара представља скуп њихових особина и карактеристика које су у вези са могућношћу предузећа и установа да задовоље потребе потрошача. Квалитет услуга у библиотекама представља средство за задовољавање потреба корисника библиотечког фонда. Дефинисање квалитета и коришћење адекватних метода за његово унапређивање омогућавају задовољење њихових потреба. Разматрање ограничења у традиционалним методама и проналажење нових, успешнијих метода и система управљања квалитетом услуге води ка повећању квалитета пружених услуга.

Усмереност друштва ка повећању квалитета добара има дугу историју. Међутим, могу се издвојити две основне развојне фазе: прва је усмерена ка контролама техничке природе, док друга обухвата систематску активност на развоју квалитета у организацији.

Неопходно учешће запослених у развоју квалитета у једном предузећу или установи заснива се на чињеници да конкретан задатак најбоље познаје особа која га обавља и да једино она може на прави начин да унапреди делове радног процеса. Континуирано унапређење процеса не усмерава нас само на производ, као резултат радног процеса, него на све повезане поступке који доприносе повећању квалитета производа.

Табела 2: Библиотечке услуге које се пружају корисницима (студентима)

Питања	ДА (у %)	НЕ (у %)
Издавање библиотечке грађе на коришћење	100,00	0,00
Услуге умножавања монографских публикација	16,67	83,33
Међубиблиотечка размена	75,00	25,00
Претраживање библиотечке грађе Ваше библиотеке путем Интернета	63,64	36,36
Пружање услуга издавања библиотечке грађе на коришћење студентима који не студирају на Вашем факултету	100,00	0,00
Да ли постоји могућност резервисања публикације путем е-поште?	25,00	75,00
Да ли постоји могућност резервисања публикације путем пословног СМС-а или телефона?	25,00	75,00

Да ли је приступ корисника монографским публикацијама слободан?	41,67	58,33
Да ли сте вршили едукацију корисника?	75,00	25,00
Да ли набављате библиотечку грађу по захтеву студената?	41,67	58,33

Посредовање у ширењу знања, учешће у општем друштвеном прогресу, обезбеђивање интелектуалних слобода, оријентација ка служењу заједници, свест да је сваки корисник свет за себе, а да се квалитет услуге дефинише према корисниковом ставу о квалитету, садржане су у основним начелима библиотекарства XX века.¹⁹ У њих је, такође, уткана свест да нас у будућности чекају и штампане публикације и електронска комуникација, линеарни текст и хипертекст, посредничка улога библиотекара и директан приступ, библиотечке збирке и општа доступност информација, библиотека као грађевина и библиотека као информациони простор.²⁰

Под квалитетом услуге не подразумева се само пристојно понашање према корисницима, већ и активно и пасивно информисање читалаца, поштовање рокова, међубиблиотечка позајмица, као и међубиблиотечка сарадња. Неопходно је да предстојеће активности везане за стандардизацију квалитета библиотечких услуга временом прерасту у стандардизацију комплетног библиотечког пословања.

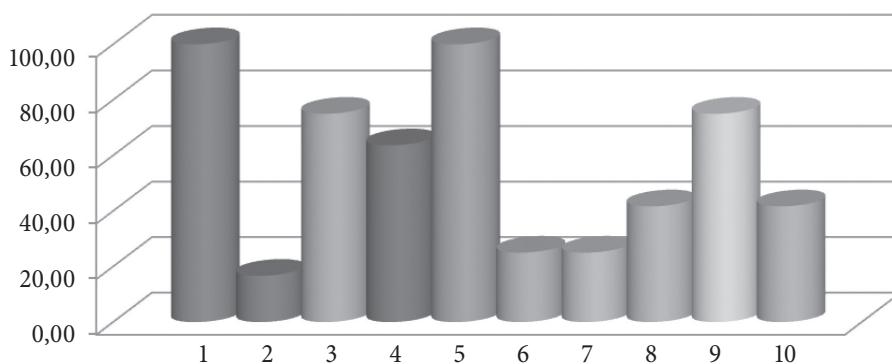
Потребно је да се мерења квалитета библиотека фокусирају на услуге, као и на задовољење корисника.²¹ У циљу утврђивања квалитета пружених услуга корисницима у библиотекама на факултетима Универзитета у Нишу спроведен је упитник. Резултати упитника који се односи на пружање услуга студентима налазе се у *Табели 2*. На основу изнетих података можемо извести закључак да све библиотеке пружају следеће услуге: издавање библиотечке грађе на коришћење студенти-

¹⁹ Гордана Стокић, „Библиотеке и управљање укупним квалитетом”, *Глас библиотеке* бр. 11 (2004): 41.

²⁰ Michael Gorman, *Future Libraries: Dreams, Madness and Reality* & Walt Crawford (Chicago: American Library Association, 1995), 180-181.

²¹ Росица Петрова-Василева, „Оцена квалитета библиотеке – део менаџмента савремене библиотеке” (рад представљен на Међународном стручном скупу библиотекара Србије и Бугарске – Библиотека без граница, Ниш, Србија, 25-26. новембар 2010).

ма посматраног факултета и пружање услуга издавања библиотечке грађе на коришћење студентима који не студирају на факултету чије услуге користе. У циљу повећања квалитета услуга које се пружају студентима неопходно им је омогућити да резервишу публикације путем е-поште, пословног СМС-а или телефона у свим библиотекама, а не само у библиотекама на Грађевинско-архитектонском, Технолошком и Факултету уметности. Истовремено, неопходно је да се повећа доступност монографских и серијских публикација студентима путем међубиблиотечке размене и то у библиотекама на следећим факултетима: Филозофском, Природно-математичком и Факултету заштите на раду.

1. Издавање библиотечке грађе на коришћење
2. Услуге умножавања монографских публикација
3. Међубиблиотечка размена
4. Претраживање библиотечке грађе Ваше библиотеке путем Интернета
5. Пружање услуга издавања библиотечке грађе на коришћење студентима који не студирају на Вашем факултету
6. Да ли постоји могућност резервисања публикација путем е-поште?
7. Да ли постоји могућност резервисања публикације путем пословног СМС-а или телефона?
8. Да ли је приступ корисника монографским публикацијама слободан?
9. Да ли сте вршили едукацију корисника?
10. Да ли набављате библиотечку грађу по захтеву студената?

Слика 1: Библиотечке услуге које се пружају корисницима (студентима) – (позитивни одговори исказани у %)

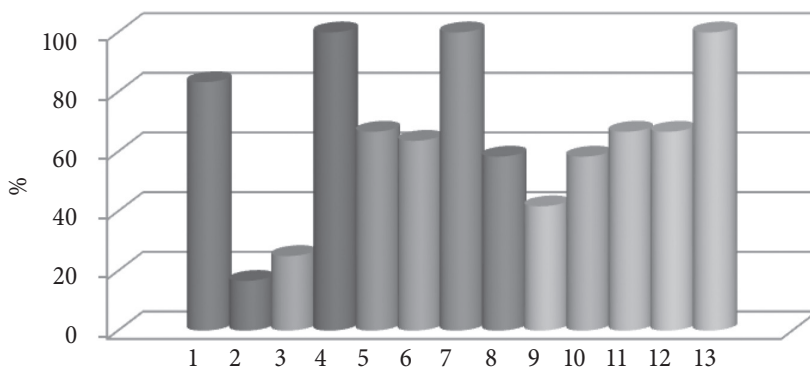
Резултати анкете који се односе на пружање услуга наставном особљу налазе се у Табели 3 на основу које можемо закључити да све библиотеке пружају следеће услуге: међубиблиотечка размена, пружање услуга наставном особљу у библиотекама на чијим факултету нису запослени и набавка библиотечке грађе према захтеву корисника, односно наставног особља. Неопходно је напоменути да би библиотеке приликом набавке библиотечке грађе требало да полазе од потреба наставног особља, али и од потреба студената.

Табела 3: Библиотечке услуге које се пружају корисницима (наставном особљу)

Питања	ДА (у %)	НЕ (у %)
Референтне услуге	83,33	16,67
Услуге умножавања монографских публикација	16,67	83,33
Услуге умножавања серијских публикација	25,00	75,00
Међубиблиотечка размена	100,00	0,00
ISBN услуге	66,67	33,33,
Претраживање библиотечке грађе Ваше библиотеке путем Интернета	63,64	36,36
Пружање услуга издавања библиотечке грађе на коришћење наставном особљу које није запослено на Вашем факултету	100,00	0,00
Да ли постоји могућност резервисања публикације путем е-поште	58,33	41,67
Да ли постоји могућност резервисања публикације путем пословног СМС-а или телефона?	41,67	58,33
Да ли је приступ корисника монографским публикацијама слободан?	58,33	41,67
Да ли је приступ корисника серијским публикацијама слободан?	66,67	33,33
Да ли сте вршили едукацију корисника?	66,67	33,33
Да ли набављате библиотечку грађу по захтеву наставног особља?	100,00	0,00

Појава Интернета и рачунара допринела је промени начина рада у библиотекама.²² Процеси виртуелизације доводе до повећања квалитета и квантитета библиотечких услуга, што би требало да резултира и побољшањем перформанси библиотеке.²³

1. Референтне услуге
2. Услуге умножавања монографских публикација
3. Услуге умножавања серијских публикација
4. Међубиблиотечка размена
5. ИСБН услуге
6. Претраживање библиотечке грађе Ваше библиотеке путем Интернета
7. Пружање услуга издавања библиотечке грађе на коришћење наставном особљу које није запослено на Вашем факултету
8. Да ли постоји могућност резервисања публикација путем е-поште?
9. Да ли постоји могућност резервисања публикације путем пословног СМС-а или телефона?
10. Да ли је приступ корисника монографским публикацијама слободан?
11. Да ли је приступ корисника серијским публикацијама слободан?
12. Да ли сте вршили едукацију корисника?
13. Да ли набављате библиотечку грађу по захтеву наставног особља?

Слика 2: Библиотечке услуге које се пружају корисницима (наставном особљу)
– (позитивни одговори исказани у %)

²² Мирјана Манчев, „Примена информационо-комуникационих технологија у библиотекама на факултетима Универзитета у Нишу”, Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства вол. 56, бр. 2 (2014): 56.

²³ Vesna Milićević and Bojan Ilić, „Specific Features of Performance Measurement Systems in Service Organizations”, *Strategic Management – International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management* vol. 14, no. 1 (2009): 25.

Испитаници су навели следеће мере које је неопходно предузети у циљу повећања квалитета услуга које се пружају корисницима: набавку адекватне литературе, опремање електронских читаоница, постављање дипломских радова, магистарских теза и докторских дисертација на веб странице библиотека, рад у модулу COBISS 3/позајмица, обуку корисника у циљу могућности коришћења електронске базе података, омогућавање слободног приступа библиотечком фонду за кориснике и континуирану едукација запослених.

Закључна разматрања

Библиотека представља један од најзначајнијих носилаца културе свакога друштва. Током времена она се развијала упоредо са развојем друштва и његове културе. Библиотека представља посредника између културе и друштва, јер доприноси њиховом развоју.

Квалитет услуга у библиотекама представља средство за задовољавање потреба корисника библиотечког фонда. Дефинисање квалитета и коришћење адекватних метода за његово унапређивање омогућавају задовољавање њихових потреба. Под квалитетом услуге не подразумева се само пристојно понашање према корисницима, већ и активно и пасивно информисање читалаца, поштовање рокова, међубиблиотечка позајмица, као и међубиблиотечка сарадња.

Библиотеке на факултетима Универзитета у Нишу представљају значајне секторе факултета који имају кључну улогу у промовисању и очувању националне културе. У циљу утврђивања квалитета пружених услуга корисницима у библиотекама на факултетима Универзитета у Нишу спроведен је упитник. На основу резултата можемо закључити да све библиотеке пружају следеће услуге: међубиблиотечку размену, пружање услуга наставном особљу у библиотекама на чијем факултету нису запослени и набавка библиотечке грађе према захтеву корисника, односно наставног особља. Неопходно је напоменути да би библиотеке приликом набавке библиотечке грађе требало да полазе од потреба наставног особља, али и од потреба студената. У циљу повећања квалитета услуга у анкетираним библиотекама неопходно је предузети следеће мере: опремање електронских читаоница, постављање дипломских радова, магистарских теза и докторских дисертација на веб странице библиотека, рад у модулу COBISS 3/позајмица, обуку корисника у циљу могућности коришћења електронске

базе података, омогућавање слободног приступа библиотечком фонду за кориснике и континуирану едукацију запослених.

Најљубазније захваљујем Природно-математичком факултету на помоћи приликом реализације овог рада. Такође захваљујем и колегама библиотекарима факултетских библиотека у Нишу и Лесковцу на сарадњи и учешћу у спроведеној анкети, као и свима који су на било који начин допринели настанку овог рада.

Литература:

1. Bulatović, Marija i Nikola Krsmanović. „Primena standarda u visokoškolskim i specijalnim bibliotekama na teritoriji uže Srbije”. Rad predstavljen na Međunarodnoj konferenciji Standardizacija i kvalitet bibliotečkih usluga, Novi Sad, 4-5. novembra 2010. (na ćirilici)

2. Gorman, Michael. *Future Libraries: Dreams, Madness and Reality & Walt Crawford*. Chicago: American Library Association, 1995.

3. Kuzmanović, Jelena. „Nova uloga biblioteke u osnovnim školama i komunikaciona strategija za njeno promovisanje”. *Kultura polisa* br. 17 (2012): 124-146. (na ćirilici)

4. Mančev, Mirjana. „Application of the TOPSIS Method in Selecting the Best Academic Library of Niš University = L'application de la méthode TOPSIS en vue d'un choix de la meilleure bibliothèque académique de l'Université de Niš” vol. 40, no. 1 (2016): 81-96.

5. Mančev, Mirjana. „Primena informaciono-komunikacionih tehnologija u bibliotekama na fakultetima Univerziteta u Nišu”. *Bibliotekar: časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva* vol. 56, br. 2 (2014): 53-63. (na ćirilici)

6. Mančev, Mirjana. „Ranking the Libraries of the University of Nis Faculties Using the VIKOR Method = Le classement des bibliothèques des facultés de l'Université de Nis par la méthode VIKOR”, *The Canadian Journal of Information and Library Science = La Revue canadienne des sciences de l'information et de bibliiothéconomie* vol. 38, no. 1 (2014): 22-36.

7. Mančev, Mirjana. „Upravljanje kvalitetom usluga u bibliotekama fakulteta na Univerzitetu u Nišu primenom VIKOR metode”. *Infoteka: Zajednica biblioteka univerziteta u Srbiji* br. 1 (2013): 17-28. (na ćirilici)

8. Milićević, Vesna and Bojan Ilić. „Specific Features of Performance Measurement Systems in Service Organizations”. *Strategic Management – International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management* vol. 14, no. 1 (2009): 25.
9. Pejanović, Radomir i Mirjana Brković. „Biblioteka u naučnom radu”. *Letopis naučnih radova Poljoprivrednog fakulteta* br. 1 (2010): 5-22.
10. Petrova-Vasileva, Rosica. „Ocena kvaliteta biblioteke – deo menadžmenta savremene biblioteke”. Rad predstavljen na Međunarodnom stručnom skupu bibliotekara Srbije i Bugarske – Biblioteka bez granica, Niš, Srbija, 25-26. novembar 2010.
11. „Pravilnik o nacionalnim standardima za obavljanje bibliotečko-informacione delatnosti (Standardi u pogledu vrste poslova i aktivnosti)”. *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 39 (2013).
12. Sapir, Edward. *Language: An Introduction to the Study of Speech*. Mineola: Dover Publications, 2004, <http://books.google.com> (preuzeto 15. 9. 2015).
13. Sofronijević, Adam i Jelena Andonovski. „Približiti biblioteku korisnicima: biblioteke u alternativnim prostorima”. *Infoteka* br. 1 (2011): 69-75. (na ćirilici)
14. Sofronijević, Adam, Vesna Milićević, Bojan Ilić. „Potencijali bibliotečke delatnosti i proces virtuelizacije u globalnom konkurentskom okruženju”. *Industrija* vol. 39, br. 4 (2011): 351-372. (na ćirilici)
15. Stojković, Živan. *Tehnološki fakultet u Leskovcu*. Leskovac: Tehnološki fakultet u Leskovcu, 2004. (na ćirilici)
16. Stokić, Gordana. „Biblioteke i upravljanje ukupnim kvalitetom”. *Glas biblioteke* br. 11 (2004): 41-50. (na ćirilici)
17. Šuva, Nafiz Zaman, Tapozi Benrdži, Ama Nanigrum, Melodi Madrid, Pejšens Agabirvi, Ezerea Kulisoma. „Informaciono-komunikacione tehnologije u nacionalnim bibliotekama Bangladeša, Indonezije, Filipina i Ugande: komparativna studija”. Prevod sa engleskog Zoran Ristović. *Infoteka* br. 1 (2011): 35-52. (na ćirilici)
18. Tadić, Katica. *Rad u knjižnici*. Opatija: Naklada Benja, 1994.
19. Vukotić, Bojana. „Osoblje visokoškolskih i univerzitetskih biblioteka u Srbiji 2005. godine”, 2006. http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1759 (preuzeto 15. 9. 2015). (na ćirilici)
20. Zaječaranović, Gligorije. *Filozofski fakultet u Nišu – 1971-1996*. Niš: Univerzitet u Nišu, 1996. (na ćirilici)

21. „Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti”. *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 52 (2011). (na ćirilici)

Mirjana D. Mančev

Library, Faculty of Science and Mathematics, Niš
maca@pmf.ni.ac.rs

QUALITY OF SERVICES IN FACULTY LIBRARIES AT THE UNIVERSITY OF NIŠ

Abstract

The development of measures to improve the quality of services in libraries is an essential prerequisite for satisfying the needs of their users, as well as the needs of teaching staff and students. The main objective of this work is to analyze the quality of services in the libraries at the University of Niš. Special attention is devoted to the creation and development of libraries at the University of Niš, as well as the analysis of types of services provided to users. In order to analyze the quality of library services, a questionnaire survey was conducted at 12 faculties of the University of Niš, from April to July 2014. The results of the survey can be important to the providers of library services and contribute to a more successful satisfaction of users' needs.

Keywords: academic libraries, services, quality, Niš, University of Niš

Примљено: 11. јула 2016.

Исправке: 27. септембра 2016.

Прихваћено: 4. октобра 2016.

Мирјана Т. Радовановић Пејовић

mirjanarp@ptt.rs

Ана Р. Дуковић

anaduk@sbb.rs

ОШ „Душан Јерковић”, Ужице

САМОВРЕДНОВАЊЕ РАДА ШКОЛСКОГ БИБЛИОТЕКАРА КАО ИЗАЗОВ И ПОДСТИЦАЈ¹

Сажетак

Циљ овог рада је да допринесе унапређивању рада школских библиотекара и истакне потребу да библиотекари кроз објективно и систематично праћење процењују свој рад како би преузимањем нових професионалних иницијатива трајно побољшали квалитет свог пословања и на тај начин повећали ефикасност укупног васпитно-образовног процеса у школи.

Кроз процес самовредновања библиотекар добија конкретна сведочанства која илуструју његове слабости и недостатке, али истовремено истичу квалитет и добре обрасце постављених циљева рада. Тежећи да усвоји поступке за стваралачко процењивање, библиотекар има прилику да даје максимум према својим могућностима. На тај начин, кроз примену самовредновања, он процењује и развија се, прихвата нове професионалне приступе и начела и изналази нове могућности за деловање постављајући себи нове домете.

Процес индивидуалног самовредновања пружа могућност школском библиотекарару да сагледа конкретне потребе и створи специфичне услове у библиотеци, где ће моћи успешније да делује и професионално унапређује потребне вештине.

---

¹ Рад је увршћен у програм Међународног стручног скупа Библиотекара Републике Српске „Вредновање и управљање библиотекама од традиционалног до иновативног” у Теслићу, Република Српска, 14-15. април 2016. године.

Истицањем најбоље остварених активности школски библиотекар се самоактуелизује, а приказујући и издвајајући оне активности које најбоље илуструју развој и напредовање, може да подстакне креативне процесе и сарадњу са колегама, како у школи међу наставницима, тако и међу библиотекарима.

Кључне речи: самовредновање, школски библиотекар, исходи вредновања, квалитет рада, стручно усавршавање

Увод

У овом раду полази се од уверења да се сталним спровођењем самовредновања, анализирањем и кориговањем, као и планирањем рада на основу добијених резултата, може допринети квалитету рада у библиотекама. Уз савременији и функционалнији приступ начину свога рада, уз сопствено ангажовање, кроз његово вредновање и самовредновање, школски библиотекар може да утврди своје компетенције, повеже знања и искуства и анализира их у циљу унапређења квалитета рада, како сопственог, тако и квалитета образовно-васпитног процеса у целини. Покушаћемо да подстакнемо културу самовредновања школских библиотекара и библиотекара јавних библиотека, а све у циљу подстицања библиотекара на континуирано унапређење свог рада и професионално усавршавање. Савремено доба наметнуло је свима нови концепт – концепт доживотног учења – а једна од улога савременог библиотекара је да буде едукатор који је усмерен на унапређење и развој и себе и своје позиције, али и својих корисника, па тиме и друштва у целини.

Методологија

Проблем од кога смо кренули односи се на превазилажење недостатка литературе, као и недовољних ефеката самовредновања и вредновања рада библиотекара. Сматрамо да спремност на преиспитивање и континуирано спровођење процеса самовредновања рада треба да постане основа за професионални развој библиотекара. Основно полазиште је у идеји да библиотекари схвате повезаност теорије и праксе, али и своју позицију, лидерску улогу и одговорност у васпитно-образовном процесу, као и то на који начин могу објективно и реално да вреднују процес и резултате свога рада, али и да на основу резултата самовредновања осмишљавају и иновирају како своју праксу, тако и своје стручно усавршавање.

Изложени су и анализирани резултати анкетања ученика о раду школског библиотекара, а посебна пажња биће усмерена на ставове ученика о њиховом раду.

Зашто самовредновање?

На основу Закона о основама система образовања и васпитања², ради осигурања квалитета рада у школама у Републици Србији, потребно је да се вреднују остваривање циљева и стандарди постигнућа у образовним установама. Вредновање квалитета остварује се као самовредновање и спољашње вредновање. С обзиром да је школско образовање једна од најважнијих делатности, процес самовредновања једна је од савремених процедура обезбеђивања квалитета која помаже да се побољшају ефекти рада у установама образовања и васпитања. Процеси самовредновања у школама у Србији спроводе се од школске 2005/2006, а 2016. година је завршна за први циклус спољашњег вредновања квалитета рада установа.

Циљ овог рада је да подстакне школске библиотекаре да кроз објективно и систематично праћење процењују свој рад како би преузимањем нових професионалних иницијатива побољшали квалитет свог пословања и на тај начин повећали ефикасност укупног васпитно-образовног процеса у школи и допринели унапређењу квалитета рада школских библиотекара. Библиотекар је у школи стручни сарадник³ чији је основни задатак да својим компетенцијама, саветодавним и другим облицима деловања унапређује образовно-васпитни рад, пружа подршку наставницима и васпитачима за унапређивање њиховог образовно-васпитног рада и помаже деци, ученицима и њиховим родитељима.

Савремено доба доноси промене у организацији рада у школама – јавља се тимско планирање и извођење наставних садржаја и целина у кооперацији више наставника, активније учешће ученика, усмереност ка општим и међупредметним компетенцијама, чиме су пред школског библиотекара постављени нови изазови. Међутим, многе његове активности још увек се

² Закон о основама система образовања и васпитања, Службени гласник РС (72/2009, 52/11): 32 <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/2015/08/zakon-o-osnovaма-система-образовања-и-васпитања.pdf> (преузето 11. 5. 2016)

³ Закон о основама система образовања и васпитања, Службени гласник РС (72/2009, 52/11): 75 <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/2015/08/zakon-o-osnovaма-система-образовања-и-васпитања.pdf> (преузето 11. 5. 2016)

одвијају рутински, класично и стереотипно, без активног учешћа ученика и примене савремених модела интерактивног учења. Школски библиотекар је веома често скрајнут, неукључен у рад стручних већа наставника, одвојен од наставног процеса. Превасходно уз сопствено ангажовање, он конципира своје активности тако да повезује различите домene ученика и ствара могућност да они из једног другачијег угла сагледају и разумеју садржаје различитих предмета и да им помогне и омогући да усаврше процес учења с обзиром на развој нових технологија и окружења.

Савременијем и функционалнијем приступу начину свога рада, постављањем низа захтева, школски библиотекар може и мора да утврди своје компетенције, повеже досадашња знања и искуства и анализира их. Кроз процес самовредновања библиотекар ће добити конкретна сведочанства која приказују, потврђују и документују његове слабости и недостатке, али истовремено истичу квалитет и добре обрасце постављених циљева рада. Сталним спровођењем самовредновања, анализирањем и кориговањем, планирањем рада на основу добијених резултата, може се допринети побољшању целокупног живота и рада школе.

У Приручнику за самовредновање и вредновање рада школе⁴ наводи се да је успостављање система квалитета неопходно у свим областима деловања и рада. Процес индивидуалног самовредновања пружа могућност библиотекару да сагледа конкретне потребе и створи специфичне услове у школској библиотеци, где ће моћи да делује успешније и професионално унапређује потребне вештине. Евалуација је део наставног процеса који обухвата проучавање (праћење и анализу) наставе у циљу сагледавања и разумевања самог процеса наставе и његових резултата. Разумевање вредновања, које служи учењу и развоју, усмерава рад полазећи првенствено од сазнања о дотадашњем учинку и његовим резултатима. Подаци добијени детаљним праћењем и анализирањем осликавају рад библиотекара. Као и у процесу наставе, школски библиотекари самовредновањем освешћују своја знања и постижу контролу над сопственим радом и учењем. Значај посматрања и потреба континуираног праћења, кроз примену формалних и неформалних метода, кључан је услов за добар рад школске библиотеке. Самопроцењивање и самопраћење усмерени су на све аспекте развоја, у складу са интегрисаним учењем. Зашто је уопште потребно да вршимо овакво вредновање? Одговор је прост – да бисмо постизали жељене дугорочне и краткорочне циљеве и да

---

⁴ Министарство просвете и спорта Републике Србије, *Приручник за самовредновање и вредновање рада школе* (Београд: Министарство просвете и спорта Републике Србије; British Council, Београд, 2005), 6.

бисмо прилагодили рад свим ученицима, наставницима, родитељима, као и окружењу у школи и локалној заједници и што је најважније – да бисмо мењали план и унапређивали програм и стваралачку праксу. Активност и конструисаност, кроз планирање, доводе до самодирективности у раду. Рад је најуспешнији када је интенционални и свесни процес конструкције значења настао из постојећих информација, али и на основу искуства. Самовредновање рада библиотекара не треба да се одвија повремено, оно треба да је континуиран процес, а избор области вредновања може варирати зависно од потреба, околности или жељених постигнућа.

Самовредновање – почетни корак за планирање развоја

Активности ревизије, проверавања и прегледа, као и друге рефлексивне активности, планирају се током читаве године, чиме се спознаје сопствени однос према знању и деловању. Тежећи да усвоји СТАЛНЕ поступке за стваралачко процењивање, развијање радозналости и истраживачке активности, сваки библиотекар има прилику да даје максимум према својим могућностима. Кроз свакодневне активности као аутентичне начине рада у школској библиотеци, кроз одговарајући редослед активности, може се пратити целокупан процес рада, однос ученика према раду школске библиотеке и библиотекара, односи у групи током рада, као и ефекти – шта се зна и шта се уме.

Вредновање може да се врши у било којој фази рада – на почетку, у току процеса, током реализације планираних активности (као формативно евалуирање) и након завршене активности, као и на крају већих целина или на самом крају школске године (као сумативно оцењивање рада). Формативно се састоји из праћења, сакупљања података, анализе и саопштавања информација и служи за планирање наредних активности. Сумативно даје слику о томе колико су успели да се остваре програмом предвиђени и планирани циљеви и исходи. Врло је важно претварати исходе у дескрипторе (показатеље) који су разумљиви ученицима, организовати разговоре о раду (индивидуалне и групне), о резултатима, групним односима... Такође, потребно је разјашњавати критеријуме за процењивање и заједнички развијати нове.

Не можемо планирати развој ако нисмо претходно сагледали које су слабе, а које позитивне стране нашег деловања, јер само у складу с тим потребно је усмерити акциони план ка развоју. Треба планирати шта и како пратити, као и даље активности које зависе од резултата праћења.

Када говоримо о потребама савремене школе, библиотекар непрестано треба да буде истраживач сопствене праксе и неко ко перманентно усавршава и мења ту праксу у циљу упознавања ученика, родитеља и наставника са новим концептом образовања као процеса континуираног учења које ће се, с обзиром на брзе промене у науци, технологији и целом друштву, одвијати током читавог живота.

Самовредновање као и вредновање свих процеса и активности који се одвијају почетни је корак за планирање развоја. Уколико сам библиотекар није спреман да стално процењује свој ангажман, он не може радити на унапређењу ни свог рада, ни школе као институције. Према најновијем Правилнику о сталном стручном усавршавању наставника и стручних сарадника⁵ „саставни и обавезни део професионалног развоја је стручно усавршавање које подразумева стицање нових и усавршавање постојећих компетенција”. Циљ стручног усавршавања је не само лично усавршавање у оквиру струке, већ да се сопственим усавршавањем унапређује и целокупни васпитно-образовни рад.

Вредновање рада библиотекара у школи

Да бисмо могли да напредујемо и професионално се развијамо, потребно је сагледати чињенице са више аспеката и упоређивати податке добијене од различитих учесника у процесу самовредновања.

У процесу вредновања могу учествовати само ученици, ученици чланови библиотечке секције, затим ученици и наставници упоредо, али и само наставници као непосредни сарадници школског библиотекара. Ставовe руководећег кадра, стручних већа, родитеља и наставника можемо паралелно анализирати и утврдити оствареност предвиђених задатака и активности из различитих углова.

Пошто је потребно да се процене ефекти предузиманих активности ради унапређивања образовно-васпитног рада у целини, тај процес не треба да буде ни тренутан ни површан. Рад школског библиотекара можемо пратити и вредновати на основу мишљења и постигнућа ученика, мишљења родитеља о постигнућима ученика и сарадње са њима, сарадње и комуникације са наставним кадром и стручним органима школе... Родитељи, учествујући у процесу самовредновања, својом проценом рада библиотекара

⁵ *Правилник о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника*, Службени гласник РС (86/2015): 1.

са ученицима посебно доприносе објективнијем и реалнијем приказу активности школске библиотеке. Са ученицима треба разговарати о томе које су им омиљене активности приликом школског учења, а нарочито које активности сматрају најкориснијим.

Истицањем најбоље остварених активности школски библиотекар се самоактуелизује. Приказујући оне активности које најбоље илуструју развој и напредовање, он са другима размењује искуствена постигнућа, а тако може да подстакне креативне процесе и сарадњу са колегама, како у школи међу наставницима, тако и међу библиотекарима. Наводећи мање успешне активности и шта би требало побољшати у раду у вези са одређеним подручјем рада или компетенцијом, школски библиотекар има могућност проучавања и превазилажења неадекватних садржаја рада. Развијање позитивног односа према истраживању и вредновању подстиче интензивнију самопроцену ефеката и уочавање карактеристика сопственог рада, фокусирање на однос сопствених намера и оствареног, своје напредовање, као и лакше уочавање тешкоћа и сагледавање постигнутих резултата.

Без прихватања спровођења континуираног самовредновања не можемо се оријентисати на унапређење рада, на начине његовог побољшања и на осмишљена, конструктивна и проактивна решења. Школски библиотекари у Србији, који углавном раде у неадекватним условима, морају задржати позитиван аспект, јер су самовредновање интегрисање теоријских и практичних знања у циљу напредовања и усавршавања. Кроз примену самовредновања библиотекар процењује, развија се, прихвата нове професионалне приступе и начела, изналази нове могућности за своје деловање и себи поставља нове домете.

Школско образовање, како га ми разумемо, налази се широм света у процесу трансформације од образовања, схватаног као трансмисија знања (путем наставникових предавања, уџбеника и других, претежно текстуалних извора) у образовање као посредника културе и културног развоја ученика. Учење и друштвени процес и та чињеница би требало да буде искоришћена у организовању, планирању и реализовању рада библиотекара.

Анкета о ставовима ученика о раду школског библиотекара

Функције самовредновања и вредновања рада школског библиотекара имају истраживачку, селекциону и евалуациону улогу. Осигурањем квалитета вршимо унапређивање постојећих процедура на основу података.

Зато смо током априла месеца 2016. године у Основној школи „Душан Јерковић” у Ужицу спровели истраживање које се тиче ставова ученика о раду школског библиотекара. Испитали смо 30 ученика VII разреда и 30 ученика чланова Библиотечке секције путем анкетног упитника.

Учесницима истраживања је понуђено да искажу своје ставове и понашање у вези са неким значајним питањима везаним за квалитет рада школског библиотекара на четворостепеној скали. Процењивали су присутност, тј. тачност појединих тврдњи које су се односиле на подстицање ученика на активно стицање знања и учешће у животу школе. У циљу избегавања оцене која представља средњу вредност, оствареност показатеља вршили смо помоћу четворостепене скале – најнижи ниво 1, а највиши 4. Хтели смо да размотримо однос ученика према библиотеци као информационом, образовном и културном средишту школе и улози библиотекара у образовању и васпитању ученика старијег узраста основне школе.

Табела 1. Упитник о квалитету рада школске библиотеке

Подручје вредновања: КВАЛИТЕТ РАДА ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ

Показатељ:

1. Евалуација рада школског библиотекара

УПИТНИК ЗА УЧЕНИКЕ

Молимо Вас да одговорите на следећа питања процењујући тачност тврдње, односно степен присутности по следећој скали:

ТАЧНО / ПРИСУТНО

1 – нетачно / није присутно

2 – у мањој мери тачно / присутно

3 – у већој мери тачно / присутно

4 – тачно / присутно у потпуности

ТВРДЊА / ИСКАЗ	ТАЧНО			
	1	2	3	
1. Школски библиотекар подстиче ученике на активно стицање знања				
2. Школски библиотекар упућује и подстиче ученике да користе додатне материјале (енциклопедије, књиге, часописе, интернет, тв...)				

3. Школски библиотекар упућује ученике на ширу литературу неопходну за самостално стицање додатних знања и вештина				
4. Школски библиотекар користи разне ситуације да ученике упозна са културом, традицијом и обичајима				
5. Школски библиотекар подстиче ученике на активно учешће у животу школе и локалне заједнице				
6. Школски библиотекар подстиче ученике да слободно изражавају своје ставове и мисли				

Утврђене су значајне статистичке разлике у проценама с обзиром на то да ли су ученици чланови библиотечке секције или нису. Ученици који су активније укључени у рад школске библиотеке знали су знатно више о делатностима и активностима које реализује школски библиотекар.

За разлику од чланова секције (њих 80%) који на тврдњу да школски библиотекар подстиче ученике на активно стицање знања одговарају да је то тачно/присутно у потпуности и да је то присутно/тачно (њих 20%), ученици VII разреда одговарају на различит начин: само 13,3% процењује као тачно/присутно у потпуности, у већој мери тачно/присутно 43,3%, док велики постотак тврди да је у мањој мери тачно/присутно (23,4%) и нетачно/није присутно (20%).

Као тачну и присутну категорију да школски библиотекар подстиче ученике да користе додатне материјале (енциклопедије, часописе, интернет) ученици су проценили на следећи начин: као тачно/присутно у потпуности 23,4%, у већој мери тачно/присутно 16,6%, у мањој мери тачно/присутно 36,6% и нетачно/није присутно 23,4%, иако у VII разреду према Годишњем плану рада школе и програму рада школске библиотеке Основне школе „Душан Јерковић” библиотекар предвиђеним часовима библиотекарства за ученике од I до VIII разреда баш ученике VII разреда упознају са референском збирком и начинима коришћења референсне литературе (слика 1). На иста питања чланови библиотечке секције одговарају на следећи начин: као тачно/присутно у потпуности 90%, у већој мери тачно/присутно 6,6%, у мањој мери тачно/присутно 3,4%, док на питање да ли је то нетачно/није присутно нико није одговорио.

Слика 1. Часови библиотекарства у VII разреду

Као тачну/присутну категорију да школски библиотекар упућује ученике на ширу литературу неопходну за самостално стицање додатних знања и вештина ученици су проценили на следећи начин: као тачно/присутно у потпуности 23,4%, у већој мери тачно/присутно 23,4%, у мањој мери тачно/присутно 26,6% и нетачно/није присутно 26,6%. Чланови библиотечке секције се очито не слажу са ставом својим вршњака: као тачно/присутно у потпуности 76,6%, у већој мери тачно/присутно 23,4%, док нико не одговара на питања у мањој мери тачно/присутно и нетачно/није присутно.

У одговорима се примећује да постоје две групе са супротним гледиштима. Једна је група ученика која не препознаје школску библиотеку као адекватан ресурс за коришћење постојећих извора знања, нити школског библиотекара као особу која је кључни фактор за упућивање ученика на релевантну литературу. Сматрамо да информационе технологије утичу на формирање њихових читалачких навика и да су ученици више оријентисани на интернет него на школску библиотеку. На основу свакодневног непосредног рада са ученицима, можемо да закључимо да је њихова култура коришћења библиотечно-информационих извора недовољно развијена, а то напомињемо с обзиром на познавање актуелног стања у школским библиотекама које карактеришу и скромна опремљеност и застарелост фондова, као и делимична заступљеност неодговарајућег стручног кадра,

Слика 2. Панои у ходнику школе

што је другачија проблематика од ове којом се бавимо. Претходна група питања потврдила је постојање и друге групе корисника – оних који активно користе школску библиотеку и препознају школског библиотекара као компетентну особу која ће их обучавати и упућивати на (самостално) коришћење адекватне библиотечке грађе.

На питање да ли школски библиотекар користи разне ситуације да ученике упозна са културом, традицијом и обичајима, ученици VII разреда одговарају овако: као тачно/присутно у потпуности 26,6%, у већој мери тачно/присутно 40%, у мањој мери тачно/присутно 16,6% и нетачно/није присутно 16,6%. Чланови библиотечке секције одговарају мало другачије: као тачно/присутно у потпуности 56,6%, у већој мери тачно/присутно 23,4%, у мањој мери тачно/присутно 20%, док нико не даје одговор да је тврдња нетачна/није присутна. Број ученика који је оценио ову тврдњу тачном и у већој мери тачном заједно износи 66,6%, а код чланова секције 80%. Овај високи проценат слагања ученика VII разреда и ученика чланова библиотечке секције сматрамо резултатом континуираног постављања панова током целе школске године у ходнику испред библиотеке (слика 2) којима се обележавају разне годишњице, јубилеји и важни датуми. Ови панои су увек видљиви и поуздан су показатељ једне врсте активности школског библиотекара. Они су доступни свима који се крећу ходником школе и не

зависе од коришћења услуга библиотеке, уласка у саму просторију школске библиотеке и позајмљивања и враћања књига. Верујемо да управо због ових разлога ученици предочену тврдњу сматрају тачном.

Следећа тврдња за коју испитујемо ставове гласи: Школски библиотекар подстиче ученике на активно учешће у животу школе и локалне заједнице. На њу ученици VII разреда одговарају на следећи начин: као тачно/присутно у потпуности 23,4%, у већој мери тачно/присутно 30%, у мањој мери тачно/присутно 36,6% и нетачно/није присутно 10%, док чланови библиотечке секције одговарају овако: као тачно/присутно у потпуности 63,4%, у већој мери тачно/присутно 26,6%, у мањој мери тачно/присутно 6,6%, док одговор да је тврдња нетачна/није присутно у раду школског библиотекара даје њих 3,4%. Овакви резултати плод су већег укључивања чланова библиотечке секције у културне активности које прате као публика њихови другови и другарице и ученици школе који долазе на приредбе, сценско-музичке програме, обележавања важних јубилеја, дана, годишњица или се о њима обавештавају путем друштвених мрежа. Иницијатор културних програма често је школски библиотекар који са заинтересованим наставницима припрема, организује и реализује различите активности у школи или у сарадњи са институцијама локалне заједнице (другим основним и средњим школама, јавним библиотекама...).

Последња тврдња да школски библиотекар подстиче ученике да слободно изражавају своје ставове и мисли процењена је на следећи начин: као тачно/присутно у потпуности 36,6%, у већој мери тачно/присутно 36,6%, у мањој мери тачно/присутно 23,4% и нетачно/није присутно 3,4%. На њу чланови библиотечке секције одговарају овако: као тачно/присутно у потпуности 86,6%, у већој мери тачно/присутно 10%, у мањој мери тачно/присутно 3,4%, док ниједан од њих није одговорио на тврдњу нетачна/није присутно. Оваквим резултатом можемо бити задовољни јер од укупног узорка ученика само 3,4% верује да их библиотекар не подстиче на самосталност и независност у изражавању мисли и гледишта.

Анализом резултата анкете може се закључити да већина ученика у Основној школи „Душан Јерковић” у Ужицу користи активно школску библиотеку, да осим позајмице књига и упућивања на библиотечку грађу препознају своју библиотеку и школског библиотекара као носиоца културних програма који их, између осталог, подстиче да критички размишљају, да буду креативни и самостални у промишљању и исказивању својих ставова. Добијени резултати представљају додатни подстицај библиотекарицама за даље преиспитивање и ангажовање ради правилнијег одабира садржаја

који ће привући ученике да перманентно стичу искуства у креирању и коришћењу информација за знање, као и да читају ради уживања, да уче и користе библиотеке током целог живота.

У прилог резултатима наведене анкете и досадашњем раду школског библиотекара Основне школе „Душан Јерковић” у Ужицу говори и Извештај о спољашњем вредновању квалитета рада установе број 424-610-00006/2016-15 Министарства просвете, науке и технолошког развоја које је обављено општим стручно-педагошким надзором на основу Правилника о вредновању квалитета рада установа⁶ током марта 2016. године Тим спољашњих евалуатора утврдио је да се ученици Основне школе „Душан Јерковић” у Ужицу најрадије опредељују за библиотечку секцију јер се школска библиотека „истиче разноврсношћу понуђених активности и садржаја”, да „библиотекари реализују индивидуалне и групне активности ради усвајања рационалних метода учења и да су конципирани угледни часови и угледне активности библиотекара које за циљ имају обуку ученика за коришћење извора знања”.

Планирање и спровођење истраживања ради самовредновања рада библиотекара није лак задатак, али представља професионални изазов. Према IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке⁷ „периодично треба обављати статистичка испитивања да би се учила кретања”. Анализе су основ планирања мера које ће нам показати како постићи пожељне циљеве полазећи од постојећег знања.

---

⁶ *Правилник о вредновању квалитета рада установа*, Службени гласник РС (9/2012) http://www.podaci.com/_gSRB/propis/Pravilnik_o_vrednovanju/P-vkrust03v1209.html (преузето 21. 6. 2016)

⁷ „IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке”, *Гласник НБС* бр. 1 (2005): 390, <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-guidelines/school-library-guidelines-sr.pdf> (преузето 18. 6. 2016)

Закључак

Самовредновање не подразумева готова решења или рецепте, већ би требало да подстакне просуђивање и разумевање, као и да истакне шта библиотекар најбоље уме да ради. Неопходност ове компетенције школског библиотекара императив је савремене школе, што захтева нове ангажмане. Да би био успешан реализатор васпитно-образовног рада, библиотекар мора знати да ће промишљање сопствене праксе најбоље остварити кад је он сâм истраживач, јер тиме обезбеђује квалитет ефеката свога рада.

Сматрамо да самовредновање помаже библиотекарима да раде ефектније. Оно развија метакогнитивне способности и самоспознају, самопоштовање и самопоуздање библиотекара и доприноси унутрашњој мотивацији јер омогућава његов бољи рад у школи. Али, што је најважније – овим поступком је обезбеђена детаљна повратна информација.

Спроводећи поступке самовредновања библиотекар процењује степен напредовања ка достизању исхода, анализира резултате и планира даље кораке у сарадњи са ученицима, родитељима, наставницима. Самовредновање би требало да буде полазна основа за наредно програмирање и планирање наставе, а не његов крај. Из закључака које изводимо кроз вредновање и самовредновање са сигурношћу можемо да постављамо нове циљеве будућих пројеката и концепција рада и активности које ће довести до обезбеђивања квалитета.

Литература:

1. „IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке”. *Гласник НБС* бр. 1 (2005). <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-guidelines/school-library-guidelines-sr.pdf> (преузето 18. 6. 2016) (на ćirilici)
2. Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije. *Priručnik za samovrednovanje i vrednovanje rada škole*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije; British Council, 2005. (на ćirilici)
3. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. „Pravilnik o vrednovanju kvaliteta rada ustanova”. *Službeni glasnik RS* br. 9/2012. http://www.podaci.com/_gSRB/propis/Pravilnik_o_vrednovanju/P-vkrust03v1209.html (преузето 21. 6. 2016) (на ćirilici)
4. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. „Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju i sticanju zvanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika”. *Službeni glasnik RS* br. 86/2015. (на ćirilici)
5. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. „Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja”. *Službeni glasnik RS* br. 72/2009, 52/11. <http://www.mprn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/2015/08/zakon-o-osnovama-sistema-obrazovanja-i-vaspitanja.pdf>, 32 (преузето 11. 5. 2016) (на ćirilici)
6. Rogoff, B. Col. „Interaktivni model učenja i nastave”. *Психологија у светиу* бр. 2 (1998): 111-126.
7. Wells, Gordon. *Dialogic Inquiry: towards a sociocultural practice and theory of education*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. http://people.ucsc.edu/~gwells/Files/Papers_Folder/Building%20on%20Vygotsky.pdf (преузето: 25. 5. 2016)

Mirjana T. Radovanović Pejović

mirjanarp@ptt.rs

Ana R. Duković

anaduk@sbb.rs

Primary school "Dušan Jerković", Užice

SELF-EVALUATION OF THE WORK OF SCHOOL LIBRARIAN AS A CHALLENGE AND ENCOURAGEMENT

Abstract

The aim of this paper is to contribute to the improvement of the work of school librarians, in order to be able to evaluate their work through objective and systematic monitoring, and by taking over new professional initiatives to improve the quality of their operations and thus increase the efficiency of total educational process in school.

Through the process of self-evaluation a librarian receives concrete testimonies that show, confirm, illustrate and document his/her weaknesses and flaws, but also emphasize the quality and good patterns of set performance targets. Accepting the methods for creative evaluation, the librarian has an opportunity to give his/her best in accordance with his/her capabilities. Using self-evaluation, a librarian estimates, develops, and accepts new professional approaches and principles, trying to find new opportunities for his/her work and set new goal for himself/herself.

The process of individual self-evaluation provides an opportunity for a librarian to perceive specific needs and create specific conditions in school library, where he/she can operate more effectively and improve the professional skills that are required. By displaying the best implemented activities, a school librarian self-actualize himself/herself. Displaying those activities that best illustrate the development and advancements, he/she exchanges with other experiential achievements that can stimulate the creative process and cooperation with colleagues, both in school among teachers and among librarians.

Keywords: self-evaluation, school librarian, evaluation outcomes, quality work, professional development

Примљено: 31. августа 2016.

Исправке: 30. септембра 2016.

Прихваћено: 11. октобра 2016.

Стручни рад
UDK 930.253:005.92
026.07:930.25(497.11)

Татјана Кикић

tatjanakikic@gmail.com

Татјана Јовановић

t.jovanovic@archives.org.rs

Архив Србије, Београд

АРХИВСКА РЕГИСТРАТУРА И БИБЛИОТЕКА – ОГЛЕД ЗАСНОВАН НА ПРАКСИ АРХИВА СРБИЈЕ

Сажетак

У раду је дат осврт на нормативни оквир за уређење регистратура као институција у надлежности архива. Приказани су основна заштита архивске грађе ствараоца према позитивним прописима у Републици Србији, поступци којим се уређује архива како би била и сачувана и доступна корисницима, као и конципиран приступ библиотекама који указују на њихову коначну функцију, а то су укључивање и заинтересованост јавности.

Делатност архивских библиотека обухвата набавку, размену, стручну обраду, чување и заштиту библиотечке грађе и регистратурског материјала као релевантног архивског документа, али и израду билтена, каталога, библиографија, електронских база и других информacionих средстава, креирање електронских извора информација, помоћ корисницима при избору и коришћењу грађе, припрему и организацију различитих културних садржаја, као и вођење документације и статистике о корисницима.

Кључне речи: Архив Србије, регистратура, архивска књига, архивска грађа, едукација, јавност, архивске библиотеке, библиотечка грађа, библиотека целина, хибридне библиотеке

Елементи и значај уређивања архивске грађе и документарног материјала у регистратурама

Регистратуре су најважнији сегменти рада сваке архивске институције. У њима настаје архивска грађа, те брига и усредсређеност на документацију у настајању обезбеђује потоњу целину и свеобухватност будућег архивског фонда који ће се једног дана преселити у надлежне архиве. Стога је важна нормативна и саветодавна континуирана присутност стручног архивисте у уређењу канцеларијског и архивског пословања регистратуре.

Неопходно је, дакле, успоставити одговарајућу архивску политику, разрадити архивску легислативу и обавезно укључити све референтне делове друштва у заједничко деловање. Помоћу правилно дефинисаних, савремених модела и концепата архивирања (архивистике, архивске службе) може се, без недоумица и идеолошких ограничавања, приступати културном наслеђу. На тај начин се осигуравају чување, обрађивање и коришћење архивске грађе у условима и на начин којима ће се осигурати њена аутентичност, веродостојност, јединственост и разумљивост.

Управо је и саставни део сваког норматива, прописа или закона којим се регулише заштита културних добара уопште, одељак који регулише и детаљно даје методе архивског пословања унутар саме институције ствараоца. На основу општих прописа, сваки архив уређује и доноси информативна средства која служе као стручно упутство за управљање документима.

Основни извор права у области заштите архивске грађе и регистратурског материјала у Републици Србији је Закон о културним добрима (Службени гласник РС, бр. 71/94) којим су регулисани и дефинисани појам архивске грађе уопште, обавезе стваралаца архивске грађе у погледу чувања архивске грађе, као и поступци излучивања и примопредаје. Овај Закон садржи и казнене мере за све појединце, односно физичка и правна лица која се не придржавају прописаних одредаба.

На основу члана 24 овог Закона „архивску грађу чине изворни и репродуковани, писани, цртани, компјутеризовани, штампани, фотографисани, филмовани, микрофиловани, фонографисани или на други начин забележени документарни материјал од посебног значаја за науку и културу који је настао у раду државних органа и организација, органа територијалне аутономије и локалне самоуправе, политичких организација и њихових органа, установа и других организација, верских заједница, као и поједи-

наца, без обзира на то кад је и где настао и да ли се налази у установама заштите или ван њих”.

Чланом 37 истог Закона предвиђено је да су сви ствараоци архивске грађе и регистратурског материјала дужни да означавају и датирају регистратурски материјал, воде евиденцију, тј. архивску књигу о архивској грађи и регистратурском материјалу и грађу чувају у сређеном и безбедном стању.

Архивска књига представља општи инвентарни преглед целокупног регистратурског материјала насталог у раду правног лица, као и регистратурског материјала и архивске грађе који се по било ком основу налазе у просторијама организације. Свака институција која је стваралац архивске грађе дужна је да уписује у архивску књигу сав материјал који настаје у току године и да препис континуирано доставља надлежном архиву. Редни број истоверсног материјала који се једном додели регистратурској јединици (фасцикли, регистратору, кутији) не понавља се и више се не може додељивати другом типу документације. Уколико се деси да се на терену утврди да нека регистратура није увела архивску књигу, упис се врши ретроактивно и то тако што се прво пописују најстарија архивска грађа и регистратурски материјал, па онда све остало. Постојање архивске књиге унутар правног лица, као и архивских бројева којима су обележене регистратурске јединице, говори о степену сређености и систематизованости архивске грађе унутар организације која је њен правни следбеник.

Даље, обавеза сваке институције, када је у питању кореспонденција са надлежним архивом, је и да врше одабирање архивске грађе уз излучивање из делова којима је протекао рок чувања, а која нема важност за текући рад. Дакле, регистратура својим захтевом покреће поступак шкартирања. У њој се формира Комисија која врши попис регистратурског материјала којем је протекао рок чувања. Надлежном архиву се доставља детаљан попис комплетног регистратурског материјала који садржи следеће податке:

- кратак садржај предложеног материјала за излучивање;
- годину настанка;
- редни број из Листе категорија регистратурског материјала са роковима чувања;
- количину изражену у дужним метрима.

По добијању формално потпуног и благовременог захтева, представници надлежног архива излазе на лице места и утврђују да ли се подаци наведени у попису поклапају са фактичким стањем, а након тога се доноси одлука о одобрењу захтева за излучивање.

Тек уз овако спроведену процедуру, и уз решење надлежног архива, излучени материјал се може и формално уништити.

Затим, надлежни архив обавезује ствараоце да доносе опште акте и правилнике у вези са начином чувања и евидентирања архивске грађе и регистратурског материјала, међу којима је најважнија Листа категорија регистратурског материјала са роковима чувања. Приликом израде Листе битно је да се формира тим стручњака који добро познаје прописе и документацију која настаје у регистратури која израђује предлог Листе, јер се тачно и недвосмислено морају утврдити њена два најважнија елемента:

- врста (категиорија) регистратурског материјала и
- рокови чувања за сваку категорију.

Овај процес се одвија уз сталне консултације са архивистом из надлежног архива који је дужан да запосленима у регистратури, одређеним за израду Листе, пружа стручну помоћ.

Због специфичности регистратурског материјала сваки његов стваралац треба да донесе сопствену Листу категорија, водећи притом рачуна да рокови буду у сагласности са роковима прописаним вишим правним актима којима се регулишу поједине области.

Законом су регулисани начин и поступак предаје грађе надлежном архиву. Сређена и пописана архивска грађа предаје се надлежном архиву после 30 година, рачунајући од дана њеног настанка (члан 39).

Поред Закона о културним добрима, донети су и подзаконски акти којима се ближе уређују начин пописивања и излучивања документације, а у регистратурама Архива Србије, осим огледног примерка Правилника о канцеларијском и архивском пословању, корисницима се даје и Водич за регистратуре¹, као и Приручник за канцеларијско и архивско пословање² који, осим теоријских упутстава, износе и практичне примере образаца и аката који прате ову делатност.

Да бисмо што директније указали на предметну тему наглашавамо да, поред уређености регистратура и архивских депоа стваралаца, важан стратешки сегмент у популаризацији архивистике представља и развој комуникационе и едукативне праксе. То значи да је полазиште истовремено

¹ *Водич за рејистрајуре*, приредила Татјана Мишић (Београд: Друштво архивиста Србије: Архив Србије, 2010).

² *Приручник за канцеларијско и архивско пословање*, 2. прерађено изд, приредила Татјана Кикић (Београд: Друштво архивиста Србије: Архив Србије, 2015).

и базна основа (поред нормативног уређења регистратуре и едукација о значају заштите документације и потоње архивске грађе) и то у смислу:

- упознавања јавности са појмовима, терминологијом и значајем архивске грађе у конкретном временском и друштвено-ситуационом контексту, од друштвене организације и институције установе, па до најшире популације која долази у контакт са документацијом;
- развијања свести о значају савременог документа, као и упознавања са медијима на којима се информација налази (од папира до електронских записа);
- мултидисциплинарног приступа едукацији који означава имплементацију информатике, архивистике, историје и других друштвених наука;
- промоције архивске грађе кроз публикације, изложбе, научна истраживања, радио и тв емисије, као и на интернету, уз актуелизацију и популаризацију архивских тема, уз коришћење одређене историјске чињенице у циљу илустрације савремених феномена и друштвених појава.

Уважавајући развој информационионих технологија, чије се методе и могућности користе од самог почетног евидентирања појединачног акта па до каснијих великих научних истраживања, а имајући у виду брзину и комфор приступа, емпиријски се показало да непосредни контакт са документом, а тиме и информацијом, даје истраживачу и кориснику психолошку извесност истине. Архивска грађа и трајна документација је и са нормативне и са практичне стране за сада у временском смислу једино сигурна и заштићена у папирној форми. Лак и једноставан приступ документима из удобности сопственог дома, као и сваковрсна доступност садржајних информација, нису утицали на то да највећи број истраживача у истој фреквентности као и претходних година истину и даље тражи у архивским депоима и стручним библиотекама. У следећој табели предочен је податак из Архива Србије који поткрепљује предходно запажање.

Табела 1: Број истраживача у читаоницама према подацима Центра за информације Архива Србије

Година	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Број истраживача	662	933	1395	1647	862
Број страних истраживача	22	30	31	20	15

Значај архивске библиотеке

На основу позитивних прописа и Закона о библиотечко-информационој делатности³ према садржају библиотечко-информационе грађе и извора и према профилу корисника у Републици Србији библиотеке могу да се разврстају на следеће типове: националне, јавне, школске, високошколске, универзитетске, библиотеке научно-истраживачких института и установа, специјалне библиотеке, као и информациони центри при другим установама, организацијама и удружењима. Специјалне библиотеке (по члану 53 истог Закона) могу бити образоване као посебна организациона јединица у државним органима, органима територијалне аутономије и јединицама локалне самоуправе, у јавним службама, привредним друштвима, политичким организацијама, верским заједницама, удружењима и код других правних и физичких лица. Према томе, архивске библиотеке су специјалне, стручне или приручне библиотеке које сакупљају, обрађују, чувају и дају на коришћење сав библиотечко-информациони материјал. У Библиотеци Архива Србије сакупљају се и чувају књиге, часописи, новине, сепарати, службени листови, извештаји, приручници, стара и ретка књига, шематизми, закони, статистика, стенографске белешке, монографије, биографије, мемоари, споменице и све што може да чини део специјалне архивске библиотеке. Требало би истаћи да се у њој, у посебним фондовима, сакупља архивска литература попут архивистичких приручника, лексикона и архивских речника, архивских инвентара (сумарних и аналитичких), пописа предмета, водича архивске грађе, пописа архивских збирки, каталога и прегледа фондова, објављена документа, зборника архивске грађе и архивистички часописа и да су они попут других приручника означени као приручна стручна литература. Архивске библиотеке се разликују од других по томе што обезбеђују детаљније информације из области архивистике, архивских регистратура и историје у свим њеним сегментима (национална, културна, војна, друштвена, историја уметности, религија, етнологија, историја просвете, права, привреде, економије...).

У архивским библиотекама чува се и грађа која долази из регистратура, а неретко и саме регистратуре имају своје приручне библиотеке које се предају архивима и њиховим библиотекама. Из тог разлога регистратуре, као ствараоци архивске грађе, морају да имају изграђену свест о свом утицају на креирање историје. Приликом преузимања регистратуре, она грађа која

³ Закон о библиотечко-информационој делатности, „Службени гласник РС” бр. 52/11.

пристигне у архивску библиотеку одмах се инвентарише, обрађује, снима, технички заштити и чува, како би се обезбедила доступност стручној јавности. На основу тог материјала који постаје део архивских и библиотечких фондова, израђују се информативна средства и каталози који омогућавају корисницима да лакше проучавају архивску и библиотечку грађу. Архивска библиотека која преузме библиотеку из регистратуре, попут библиотеке целине⁴, не сме да распарчава збирке, колекције и фондове без утврђених услова и сагласности регистратуре. Библиотека Архива Србије је, преузевши библиотеке из својих регистратура, задржала библиотеку целину протокола и стенографских бележака Краљевине Србије, државописа и статистике Краљевине Србије и Краљевине Југославије, зборника и закона Кнежевине и Краљевине Србије, школских извештаја Краљевине Србије и Краљевине Југославије, задружну библиотеку и др. Архивска библиотека грађу из регистратуре може да уступи ради излагања на организованим изложбама у земљи и иностранству, ако другачије није одређено. Библиотека Архива Србије грађу из регистратуре даје на коришћење оним корисницима који имају дозволу за истраживање. Страни држављани могу да користе грађу на основу посебне дозволе у сагласности са законом, а коју одобрава надлежно министарство у складу са међународним уговорима и споразумима.⁵

У специјалној, архивској, библиотеци библиотекар се унапред обавештава о постојању нове литературе и нових информација. Зато се библиотеке у архивима сматрају врстом информационог пулта који кориснике усмерава, обавештава и препоручује им нове наслове или нове методе истраживања. У нашој библиотеци се као вид информисања корисника примењује унакрсни принцип. Подаци о библиотечкој грађи дају се из лисних каталога (стручног, именског, аналитичког и каталога за серијске публикације), као и из електронске базе података која је установљена током ревизије књига 2004-2005. године. Често се корисницима дају информације преко умрежених електронских каталога о постојању књиге у другим библиотекама. Коришћење фондова специјалних библиотека ограничено је на одређене

---

⁴ Библиотека целина (*corpus separatum*) чува се због вредности које има (културне, научне и историјске) или због значаја и угледа личности или важности институције. Још 1986. године у Збирци прописа о библиотечкој делатности, у делу о делатности заштите, чувања и коришћења културних добара у музеју, архиву, кинотеци и библиотеци, у чл. 127 је наведено да се архивска грађа и регистратурски материјал, настали у раду државних органа, организација, грађанских правних лица и појединаца чувају као целина и не могу се распарчавати.

⁵ Мирјана Кљајић и Његован Кљајић. *Правни систем заштите културних добара у Србији* (Београд: Службени гласник, 1996), 57.

корисничке групе, зависно од типа организације у чијем саставу је образована, односно од специфичног типа корисника. Корисници који посећују архивску библиотеку, а самим тим и Библиотеку Архива Србије, припадају уско стручној јавности (историчари, архивисти, професори, студенти, докторанди, истраживачи породичног порекла), али ту су и они који желе да остваре одређена грађанска права (у скорије време актуелан процес реституције непокретне имовине, рехабилитације осуђених у кривичном поступку или документација везана за радни стаж због остваривања права на пензију). Иако специфичност одређује врсту корисника која посећује Библиотеку Архива Србије, слободно можемо рећи да она има једну сталну, завидну, фреквенцију.

Табела 2. Фреквенција издавања библиотечке грађе и број корисника у последњих 5 година у Библиотеци Архива Србије

Година	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Количина издате библиотечке грађе	2100	2405	2032	2229	1874
Број корисника	540	585	601	608	508

Делатност архивских библиотека обухвата набавку, размену, стручну обраду, чување и заштиту библиотечке грађе, као и регистратурског материјала, релевантног архивско-библиотечког документа, као и израду билтена, каталога, библиографија, електронских база, креирање електронских извора информација, помоћ корисницима при избору и коришћењу грађе, припрему и организацију различитих културних садржаја, вођење документације и статистике о корисницима. Архивске библиотеке својим деловањем подстичу коришћење литературе код стручне јавности тиме што прате и допуњују архивску грађу коју чувају институције у којима оне делују. Зато библиотечку грађу чине сви језички, сликовни и звучни документи, штампани или у рукопису, на лако преносивом материјалу или у електронски читљивом облику, информативног, научног, стручног или уметничког садржаја. Грађа се у Библиотеци Архива Србије по закону чува у једном, а по потреби и у више примерака и доступна је свим корисницима.

Да би једна архивска библиотека могла да буде уписана у Регистар библиотека, требало би да има књижни фонд од најмање 3.000 јединица. Библиотека Архива Србије данас броји преко 75.000 књига, часописа и новина, а највећим делом је настала из библиотека чија је архивска грађа преузимана из регистратура многих државних институција. Надзор над њом врши

надлежна матична библиотека тако што непосредно сарађује и спроводи смернице у раду, чији је циљ да унапреди библиотечку делатност у један јединствено библиотечно-информациони систем Републике Србије. Смернице за специјалне библиотеке у Србији, састављене од стране стручне комисије представника из Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице Српске, Библиотекарског друштва Србије и Заједнице матичних библиотека Србије, усвојене 2010. године, залажу се за развијање и унапређивање стручног рада у специјалним библиотекама, као и за интензивнији утицај на њихове осниваче ради побољшања статуса и положаја.⁶ У прилог положају специјалних библиотека иде и чињеница да је ове године основана подружница за специјалне библиотеке у оквиру Библиотекарског друштва Србије.

Библиотека представља веома динамичну службу у оквиру архива. Она захтева непрекидан прилив нове грађе како би осигурала непрестану актуелност и поузданост за научно-истраживачки рад. Свакако, архивска библиотека набавку нових наслова обавља по годишњем плану, без обзира да ли је у питању куповина или размена публикација. До нових публикација се долази и путем поклона аутора, издавача, дародаваца, као и путем обавезног примерка (од аутора који су издали књигу на основу архивске грађе), сопствених издања Архива и књиге из архивских регистратура. У следећој табели приказан је број набављених књига у последњих 5 година. Подаци су преузети из редовне статистике која се води у Библиотеци Архива Србије.

Табела 3. Број набављене библиотечке грађе у последњих 5 година у Библиотеци Архива Србије

Година	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Укупно набављено	321	335	337	268	528
Куповина	31	53	56	41	113
Размена	149	179	154	77	236
Поклон	66	51	83	61	116
Обавезни примерак	75	52	65	45	63

⁶ Драгана Милуновић, „Смернице за специјалне библиотеке: Домаћа пракса и међународни контекст”. *Стандардизација и квалитет библиотечких услуга*, Међународна научна конференција (Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2010), 73.

Архивска библиотека, уз сталну сарадњу са службом конзервације и рестаурације, води бригу о заштити и чувању библиотечке грађе у складу са важећим прописима о заштити и обезбеђује прописане услове који могућност било каквог оштећења или уништења своде на минимум. Када је реч о коришћењу и радном времену, орган управљања оснивача доноси Правилник о раду архивске библиотеке.

Свесни значаја библиотека и библиотекарског позива за образовање, науку и културу, размену информација и идеја и очување и допринос развоју цивилизације у духу начела људске и професионалне етике, библиотекарски у Архиву Србије примењују однос према кориснику заснован на праву и поштовању, без обзира на расну, националну, верску, политичку и класну припадност, али истовремено штите право на приватност, залажу се за слободан проток информација и искључују сваки облик цензуре⁷.

Архивске библиотеке, као јавне институције од националног значаја, обезбеђују несметан приступ разноврсним информацијама и представљају прави пример „хибридне библиотеке”. Оне подржавају континуитет између конвенционалних и дигиталних библиотека у којима су информације у папирном равноправне са информацијама у дигиталном облику. Архивске библиотеке мире све потребе савременог истраживача који ствара слику, реконструише прошлост и поставља питања за будућност. У последње време је све више изражена потреба да они који је посећују достигну одређен степен информатичке писмености од чега зависи и крајњи резултат истраживања. У дигиталној ери архивске библиотеке су започеле суштински да се мењају у складу са новим потребама како им се не би десило да остану без корисника. Због тренда корисника да једним „кликом” добију одговоре, архивске библиотеке ће своје информације морати да понуде на свим врстама техничких уређаја (микрочитачима, рачунарима, мобилним телефонима), али и у виду књига, часописа, новина и руком писаног документа, док ће записе из класичних каталога и инвентара морати да понуде преко умрежених претраживача. Архивска библиотека постаје медијатека (слика, звук, текст) са савременим сазнањима (не само оним из прошлости), тако да се преображава у место где се укрштају информације, а сам библиотекар постаје инжењер информација. Да би опстала под Веб небом⁸, „хибридна” архивска библиотека мора да сагледа све предности

⁷ Кодекс библиотекара Србије, <http://www.biblioteke.org.rs/kodex.html> (приступљено 11. 5. 2016)

⁸ Весна Ињац-Малбаша, „Библиотеке пре Веба и библиотеке после Веба”. *Темељне вредности савремене библиотекарства: зборник радова* (Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2010), 23-58.

и последице старих и нових тенденција и да добро укомбинује информације које нуди, како би то било што продуктивније за сваког појединачног истраживача.

Закључак

Укључивање архивских стручњака приликом уређивања канцеларијског и архивског пословања у регистратурама и те како је значајно. Архивска грађа настала код ставараоца пажњом и бригом архивског стручњака постаје и део фонда надлежне архивске институције. Стога би о архивској грађи требало мислити пре него што добије ову конотацију, те активно радити на валоризацији и заштити још док је у форми регистратурског материјала.

Библиотека Архива Србије професионално приступа пословима које води, дајући предност стручној литератури и грађи из регистратура. Инвентари регистратурске грађе умногоме олакшавају приступ корисницима и скраћују пут у истраживању. Преузете библиотеке из регистратура често са собом носе велику стручну помоћ и богате су информацијама које се веома тешко могу пронаћи на другим местима. Због тога архиви, заједно са својим библиотекама, у регистратурама треба да развијају свест о њиховом значају и путем едукација архивиста да их анимирају.

Литература:

1. Injac-Malbaša, Vesna. „Biblioteke pre Veba i biblioteke posle Veba”. *Temeljne vrednosti savremenog bibliotekarstva: zbornik radova*. Beograd: Bibliotekarsko društvo Srbije, 2010. (na ćirilici)
2. Kljajić, Mirjana i Njegovan Kljajić. *Pravni sistem zaštite kulturnih dobara u Srbiji*. Beograd: Službeni glasnik, 1996. (na ćirilici)
3. *Kodeks bibliotekara Srbije*. www.biblioteke.org.rs/kodex.html. (pristupljeno 11.5.2016).
4. Milunović, Dragana. „Smernice za specijalne biblioteke: Domaća praksa i međunarodni kontekst”. *Standardizacija i kvalitet bibliotečkih usluga*, Međunarodna naučna konferencija. Beograd: Bibliotekarsko društvo Srbije, 2010. (na ćirilici)
5. *Priručnik za kancelarijsko i arhivsko poslovanje*, 2. prerađeno izd., priredila Tatjana Kikić. Beograd: Društvo arhivista Srbije: Arhiv Srbije, 2015. (na ćirilici)
6. *Vodič za registrature*, priredila Tatjana Mišić. Beograd: Društvo arhivista Srbije: Arhiv Srbije, 2010. (na ćirilici)
7. „Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnost”. *Službeni glasnik RS* br. 52/11. (na ćirilici)

Tatjana Kikić

tatjanakikic@gmail.com

Tatjana Jovanović

t.jovanovic@archives.org.rs

Archives of Serbia, Belgrade

ARCHIVAL REGISTRY AND LIBRARY – AN EXAMPLE BASED ON THE ARCHIVES OF SERBIA PRACTISE

Abstract

This work represents a review of regulatory framework for the arrangement of registries as institutions under in the jurisdiction of the archives. Generally, the protection of archive material of creators, according to positive regulations of the Republic of Serbia, as well as methods for archival orderliness and availability are presented. The main function of special, archival libraries is public interest and attention of researchers. The activities of archival libraries include: purchase, exchange, cataloging, preservation and protection of library and registry materials, as well as relevant archival documents; the creation of newsletters, catalogs, bibliographies, electronic databases and other information resources, and the creation of electronic information resources, thus helping users in the selection and use of materials, preparation and organization of various cultural materials, and keeping records and statistics about users.

Keywords: Archives of Serbia, institution, archive book, archive material, education, public, archival libraries, library material, library as a whole, hybrid libraries

Примљено: 15. августа 2016.

Прихваћено: 27. септембра 2016.

ХРОНИКА

Оригиналан научни рад
UDK 070.48-053.81:316.658(497.1)''
1918/19141''

Радмила Н. Тасић
Библиотека града Београда
radmila.tasic@gmail.com

ТЕМАТСКА РАЗНОВРСНОСТ ОМЛАДИНСКЕ ПЕРИОДИКЕ У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Сажетак

У периоду између два светска рата у Краљевини Југославији излазило је преко стотину наслова омладинских часописа и новина. Тематска разноврсност омладинске међуратне периодике пружа увид у различите потребе младих људи тога доба.

Кључне речи: омладинска периодика, родољубље, југословенска идеја, женско питање

Увод

Омладинска међуратна периодика представља аутентично сведочанство и неисцрпан извор информација о животу и раду младих људи тога доба. Од завршетка Великог рата, па све до почетка Другог светског рата, на територији југословенске државе појавило се преко сто нових наслова омладинских часописа и новина. Многобројна омладинска удружења, политичке партије, као и предузимљиви појединци, на страницама омладинске периодике износе бројне социјалне проблеме, па на тај начин доприносе њиховом бржем и ефикаснијем решавању. Тематска разноврсност часописа и чланака у њима сведочи о широком спектру интересовања међуратне омладине. Бројни часописи и новине пружали су прилику младима да изразе своје идеје и ставове, објаве књижевне радове, упознају природне лепоте и културну баштину новоосноване државе и стекну нове узорце читајући биографије великих књижевника, научника и уметника.

Тадашњи уредници омладинских часописа организују књижевне вечери, концерте, предавања, спортска надметања и радне акције, промовишу културну сарадњу међу свесловенском омладином и оснивају библиотеке и читаонице. Они су континуирано и систематски допринесли очувању спомена жртве и изградњи етике памћења, јачајући, на тај начин, патриотизам, националну и социјалну свест младих. Омладинска периодика је преносила вести из иностране штампе које су биле од изузетног значаја за будућност земље и народа. Захваљујући личној иницијативи уредника, сарадника и претплатника, часописи су стизали до најудаљенијих и најнеприступачнијих крајева земље. У градским и сеоским срединама сарадници су оснивали омладинске клубове који су ширили идеју националног јединства југословенских народа.

Омладинска периодика од 1918. до 1941. године

Период после Великог рата обележили су ентузијазам и полет најширих друштвених слојева. Покретање бројних нових и обнављање старих, предратних наслова часописа, указује да млади људи желе да учествују у јавном животу земље. Тридесетих година 20. века појавили су се следећи омладински часописи: *Гласник јујословенске омладине*, *Јујоро*, *Кайицик*, *Пожаревачки брка*, *Прејород*, *Привредни јласник*, *Прољеће*, *Весник омладинаца*, *Весник хришћанске заједнице младића*, *Омладинац*, *Привреда*, *Реч омладине*, *Срјско Косово*, *Занайлијска омладина*, *Омладински весник*, *Сегмак*, *Слободна мисао*, *Билџен*, *Будућносћ*, *Јујословенски јлас*, *Млада Јујославија*, *Млади радник*, *Нова Војводина*, *Омладинац*, *Бањалучки скауџ*, *Буди сјреман*, *Глас омладине*, *Ђачка дружина*, *Коло*, *Нови*, *Радикалска омладина*, *Србадија*, *Билџен савеза радничке омладине*, *Вера и живои*, *Искра (Зајреб)*, *Искра (Вршац)*, *Једро*, *Млада јарга*, *Млади задрујар*, *Омладина*, *Омладинске сјазе*, *Ошјаџбина*, *Полеј*, *Рефлекс младих*, *Срнао*, *Бранково коло*, *Млади бољшевик*, *Младосћ*, *Пасјир*, *Слобода*, *Билџен Савеза комунистичке омладине*, *Ђачки јласник*, *Јујословенски јокреј*, *Млади јиродњак*, *Млаго село*, *Млаћан*, *Слово радикалних омладинаца*, *Трјовачки јомоћник*, *Учишјељски јодмладак*, *Глас омладине с јуја*, *Звезда*, *Наша искра*, *Омладинска реч*, *Венјури*, *Јуј*, *Књажевачки омладинац*, *Млада Босна*, *Младосћ*, *Ошјаџбина* и *Сјуденјски јласник*.

Крајем тридесетих и почетком четрдесетих година 20. века драматични догађаји у свету утичу на друштвени, економски и политички живот у Краљевини Југославији. Огромне разлике у економском, привредном и

културном нивоу становништва на територији новоосноване Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, негативно су утицале на политичку стабилност, културно-просветни и привредно-економски развој земље, као и на формирање јединствене југословенске нације. Омладински часописи указују на неопходност изградње интегралног југословенског духа и доприносе превазилажењу свих националних, верских, културних и класних разлика. Убиство краља Александра I Карађорђевића у Марсељу 1934. године, подстакло је сепаратистичке, шовинистичке, верске и националистичке антагонизме у земљи. Јачање нацизма у Немачкој представљало је перманентну претњу светском миру. Ширење спољнополитичког утицаја фашистичке Италије на Албанију и Бугарску утицало је на формирање нових ратних савеза и представља припрему за почетак новог светског рата. Сва дешавања у земљи и свету рефлектују се у омладинској међуратној периодици. У периоду од увођења шестојануарске диктатуре 1929, па до краја велике економске кризе и почетка припрема за Други светски рат 1937. године, покренути су следећи омладински часописи: *Књижевни јуџ*, *Сџугенџски часоџис*, *Будућностџ*, *Глас омладине*, *Искра (Беоџрад)*, *Јужнословенска искра*, *Наша ризница*, *Смена*, *Банайџски одџек*, *Глас јуџословенске омладине*, *Јужнословенска мисао*, *Млада Јуџославија*, *Помол*, *Слобода*, *Заветџи*, *Јуџословенски џлас*, *Освиџи*, *Светџосавље*, *Глас са Звечана*, *Јуџословенска засџава*, *Јужна сџиража*, *Млади комунистџи*, *Омладинска акција*, *Омладинско село*, *Освиџи*, *Сџугенџски џласник*, *Божур са Косова*, *Млади комунистџи*, *Народна омладина*, *Омладинац*, *Оџленац*, *Реч*, *Сељачко џраво*, *Скамија*, *Словенски јуџ*, *Сџугенџске новине*, *Млади Шумадинац*, *Слободно звоно*, *Јуџословенска заједница*, *Наш живоџи*, *Нашџи џуџеви*, *Реч младих* и *Свесловенска искра*.

Припреме за почетак новог рата уносе додатну пометњу, неизвесност, безидејност и дезоријентисаност у редове младих. Почетно одушевљење југословенском идејом непосредно по оснивању заједничке државе, временом је слабило и нестајало. Друштвени проблеми су били све бројнији, а сукоби су се продубљивали до неслућених граница. Велики број младих, незадовољних тренутним стањем у друштву, не види излаз из тешке друштвене кризе, па прихвата марксистичку идеологију. У тешким и судбоносним тренуцима, када је будућност народа, државе, па и читавог човечанства била угрожена, од југословенске омладине се очекивало да остане јединствена и бескомпромисна у одбрани своје земље. У периоду од 1937. до 1941. године омладинска периодика се бави актуелним друштвено-политичким темама које заокупљају пажњу младих тога доба. У овом периоду се гаси велики број омладинских часописа, а новопокренути се баве спољно-политичком ситуацијом у свету: *Јуџословенске новостџи*, *Луч*, *Нови средњош-*

колаи, Сџуденџ, Зора, Млади север, Младосџ, Наша младосџ, Нова смена, Омладинска реч, Омладинска џрибина, Омладински бораи, Подмладак, Искра, Млада кулџура, Пиройска омладинска ревија, Полиџикин забавник, Демокраџ, Демокраџија, Земљорадник, Јуџословенски сџуденџ, Ми, џаци, Млади радник, Нова Србадија, Омладински џлас, Освиџ, Млада лиџераџура, Омладинац и Реч.

Јавно мњење о улози омладине у развоју југословенског друштва

Улога омладине у дефинисању и остваривању социјалних и националних циљева најчешће је разматрана тема у омладинској међуратној периодици. Понашање младих привлачи велику пажњу јавности, па су и критике усмерене на кориговање евентуалних пропуста у њиховом образовању, васпитању и социјалном ангажовању. „Кад пажљиво пратимо све оно што се пише, говори и прича о нашој савременој омладини, не може се човек отети дојму, да пред собом има на оптуженичкој клупи некога ко је почи- нио тешке грехове и, ето, јавна савест подигла се, и тражи суђење и казну. Та јавна савест диже своју оптужбу путем штампе, дневне и повремене, говори са катедара и предикаоница; са улице и иза кафанског стола, па све до трибине у законодавном дому, за најмлађе југословенске генерације чује се реч осуде, реч која је у толико тежа и жалоснија, што је неправична и једнострано аргументована. Читаво бреме, тешко, сирово, негативних атрибута натоварено је на леђа савремене југословенске омладине. И позвани и непозвани о њој мисле и говоре, да је апатична, инертна, неактивна, снововска, асоцијална, анационална, мегаломанска, егоистична.”¹ Одба- цујући могућност да би страхоте Великог рата могле тако брзо да се понове, и саме несигурне, истрошене и изгубљене, предратне генерације одбијале су да преузму одговорност за неизвесну будућност земље. Депримирана друштвеним конфликтима који су константно угрожавали стабилност читавог друштва, подложна утицају различитих идеја, разапета између великих очекивања старијих и својих скромних могућности, међуратна омладина је тражила свој пут у беспућу између два светска рата.

¹ L. B., „Мишljenje о омладини”, *Narodna omladina: nezavisno glasilo jugoslovenske intelektualne omladine* god. 1, br. 1 (1934): 4.

Однос међуратне омладине према просвети и култури

Од самог оснивања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца надлежне институције радиле су на стварању јединствене просветне политике, као и на унификацији и имплементацији југословенских закона на целој територији заједничке државе. Отварање школа, библиотека и читаоница доприносило је модернизацији југословенског друштва и формирању нове интелектуалне елите од које се очекивало да постане покретач друштвеног развоја.

Актуелна политичка дешавања су утицала на креирање југословенске просветне и културне политике. „Вршећи истовремено којекакво експериментисање, изложена утицају политичких режима и партија, заваравала се уверењем да се после остварења наших националних тежњи 1918. г. унутрашња национална кохезија може постићи и изједначити у току будућег заједничког живота. Када се овој специфично нашој заблуди, дода и још једна општеевропска, да национални моменат у новоуређеној Европи, као активна компонента државне независности и слободе више није актуелан, и да се национално васпитање омладине у духу времена и интересу светске културе мора подредити интернационалном и опште друштвеном – стицај утицајних прилика је потпун. Из тога су настали морални хаос и разудареност послератног материјалистичког друштва, анимални производи његове културе и систематско рушилачко деловање разних антинационалних организација, који су довели до видних резултата.”²

Периодика посвећује велики простор проблемима културе и просвете, а бројни прилози истичу значај васпитно-образовног рада учитеља и наставника у формирању средњошколских, студентских и занатлијских удружења.

Улога периодике у приближавању сеоске и градске омладине

Сиромаштво и тешки услови живота у сеоским срединама подстицали су миграције, најчешће младог сеоског становништва у градске средине. Стекавши образовање, сеоска омладина није желела да живи тешким животом својих предака. Међутим, у градским срединама омладина је била обележна својим пореклом, а у сеоским својим образовањем. Увидевши да

---

² Бранислав Васиљевић, „Наша средња школа”, *Нова Србадија: часопис за сва омладинска ишћања* год. 1, бр. 5 (1940): 246.

млади у великом броју напуштају село, уредници омладинских часописа подстичу повратак школоване сеоске омладине у завичај. „Наши најближи преживљавају страхоте беде, неимаштине, неупућености и незнања, а ми се праћакамо по мутним водама светских, да не кажем белосветских проблема, тражимо грешке и нелогичности у системима који су савршенији и изграђенији од нашег, бежимо од наше стварности, као да би неко споља требао да дође и лечи наше ране и поправља наше грешке.”³

Уредништво *Младе Босне* је организовало акцију да тридесетак хиљада омладинаца проведе распуст у забаченим босанско-херцеговачким селима. У току дана обављали су физичке послове, а увече држали предавања о хигијени, штетности алкохола, дужностима према породици и држави, значају штедње и задругарства. „Одлазећи тако у село, било у групама или појединачно, студенти и студенткиње могли би да одлично врше функцију сабирача грађе за нашу културну историју. Држим да би се постигло нарочито много, када би студенти успели да организују сељачке екскурзије, нарочито сељачке омладине из заосталих, некултурних крајева, те да их воде у напредна села кроз читаву земљу, да би их упознали са предностима културнијег живота, рационалнијег рада, боље исхране, одевања. Студенти би, уопште, могли да шире задружну идеологију и смисао за самопомоћ у сваком селу.”⁴

У периоду између два рата приходи од пољопривреде чинили су 80% државног буџета, па би едукација сеоског становништва, а нарочито сеоске омладине, допринела убрзаном развоју југословенске привреде. „Наш, југословенски капитал је у нашим ораницама закопан, сва наша поља су извор наше моћи, ту у том глибу, у блату, где ноге упадају до колена, лежи југословенско благо, лежи снага словенског Југа.”⁵

Упркос огромним људским и материјалним потенцијалима, вишегодишња небрига државних институција допринела је да сеоске средине постепено опусте.

---

³ Branislav Lazičić, „Невидљиви ланак”, *Narodna omladina: nezavisno glasilo jugoslovenske intelektualne omladine* god. 1, br. 5 (1934): 2-3.

⁴ Branislav Lazičić, „Културни и социјални положај нашег сељака и академска омладина”, *Narodna omladina: nezavisno glasilo jugoslovenske intelektualne omladine* god. 1, br. 1 (1934): 9.

⁵ Петар И. Николић, „Привредна криза села и услови за побољшање”, *Јужнословенска искра: опјан Јужнословенске омладине* год. 1, бр. 13 (1930): 4.

Женско питање у омладинској периодици међуратног доба

Женско питање постаје чест предмет јавне расправе у међуратној периодици, а његово решавање има велику важност за читаво друштво. У градским срединама све већи број жена учествује у јавном животу земље. У патријархалним сеоским срединама еманципација женског становништва се одвијала споро. У југословенском друштву жена је била, пре свега, мајка и домаћица. Мајка има задатак да развија националну и социјалну свест, као и етичке принципе своје деце.

У међуратном добу све већи број жена почиње да се школује и да зарађује. У времену светске економске кризе влада велика незапосленост, па се у омладинској периодици тога доба воде бројне полемике о праву жене на рад. Милош Црњански се залагао за равноправност жена и јавно се противио отпуштању женске радне снаге из државне администрације. „Зар не би био апсурд да једна мати исправно мисли о држави, о националној заједници, да јој даје сина, а да не сме да очекује од ње кору хлеба, за своје кћери? Проблем породице, морала, повратка жениног колевки неће се решити решењем у назад него кретањем унапред. Велика већина честитих жена, чиновница и намештеника, матера које раде за децу, жена које зарађују своју кору хлеба, све оно што је осиромашило ратом, или жељно да не седи скрштених руку, немамо права да осуђујемо у целини. Не само као учитељица у школи, што су јој и пре признавали и у нас, не само као лекарка и болничарка што јој и не споре, наша је жена и у администрацији, па и у техничким сервисима државним доказала ово, што више и не треба дискутовати, да је дорасла мушкарцу. Уклањање женског особља, уопште, није решење нашег чиновничког питања. Скоро све су оне храниоци породица које своју зараду носе кући.”⁶ Подршка јавних личности умногоме је допринела еманципацији жена и њиховој борби за једнака права.

Однос међуратне омладине према раду

Омладинска периодика промовише рад као један од најважнијих предуслова за напредак и развој појединца, друштва и државе. „Рад је наша главна парола, главно мерило личне вредности и једини доказ свести сваког омладинца. Тај рад мора да буде искрен и предан, дисциплинован и разуман,

⁶ Милош Црњански, „Наша жена и зарада”, у: *О национализму и српском сџановишију*, уредник Бранимир Нешић (Београд: Catena Mundi, 2014), 272-273.

сталан и истрајан, не тражећи ни славе ни личне користи.”⁷ Од омладине се очекује да има позитиван став према раду.

Недостатак социјалне свести и љубави према друштвено-корисном раду оправдава негативан став старијих генерација према младима. „Код цјеле ове омладине лијеност је урођени феномен. Сви они зазиру од рада.”⁸

Уложени труд сваког члана друштва доприноси развоју друштвене заједнице у целини. „Јавни, културни и национални рад није, браћо, луксуз ни добра воља него дужност. Дужност свију нас.”⁹ Међуратна периодика је имала едукативну и васпитну улогу. Бројни прилози у часописима позивали су младе да буду социјално одговорни.

Карактер младих људи међуратног доба

Рад на изградњи и очувању високих моралних вредности најважнији је задатак сваког социјално одговорног појединца. У историји људске цивилизације често се догађало да морална декаденција друштва постане главни узрок његове пропасти. „Без етичке свести, без истините моралности нема и неће никад бити нормалног друштвеног развоја, а још мање стварног напретка.”¹⁰ Већина омладинских часописа доноси прилоге који промовишу високе моралне вредности. Социјална одговорност је представљала највиши степен патриотизма. Одсуство казне за штету нанету друштву и социјално неодговорно понашање подстицало је егоизам.

Јавни радници указују на потребу јачања карактера и воље младих људи. Лична корист на штету општег интереса наметнула се као мерило успеха поједница, а егоизам је постао друштвено прихватљив и пожељан начин понашања. „Па да ли су заиста изумрла сва та деца славе када их не видимо, и зар их никад више неће бити? Ко ће очувати непрекинуту везу дедова и унука наше славе? Ко ће бити зачетником херојства и идеализма у нашој старој крви? Је ли могуће да се овако тешке и судбоносне одлуке по опстанак народа, остављају случају на вољу, препуштају недораслим и неспособ-

⁷ „Настављамо започето народно дело”, *Јужнословенска искра: орјан јужнословенске омладине* год. 1, бр. 1 (1930): 1.

⁸ Војислав Илић, „Шта појединац дугује друштву”, *Млада Босна: Нова Књижевна ревија – Омладински прилози* год. 3, бр. 6 (1930): 24.

⁹ Исто.

¹⁰ Душан Станковић, „Потреба развијања етичке свести данашњег човека”, *Јужнословенска искра : орјан јужнословенске омладине* год. 1, бр. 7 (1930): 3.

ним, предају у руке збуњеним и болесним, је ли разум који је створио све, зато то све створио, да преотму и да надвладају гори, или неразумни? Док се данас на смрт и живот бију човек разумнога новца и човек лудог духа, заспала су деца славе.”¹¹ Подсећајући на славну прошлост и херојска дела предака који су били спремни на велике личне жртве и одрицања ради остварења својих идеала, предратне генерације су се надале да ће њихови потомци наћи снаге да општи интерес претпоставе личној користи.

Улога интелигенције у очувању националне свести и духовном развоју југословенског друштва

Тридесетих година 20. века омладинска периодика доноси мали број прилога о друштвеној улози интелигенције. Четрдесетих година се могу прочитати бројне критике социјалног (не)ангажовања најобразованијег дела југословенског друштва. Интелигенција сноси део одговорности за дезинтеграцију југословенског духовног и националног простора. Пред сам почетак Другог светског рата у периодици је разматрана одговорност политичких елита и интелигенције за шириње национализма, клерикализма и сепаратизма. „Интелектуалци су у највећем броју потпуно занемарили старање о свом народу и његовом општем напретку и потпуно су се предали иностраним модама и калупима, како у књижевности и уметности, тако и у свим гранама јавног и политичког живота. Ишло се напред, неумитном логиком развитка догађаја, али је то прогредовање било потпуно негативно јер није имало никакве везе са својим тлем и психологијом свога народа.”¹² Уместо да постане уједињујући фактор у разједињеном југословенском друштву, интелигенција је остала индиферентна и на маргинама друштвених догађања. Она је занемарила општи интерес и потребе целокупног народа, па се може констатовати да сноси део одговорности за потоње догађаје. Бројни чланци у омладинској периодници указивали су на потребу народног јединства и сарадње свих друштвених снага у превазилажењу великих, а показало се и непремостивих, изазова у предвечерје Другог светског рата.

¹¹ Војин М. Андрић, Милорад М. Драшковић, „Послератна интелигенција и народ”, *Нова Србадија: часопис за сва омладинска питања* год. 1, бр. 5 (1940): 230.

¹² Војин М. Андрић, Милорад М. Драшковић, „Послератна интелигенција и народ”, *Нова Србадија: часопис за сва омладинска питања* год. 1, бр. 5 (1940): 230.

Панславизам и јужнословенство – покрети за интеграцију словенских јужнословенских народа

У међуратном периоду представници бугарског и југословенских народа радили су на проналажењу модела међусобне културне, економске и политичке сарадње. Уједињење свих јужнословенских народа допринело би њиховом економском просперитету и ојачало спољнополитичку позицију у међународним односима. Омладинска периодика је промовисала интеграцију словенских народа на три нивоа: панславизам, јужнословенство и југословенство. Југословенска и бугарска омладина су настојале да допринесу превазилажењу вишевековних несугласица и отворених конфликта ова два брата народа. Одржавање међународних конгреса свесловенске омладине, објављивање књижевног стваралаштва младих у часописима, као и организовање бројних екскурзија, значајно је допринело њиховом упознавању и зближавању. Оптерећена прошлошћу, унутрашњим и спољнополитичким проблемима, жртвована ускостраначким партијским интересима, сарадња јужнословенских народа није заживела.

Југословенска идеја у међуратној омладинској периодници

Дугогодишњим истрајним и преданим радом омладина је дала значајан допринос остварењу идеје уједињења свих југословенских народа у једну државу. Југословенски студенти у Паризу оштро протестују против назива новоосноване државе, јер он не изражава национално јединство трију народа. „Оживотворењем СХС ствара се српски Београд, хрватски Загреб и словеначка Љубљана, док Југославија значи југословенски Београд, југословенски Загреб и југословенска Љубљана.”¹³

Бројни омладински часописи у земљи и иностранству забележили су одушевљење због уједињења свих југословенских народа у једну државу. Омладинска међуратна периодика имала је значајну улогу у ширењу идеје интегралног југословенства. „У ноћи, у којој смо под Немцима и Мађарима живели, уске смо видике створили. Један део народа не види даље, него што се са црквеног торња може догледати, ближи су му, који иду с њим у једну цркву, него браћа по крви и језику.”¹⁴ Пројугословенски оријентисана

¹³ Stevan Galogaža, „Država bez – imena”, *Glasnik jugoslovenske omladine* год. 2, br. 5 (1919): 65-66.

¹⁴ Милутин Јакшић, „Задатци омладине”, *Нова Војвођина : орјан Омладинске майице* год. 1, бр. 1 (1922): 1.

периодика доприносила је превазилажењу политичких антагонизама који су представљали главни узрок нестабилности југословенског друштва. У Краљевини Југославији није постојао консензус југословенских националних снага који би се супротставио сепаратистичким покретима.

Као поражена страна у Великом рату, Хрвати су оснивање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца прихватили као прелазно решење до оснивања сопствене националне државе. С друге стране, мали број представника српске културне и интелектуалне елите заузима јасан став према комплексној друштвено-политичкој ситуацији у земљи. Још 1934. године, када је било јасно да се читав свет спрема за нови ратни сукоб светских размера, Црњански је упутио јавни позив свим национално и социјално одговорним интелектуалцима „да наше политичке проблеме треба једном, после петнаест година, гледати једанпут и са чисто српског становишта. Иначе, трајаће и даље ова досадна комедија и завршиће се још једном као српска трагедија.”¹⁵ Овај чланак је изазвао бројне реакције у омладинској периодци међуратног доба. Историјска дистанца даје прилику да се јасно сагледају кобне последице катастрофалне политичке кратковидости српских државника који су се 1918. године определили за уједињење. Апел Црњанског да се српски народ врати својој духовној традицији и дефинише национални интерес актуелан је и данас на почетку 21. века.

Закључак

Омладинска међуратна периодика континуирано је информисала јавност о актуелним дешавањима у културном и друштвеном животу, па се може закључити да је она имала важну улогу у формирању личности младих, очувању традиционалних вредности, јачању етичке и социјалне свести, као и културној и националној хомогенизацији југословенског простора.

Омладински часописи и новине су веома допринели промовисању јединствене југословенске нације на темељима аутохтоних, традиционалних вредности које су полако ишчезавале под притиском агресивних нових идеологија и страних културних образаца. Омладинска међуратна периодика је неми сведок истинског и искреног родољубља, као и велике борбе југословенских народа за очување националног идентитета, без чега је сваки народ унапред осуђен да нестане.

---

¹⁵ Обрадовић, Бошко. *Милош Црњански и нови национализам*. Београд: Хришћанска мисао, 2005, стр. 87-88.

Литература:

1. Andrić, Vojin M. i Milorad M. Drašković. „Posleratna inteligencija i narod”. *Nova Srbadija: časopis za sva omladinska pitanja* god. 1, br. 5 (1940): 229-234. (na ćirilici)
2. Crnjanski, Miloš. „Naša žena i zarada”. U *O nacionalizmu i srpskom stanovištu*, urednik Branimir Nešić, 272-273. Beograd: Catena Mundi, 2014. (na ćirilici)
3. Galogaža, Stevan. „Država bez – imena”. *Glasnik jugoslovenske omladine* god. 2, br. 5 (1919): 65-66.
4. Ilić, Vojislav. „Šta pojedinac duguje društvu”. *Mlada Bosna: Nova Književna revija – Omladinski prilog* god. 3, br. 6 (1930): 21-24. (na ćirilici)
5. Jakšić, Milutin. „Zadatci omladine”. *Nova Vojvodina: organ Omladinske matice* god. 1, br. 1 (1922): 1-7. (na ćirilici)
6. L. B. „Mišljenje o omladini”. *Narodna omladina: nezavisno glasilo jugoslovenske intelektualne omladine* god. 1, br. 1 (1934): 4.
7. Lazičić, Branislav. „Kulturni i socijalni položaj našeg seljaka i akademska omladina”. *Narodna omladina: nezavisno glasilo jugoslovenske intelektualne omladine* god. 1, br. 1 (1934): 8-9.
8. Lazičić, Branislav. „Nevidljivi lanac”. *Narodna omladina: nezavisno glasilo jugoslovenske intelektualne omladine* god. 1, br. 5 (1934): 2-3.
9. „Nastavljamo započeto narodno delo”. *Južnoslovenska iskra: organ južnoslovenske omladine* god. 1, br. 1 (1930): 1-2. (na ćirilici)
10. Nikolić, Petar I. „Privredna kriza sela i uslovi za poboljšanje”. *Južnoslovenska iskra: organ J užnoslovenske omladine* god. 1, br. 13 (1930): 4-5. (na ćirilici)
11. Obradović, Boško. *Miloš Crnjanski i novi nacionalizam*. Beograd: Hrišćanska misao, 2007. (na ćirilici)
12. Popović, Laza. „Deca slave”. *Narodna omladina: nezavisno glasilo jugoslovenske intelektualne omladine* god. 1, br. 1 (1934): 2.
13. Stanković, Dušan. „Potreba razvijanja etičke svesti današnjeg čoveka”. *Južnoslovenska iskra: organ južnoslovenske omladine* god. 1, br. 7 (1930): 2-3. (ćirilica)
14. Ujević, Tin. „Nedjela maloljetnih: jedna podvrsta moderne”. *Mlada Bosna: Nova Književna revija* god. 4, [br. 1] (1931): 25-35.
15. Vasiljević, Branislav. „Naša srednja škola”. *Nova Srbadija: časopis za sva omladinska pitanja* god. 1, br. 5 (1940): 245-251. (na ćirilici)

Radmila N. Tasić
Belgrade City Library
radmila.tasic@gmail.com

THEMATIC VARIETY OF YOUTH PERIODICALS IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA

Abstract

In the period between the two World Wars in the Kingdom of Yugoslavia over a hundred titles of youth magazines and newspapers were published. The thematic diversity of youth interwar periodicals provides insight into different needs of young people at that time.

Keywords: youth periodicals, patriotism, Yugoslav idea, women's rights

Примљено: 31. августа 2016.
Исправке: 27. септембра 2016.
Прихваћено: 4. октобра 2016.

Оља Стојановић

Музеј позоришне уметности Србије у Београду

Установа културе од националног значаја

olja.stojanovic@mpus.org.rs

БИБЛИОТЕКА МУЗЕЈА ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ У БЕОГРАДУ ОД ОСНИВАЊА ДО ДАНАС

Сажетак

Овај рад посвећен је Библиотеци Музеја позоришне уметности Србије у Београду с циљем представљања историјског развоја Библиотеке, почев од 1952. године, када се први пут помиње као *Одељење Библиотеке, Хемерошке и Позоришне библиотеграфије*, па све до формирања савременог одељења под називом *Библиотека, Хемерошка и Дијигитална колекција*. Читаоцу се представља организација рада Музеја, с посебним освртом на дефинисане послове у Библиотеци који се спроводе кроз рад са корисницима, прикупљањем, проучавањем и чувањем материјала драгоценог за историју и развој позоришне уметности у Србији. Рад омогућава драгоцену интроспекцију у фонд Библиотеке, који броји преко 9.000 јединица монографских, као и преко 200 наслова серијских публикација, али се бави и проблемом недостатка простора и неадекватним условима за рад, када је реч о раду са корисницима у простору Библиотеке. Такође, разматра пројекат дигитализације фондова Музеја позоришне уметности Србије који је покренут почетком 2008. године у циљу пружања информационалних услуга корисницима ван просторија Музеја. Завршни део рада наглашава приоритете у раду Библиотеке и промовише активности у предстојећем периоду.

Кључне речи: Библиотека, Музеј позоришне уметности Србије, историјат, специјалне библиотеке, збирке, књижни фондови, каталогизација, дигитализација, *Театрарослов*, хемеротека

Оснивање

Након ратних разарања у Другом светском рату, у Србији се осетио снажан полет у области библиотекарства, музеологије и архивистике када се посебна пажња посвећује оснивању музеја као чуварима културно-историјских докумената. Поред неколико мањих музеја и збирки, након ослобођења Београда основани су Музеј Вука и Доситеја, Музеј примењене уметности, Железнички музеј и Музеј позоришне уметности Србије.

Непосредан повод оснивању Музеја позоришне уметности Србије била је изложба поводом осамдесет година од отварања зграде Народног позоришта у Београду. Прва велика изложба, организована 1949. године, показала је целокупну делатност Народног позоришта од оснивања и период дуготрајног развоја позоришног живота у Београду. Ово је била посебна прилика да се пронађу, сакупе и покажу разноврсни архивски и други, предмети везани за ову најстарију позоришну установу у Београду. Током припреме изложбе настала је идеја да се оснује позоришни музеј чији би задатак био да прикупља, чува и проучава материјал који је драгоцен за историју и развој позоришне уметности у Србији.

Међутим, идеја да се оснује Музеј позоришне уметности Србије датира још с почетка 20. века, када је драмски писац Бранислав Нушић, у то време вршилац дужности управника Народног позоришта у Београду, иницирао оснивање Позоришног музеја. У периоду између два светска рата било је неколико покушаја да се оснује музеј, они нажалост, нису спроведени у дело.

Музеј позоришне уметности Србије основан је 28. новембра 1950. године, Уредбом Министра за науку и културу Народне Републике Србије, са задатком да прикупља, чува, проучава и излаже материјал од значаја за развој позоришне уметности у Србији, као и материјал који се односи на живот и рад истакнутих чланова позоришта. „Београд је најзад добио једну установу која је – да је било среће! – одавно требало да постоји.”¹ Бројне новине и истраживачи овим запажањем извештавају о отварању Музеја позоришне уметности Србије у Београду.²

¹ Сл. А Јовановић, „Стварање позоришног музеја“, *Република* (6. 10. 1953)

² Давне 1901. године, први иницијатор Позоришног музеја био је драмски писац Бранислав Нушић, тадашњи вршилац дужности управника Народног позоришта у Београду. Од тог тренутка покренута је иницијатива да се оснује Позоришни музеј, а која ће трајати деценијама.

Директор и оснивач постала је Милена Николић-Јовановић,³ први и једини кустос током прве две године рада ове институције.

Од почетка свог постојања Музеј позоришне уметности Србије постао је специјализовани музеј и био је међу првим такве врсте у Југославији.⁴ Делимичан темељ овој делатности поставио је Архив и Музеј Хрватског народног казалишта у Загребу који је 1965. године прешао у надлежност Завода за књижевност и театрологију Југословенске академије знаности и умјетности – Одјек за театрологију. Након Београда, у Љубљани је 1952. године основан Словенски гледалишки музеј, у Сарајеву 1969. године Музеј књижевности и позоришне умјетности Босне и Херцеговине, док је Позоришни одсек Музеја Војводине, као самостална јединица оформљен 1951. године. Године 2010. Музеј позоришне уметности Србије у Београду добија још једну сродну институцију. Тада је у саставу Народног позоришта у Београду отворен Музеј Народног позоришта у Београду који своје прве привремене просторије добија 1951. године на мансарди зграде Музеја примењене уметности у улици Вука Караџића број 18. Септембра 1952. године Музеј се сели у адаптирану кућу свињарског трговца Милоја Божића у Господар Јевремовој улици број 19, где се и данас налази.

Организација библиотеке

Готово од самог оснивања, формиране су посебне музејске збирке које мање или више у истој форми постоје и данас, а међу њима се налази и Библиотека Музеја. Остале музејске збирке чине: Збирка архивске грађе и документације, Збирка писама, Збирка рукописних дела, Збирка плаката и програма, Збирка фотографија, Збирка аудио и видео-записа, Збирка уметничких предмета, сценографских и костимографских скица и Збирка меморијалних предмета.

У првих десет година постојања Музеја, унутрашња организациона структура била је дефинисана Статутом Музеја и обухватала је шест одељења у којима је било по два или три одсека. Одељење Библиотеке, Хемеротеке и

---

³ Професор књижевности и српског језика у београдској Другој женској гимназији. Била је велики познавалац српског позоришта.

⁴ Премда је београдски Музеј позоришне уметности међу првима основан у Југославији, а самим тим и најбогатији грађом, његови „рођаци” у другим републичким центрима (Загребу, Љубљани, Сарајеву), биће смештени у репрезентативним историјским зградама много већег обима и музеолошких могућности.

Позоришне библиографије чинило је три одсека: Одсек библиотеке, Одсек хемеротеке и Одсек библиографије.

Према Статуту Музеја позоришне уметности Србије из 1988. године, одељења Библиотеке, Хемеротеке и Позоришне библиографије врше систематску набавку стручне и научне литературе из области историје позоришта, драмске литературе, позоришне уметности уопште и сродних уметности, прикупљају исечке о делатности професионалних позоришта и документационе материјале, воде библиотеку српске драме, сарађују са стручним и научним библиотекама и омогућавају коришћење библиотечког материјала за потребе стручног и научног рада. У овом Статуту, нису прецизиране стручне спреме запослених у Библиотеци, па самим тим ни подела послова и одговорности. Такође, према Правилнику Музеја из 1996, а касније и 2004. године, место библиотекара се ограничава на завршене студије Филозофског факултета.

Године 2013. одељење Библиотеке, Хемеротеке и Позоришне библиографије мења назив у Библиотека, Хемеротека и Дигитална колекција, које се налази под руководством библиотекара-кустоса. Поред њега, библиотечке послове обавља и архивски помоћник-књижничар са прецизно дефинисаним задужењима и обавезама. Од оснивања Музеја први пут се јасно утврђује радно место архивског помоћника-књижничара који обавља послове библиотечке делатности.

Данас Библиотека носи назив Специјална библиотека, Хемеротека и Дигитална колекција у којој су запослени библиотекар-музејски саветник, дипломирани библиотекар-информатичар и књижничар, са прецизно прописаним задужењима и обавезама.

Према *Закону о библиотечкој делатности*⁵, специјалне библиотеке у установама културе у надлежности су народних матичних библиотека у центрима округа према територијалном принципу, па се тако Одељење за развој библиотечке делатности Библиотеке града Београда као матичне библиотеке за територију града Београда, стара о развоју и унапређењу рада специјалне библиотеке Музеја позоришне уметности Србије. Увид у рад библиотеке врши се путем надзора над стручним радом, анкетним прикупљањем података о библиотечком пословању и вођењем евиденције о делатности библиотеке, стручних активности и усавршавању библиотечког кадра. Од 2011. године, Библиотека Музеја има обавезу да доставља

⁵ *Закон о библиотечко-информационој делатности*, чл. 14, 23 („Службени гласник Републике Србије”, број 52/11) <http://bds.rs/dokumenti/Zakon%20o%20bid%202011.pdf>.

тзв. *обавезни примерак* својих издања⁶, надлежној јавној библиотеци града односно Библиотеци града Београда, у циљу ефикаснијег попуњавања завичајних збирки јавних библиотека у Србији.

Простор

Према подацима о укупном простору којим располажу специјалне библиотеке у установама културе у Србији, доступним у бази *Мрежа библиотеке Србије*⁷, може се закључити да је то највећи проблем у овим библиотекама, и то не само у смислу недостатка простора за смештај грађе, већ и у погледу неадекватних услова за чување⁸.

Поводом четрдесет година Музеја позоришне уметности Србије, кустос Музеја Олга Милановић се пита „Може ли овај Музеј издржати унутрашњи и спољни притисак којем је свакодневно изложен, стешњен у просторијама минијатурног историјског здања чији се зидови не могу размакнути?“⁹ Библиотека располаже с укупно 36 m² од којих се 25 m² истовремено користи за смештај фонда, пријем корисника, радни простор за троје запослених, а остатак и као директорска канцеларија. Како Музеј нема читаоницу нити услове предвиђене за кориснике, изложбени простор се користи за услугавање корисника. Библиотека у овом тренутку располаже с укупно 217 m полица распоређених у две просторије, при чему је 22 m полица предвиђено за серијске публикације.

Фонд

Највећи део фонда Библиотеке заузимају монографске публикације које броје преко 9.000 јединица и преко две стотине наслова серијских публикација. Богатство библиотеке, од самог оснивања Музеја, остварено је захваљујући дародавцима, поклонима из приватних колекција и дугого-

⁶ Народна скупштина Републике Србије изгласала је Закон о обавезном примерку публикација (*Службени гласник РС*, бр. 52/2011) који се примењује од 24. октобра 2011. године.

⁷ База података намењена је прикупљању, обради и статистичкој презентацији података о библиотекама у Србији.

⁸ Марина Митрић, „Специјалне библиотеке у установама културе: стање и проблеми“, *Савремена библиотека* бр. 26 (2009): стр. 41-48.

⁹ Олга Милановић, „Драгоцен ризница: четрдесет година Музеја позоришне уметности Србије“, *Полишка* (24. 11. 1990).

дишњим посетиоцима позоришта. Тако, посебну целину чине заоставштине уметника Душана Ристића¹⁰ који је даровао Библиотеци 3.000 књига и Мишела Ковачевића¹¹ чија библиотека броји нешто више од 1.000 јединица. Међу дародавцима се истичу и Миливоје Живановић, Страхиња Петровић, Милорад Волић, Радослав Веснић и многи други.

Данас Библиотека Музеја највећи део свог фонда попуњава путем континуиране размене публикација са Народном библиотеком Србије, док се најмањи део набавља куповином.

Фонд Библиотеке смештен је по систему УДК, а усвојено писмо је ћирилица. Фонд библиотеке обухвата тематске целине значајне за проучавање и бављење позоришном уметношћу. Ту се убрајају историја и теорија позоришта, позоришна критика, инострана и национална драмска књижевност, историја и теорија драме, књижевна критика, биографије истакнутих позоришних стваралаца, сценографија, костимографија и најзначајније енциклопедије и приручници из ових области.

У марту 2007. године коришћење и вођење Лисног каталога (општи, ауторски и стручни) Библиотеке Музеја позоришне уметности Србије званично је укинато. Нису познати подаци о томе када је формиран и до када је вођен, као ни ко је о каталогу водио евиденцију, али поуздано није ажуриран до марта 1996. године. Како није представљао релевантан извор података о стању фонда Библиотеке, претрага је вршена помоћу уведеног програмског пакета Biblio.¹² Након адаптације просторија Музеја 2005/2006. године, део Лисног каталога је пребачен у дрвене ормане (заједно са фондом Збирке плаката) и смештен у депоу Музеја. Картице стручног каталога такође су смештене у просторијама депоа Музеја.¹³

¹⁰ Душан Ристић (1913-1995), сликар, сценограф, костимограф и илустратор. Студирао је на Академији за примењену уметност и Академији за ликовну уметност у Београду. Усавршавао се у Паризу (1950) и Лондону (1952). Истакао се сценографским решењима многих представа, посебно у београдском Народном позоришту у којем ради од 1942. године.

¹¹ Михаило Ковачевић (1891-1961), глумац, редитељ, преводилац и историчар позоришта. Пореклом из Босне, после протеривања породице од стране аустроугарских власти школовао се у Кадетском корпусу у Санкт -Петербургу. Вратио се у Србију 1908, када је почео да глуми у Омладинском позоришту у Београду и путујућим дружинама Љ. Рајчића-Чврге и Косте Делинија.

¹² Аутоматизација библиотечког пословања у Музеју обављена је још почетком деведесетих година и први тада уведени програмски пакет био је Biblio.

¹³ Подаци преузети из *Белешке о укидању сѝручној лисној кайалоја*, 29. март 2007. године.

Од краја 2008. године Библиотека Музеја позоришне уметности Србије постала је чланица COBISS¹⁴ система.¹⁵ Иако је постојала техничка могућност конвертовања, због многих пропуста код иницијалног уноса података о фонду у Biblio систему, испоставило се да је далеко једноставније да се уради ретроактивни унос старог фонда Библиотеке са паралелним уносом новопрстиглих публикација.

У току редовне ревизије фонда, обављене током 2014. године, комплетан фонд Библиотеке обрађен је у COBISS систему.¹⁶ Тек након увођења система COBISS³¹⁷, омогућено је да резултати ревизије фонда серијских публикација постану доступни јавности.

Библиотека Музеја позоришне уметности Србије поседује богату збирку старих и ретких књига из осамнаестог и деветнаестог века, која се са посебном пажњом попуњавала. Најстарија књига је издање Голдонијевих комедија из 1761. године. Међу најранијим књигама налазе се париско издање Расинових дела из 1769. године, дела Молијера штампана у Берлину 1788, корисна илустрована издања попут Гогољевог *Ревизора* из 1885. године са фотографијама поставке Императорског московског малог театра, као и издање Шекспирових комада из 1882. са илустрацијама сер Џона Гилберта. Посебно место ове збирке чине преводи Милована Видаковића, Јована Хаџића и Божидара Радичевића, штампани средином 19. века, затим Доситејево *Собраније* из 1793. године, *Трагедиа сирјеч њечалнаја њовјесїи о смерїи њосленаїо царја сербскаїо Уроша њеїаїо и о њаденији сербскаїо царсїива* Јована Рајића, штампана у Будиму 1789, Видаковићева *Историја о њректасном Јосифу* из 1805. Изузетну вредност имају дела Јоакима Вујића, П.П. Његоша и Ј. С. Поповића (издвајају се *Пуїешесїивїе њо Србији* из 1828, *Крешїиалица* из 1814, *Лажни цар Шїеїан мали* штампан 1851. у Трсту, *Свеїислав и Милева* из 1827, *Милош Обилић* из 1828). Међу значајним публикацијама налазе се и годишњаци, репертоари, извештаји и поменици од оснивања позоришта у Новом Саду, Београду и другим градовима у Србији.

Библиотека поседује и значајну збирку српских периодичних публикација из друге половине 19. века. Међу њима би требало издвојити комплете листа Српског народног позоришта *Позоришїе* (од првог броја који је

¹⁴ Кооперативни online библиографски систем и сервис.

¹⁵ Укључена у систем COBISS.SR, 31. 3. 2009. године.

¹⁶ Библиотеке целине још увек нису пописане због њиховог смештаја у просторијама депоа Музеја.

¹⁷ У марту 2015. године, Библиотека Музеја прешла је на опрему COBISS3.

изашао 1871. године), као и појединачне бројеве часописа *Бранково коло*, *Јавор*, *Спиражилово* и многих других драгоцених наслова који сведоче о културним и историјским догађајима везаним за наше поднебље.

Не би требало изоставити ни богату збирку драмских дела, како класичних тако и савремених домаћих и страних аутора, драгоцену збирку либрета на домаћим и страним језицима, као и стручну литературу из области теорије и историје позоришта, музике, балета и сценских уметности. Библиотека Музеја прати дешавања у позоришту кроз прикупљање савремених позоришних часописа међу којима се посебно издавају позоришни листови *Сцена*, *Позоришће*, *Лугус*, *Спешарти*, *Orchestra* као и прикупљањем пратећих каталога позоришних фестивала.

Корисници

Један од основних циљева Библиотеке је да адекватним приступом изађе у сусрет корисницима и њиховим потребама. Круг корисника који се служе збиркама Музеја изузетно је узак (броји нешто више од 1.000 позоришних љубитеља, корисника и сарадника, поред запосленог особља). Поред кустоса и сарадника Музеја, фонд Библиотеке користе и запослени у сродним установама, професори факултета у склопу београдског Универзитета и Универзитета уметности, научни радници чија су интересовања усмерена на истраживања у области позоришне уметности и студентидипломских и постдипломских студија уз писану препоруку професора или ментора.

Радно време Библиотеке усклађено је с радним временом Музеја. Библиотека је радним данима била на располагању корисницима од 10 до 14 часова. Од средине 2014. године, у складу с новим радним временом Музеја, она је корисницима доступна у две смене: од 10 до 14 и од 12 до 16 часова. Задужења запослених подразумевају стручну помоћ и упознавање са попуњеном литературом.

Библиотека има строго утврђена правила коришћења фонда. Приликом издавања материјала није дозвољено изношење публикација ван Библиотеке, већ се позајмљена грађа може користити искључиво у просторијама Музеја. Библиотечки материјал се пре издавања задужује реверсом, попуњеним тачним подацима о истраживачу, теми истраживања, односно пројекта. Ови подаци су врло драгоцени за вођење статистике коришћења фонда Библиотеке Музеја, пошто пружају евиденцију о најпопуларнијим и најчешће истраживаним позоришним темама у нашој земљи и иностранству.

Пројекти

На конкурс Министарства културе и информисања Републике Србије за 2009. годину Библиотеци Музеја одобрена су средства за рестаурацију и конзервацију дела Фонда старе и ретке књиге. У оквиру овог пројекта одвојено је 80 публикација за конзервацију и рестаурацију у Народној библиотеци Србије у Београду. Руководилац пројекта била је библиотекар-музејски саветник Ирина Стојковић Кикић, док су заштиту публикација извршили стручњаци Одељења за заштиту, конзервацију и рестаурацију Народне библиотеке Србије, на челу са начелником одељења Жељком Младићевићем. Пројекат је завршен средином октобра 2010. године.

Крајем 2014. године обновљена је сарадња са Одељењем посебних фондова Народне библиотеке Србије¹⁸, када је приложен списак старе и ретке књиге¹⁹ из фонда Библиотеке МПУС које испуњавају критеријуме за процену старе и ретке библиотечке грађе.

Суочени са наведеним проблемима као што су неадекватни услови за рад са корисницима и недостатак простора за смештај грађе, почетком 2008. године Библиотека Музеја започиње пројекат дигитализације фондова Музеја позоришне уметности Србије у Београду како би својим корисницима омогућила потпуно бесплатан и отворен приступ грађи у електронској форми. Дигитална база податка Музеја – *Театрoслoв* „обухвата електронски репертоар свих позоришта на територији Србије од почетака професионалног позоришног живота (19. век) до данас, базу персоналних картона позоришних уметника, базу позоришних фестивала и гостујућих представа. Посебан сегмент чини репозиторијум дигиталних колекција формиран на основу фондова збирки Музеја позоришне уметности Србије и дигитализоване грађе чији се оригинали чувају у позориштима или у приватном поседу”.²⁰ Корисницима су омогућени једноставан приступ и претрага помоћу више дефинисаних параметара, при чему се на резултате претраге директно везују релевантни документи из дигиталних колекција.

¹⁸ Почетком 2008. године први пут се покреће идеја о регистровању културних добара.

¹⁹ Према критеријуму „Закон о културним добрима” (*Службени гласник РС*, бр. 71/94), у фонду Библиотеке чува се 105 штампаних књига објављених на српскословенском, рускословенском (у српској употреби), славеносрпском и српском језику насталих од 1867. године.

²⁰ Ирина Стојковић Кикић, „Развој хемеротеке Музеја позоришне уметности Србије”, *Театрон* бр. 162/163 (2013): стр. 107-140.

Дигитална база *Театрослов* садржи преко 60.000 јединица (позоришта, позоришне представе, персонални картони...), позоришне критике из фонда Хемеротеке, старе позоришне часописе штампане до 1944. године из фонда Библиотеке, део Аудио и видео-збирке и Збирке програма и плаката. У току је рад на Збирци фотографија и повезивање скенираних материјала с постојећим предметницама.²¹

Преко званичног сајта Музеја може се приступити каталогу дигиталне библиотеке МПУС, где је омогућен приступ најчешће траженим или врло ретким публикацијама, као и публикацијама које се због физичких оштећења не издају на читање. У посебној целини издвојена су Издања Музеја позоришне уметности Србије, где се могу листати изложбени каталози, монографије, позоришни часопис *Театрон*, као и Библиотеке посебних издања *Савремена српска драма* и *Драмска баштина*.

Крајем октобра 2013. године у Музеју позоришне уметности Србије у Београду презентовани су модели приступања и основне технике претраживања EBSCO²² база за подручја Србије. У том периоду Библиотека Музеја користила је период пробног приступа базама *Internationa Bibliography of Theatre & Dance Full text* и eBook Academic Collection, са преко 118.000 књига из свих академских области да би током 2015. био обезбеђен целовит приступ базама све до октобра 2016. године.

---

²¹ Дигитална база података *Театрослов* и процес дигитализације збирке Хемеротеке Музеја позоришне уметности Србије, представљен је у елаборату идејног творца и аутора пројекта, Ирине Стојковић Кикић, „Развој хемеротеке Музеја позоришне уметности Србије”, *Театрон* бр. 162/163 (2013): стр. 107-140.

²² Окупља велики број библиографских база података, као и базе података с пуним текстом из различитих области знања. Осим *Internationa Bibliography of Theatre & Dance Full text*, доступне су Business Source Complete, SocINDEX, CINAHL, ERIC, MEDLINE, Library information Science & Technology Abstracts, GreenFILE, Academic Search Complet и многе друге.

Закључак

Да је постојала свест о чувању драгоцене позоришне грађе и оснивању театролошке библиотеке, сведочи иницијатива Музеја позоришне уметности Србије из 1957. године за покретање *Друштва за проучавање позоришта*.²³ Чињеница да није постојао позоришни институт, као ни да архиви позоришта и специјалне библиотеке са стручним театролошким публикацијама нису били сређени, подстакла је Управу Музеја да организује Друштво које би саветовало сродне институције о чувању и сређивању позоришне документације и историографије.²⁴

Данас се одељења Музеја позоришне уметности Србије у Београду угледају на мисију својих претходника и чувају предмете значајне за научна проучавања класичне драмске, оперске и балетске уметности као и нових мултимедијалних сценских форми.

Приоритет Библиотеке Музеја позоришне уметности Србије представља рад на ретроактивној каталогизацији посебних музејских збирки у COBISS систему. Прва фаза рада на каталогизацији музејске грађе подразумева обраду драгоцене Збирке аудио и видео-записа. Фонд аудио и видео-записа чине грамофонске плоче, магнетофонске траке, аудио- касете, видео-касете и компакт-дискови. Материјал забележен на њима већином се односи на национално позориште и креације домаћих уметника, али у збирци постоје и снимци иностраних извођача. Након тога се обрађују преостале музејске грађе као што су позоришни програми и плакати, фотографије, архивска грађа која ће бити претражива и доступна широј публици. Овај пројекат подразумева сарадњу и консултације са стручним тимом Народне библиотеке Србије, као и стручну обуку запослених у Библиотеци Музеја.

Полазећи од значаја библиографије за истраживачки рад, циљ Библиотеке је да посебну пажњу посвети изради библиографије позоришних часописа који су неисцрпни и значајни извор за изучавање сценске уметности којима се у својим истраживањима свакодневно служе и театролози и академска популација. Још увек недостају њихов детаљан преглед, опис и детаљна анализа, због чега запослени инсистирају на изради темељних библиографија позоришних часописа. Ова грађа заслужује посебну пажњу, јер је

²³ У оквиру Стеријиног позорја у Новом Саду, 1957. године Музеј је покренуо иницијативу за оснивање Друштва које би се борило за признање и афирмацију позоришне области у нашој средини.

²⁴ „Оснива се Друштво за проучавање позоришта”, *Борба* (22. 12. 1958.).

деценијама била незаобилазни материјал и често једина грађа у којој су се могли наћи подаци о историји српског позоришта.

Како је Библиотека Музеја позоришне уметности Србије поставила себи задатак да прати нове технологије и ради на побољшању и развијању свог пословања и услуга, корисницима је увек на располагању званична страница Музеја у оквиру које су заступљене и Дигитална библиотека која се свакодневно допуњује новим јединицама грађе, Дигитална база подата *Телетекст* која расте из дана у дан, затим *Онлајн сјална поставка Историја српског позоришта* која представља и прву виртуелну изложбу Музеја, као и online верзије редовних музејских изложби и снимци наших програма.

Литература:

1. Jovanović Sl. A. „Stvaranje pozorišnog muzeja”. *Republika*, (1953). (na ćirilici)
2. Milanović, Olga. „Dragocena riznica – četrdeset godina Muzeja pozorišne umetnosti Srbije”. *Politika* (24. 11. 1990). (na ćirilici)
3. Mitrić, Marina. „Specijalne biblioteke u ustanovama kulture – stanje i problemi”. *Savremena biblioteka* br. 26 (2009): 41-48. (na ćirilici)
4. Nikolić, Milena. „Muzej pozorišne umetnosti Srbije”. *Godišnjak grada Beograda* br. 1 (1954): 349-352. (na ćirilici)
5. „Osniva se Društvo za proučavanje pozorišta”. *Borba*, 22.12.1958. (na ćirilici)
6. Pravilnik o radu Biblioteke Muzeja pozorišne umetnosti Srbije – Ustanove kulture od nacionalnog značaja (specijalna biblioteka) [na osnovu člana 53. i 55. Statuta Muzeja pozorišne umetnosti Srbije U Beogradu], 2011. (na ćirilici)
7. Stojković Kikić, Irina, „Razvoj hemeroteke Muzeja pozorišne umetnosti Srbije”. *Teatron* br. 162/163 (2013): 107-140. (na ćirilici)
8. Šukuljević-Marković, Ksenija. *Pedeset godina Muzeja pozorišne umetnosti Srbije, 1950-2000* Beograd: Muzej pozorišne umetnosti Srbije, 2000. (na ćirilici)

Olja Stojanović

Museum of Theatrical Arts of Serbia

Cultural Institution of National Significance

olja.stojanovic@mpus.org.rs

THE LIBRARY OF THE MUSEUM OF THEATRICAL ARTS SINCE ITS FOUNDATION UNTIL NOW

Abstract

This article is dedicated to the Library of Museum of Theatrical Art in Belgrade, with the intention of representing its historical development, since the year 1952, when first mentioned as the *Department of Library, Press clipping and Theatre's bibliographical collection*, until the time of forming of the modern department of *Library, Press clipping and Digital collection*. It presents reader with the organization of work in the Museum, with the emphasis on the defined jobs in Library itself, that are materialized through work with users, collecting, studying and preserving materials of historical and development importance for the theatrical art in Serbia. This article provides a valuable introspection into the Library's fund, counting over 9.000 monographic, and over 200 units of serial publications. Also, it is focused on the issue of the lack of storage space and inadequate work conditions when it comes to working with users in Library premises. In addition to this, it reflects on the project of digitalization of funds of Museum of Theatrical Art of Serbia, which started at the beginning of 2008, with the goal of providing users with information services outside of the Museum's premises. The ending part of the article on Library of the Museum of the Theatrical Art of Serbia emphasizes priorities in Library's work and promotes activities in the forthcoming period.

Keywords: Library of the Museum of Theatrical Arts of Serbia, Museum of Theatrical Arts of Serbia, Special Type of Libraries, Collections, Cataloging System, Digitalization, *Teatroslov*, Press clipping

Примљено: 31. августа 2016.

Исправке: 9. септембра 2016.

Прихваћено: 22. септембра 2016.

ПРИКАЗИ

Богдан Трифуновић
Градска библиотека
„Владислав Петковић Дис”, Чачак
bogdan@cacak-dis.com

XIV КОНФЕРЕНЦИЈА „ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ, СТАРИХ ЗАПИСА ИЗ ПРИРОДНИХ И ДРУШТВЕНИХ НАУКА И ДИГИТАЛНА ХУМАНИСТИКА”

На Математичком факултету Универзитета у Београду 29. септембра одржана је XIV национална конференција са међународним учешћем „Дигитализација културне баштине, старих записа из природних и друштвених наука и дигитална хуманистика”, у организацији Математичког факултета Универзитета у Београду и Националног центра за дигитализацију, а уз подршку Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије. На Математичком факултету у Београду се од 2000. године одржавају конференције о дигитализацији и дигиталним библиотекама које окупљају стручњаке за дигитализацију из Србије и иностранства у циљу размене искустава, примера добре праксе и информација о пројектима дигитализације. Од 2002. године конференције организују Национални центар за дигитализацију и Математички факултет у Београду. Радови представљени том приликом објављују се у часопису „Преглед Националног центра за дигитализацију”.

Национални центар за дигитализацију (НЦД, <http://www.ncd.matf.bg.ac.rs>) је конзорцијум основан 2002. године у Србији са циљем координације рада међу установама које се баве дигитализацијом научне и културне баштине и усаглашавања стратегије и приоритета дигитализације. Основачи конзорцијума су институције науке и културе од националног значаја (Математички институт САНУ, Математички факултет Универзитета у Београду, Народна библиотека Србије, Народни музеј у Београду, Архив Србије, Југословенска кинотека, итд). Водећу улогу у раду имали су истраживачи и професори из области математичких дисциплина на

Математичком институту САНУ и Математичком факултету у Београду који су, захваљујући својим пројектима, покренули иницијативе и саме пројекте иза којих је стао НЦД као конзорцијум, уз сарадњу стручњака из области дигитализације у библиотекама, архивима, музејима и институцијама широм земље и региона Југоисточне Европе. Неки од најранијих и најдуговечнијих пројеката Националног центра за дигитализацију бавили су се дигитализацијом научног наслеђа из математичких дисциплина (ретро дигитализација и објављивање електронских издања математичких часописа (<http://elib.mi.sanu.ac.rs/pages/main.php>), односно дигитализација старих монографских публикација и дисертација из математике), мада су временом преовладали пројекти који су за циљ имали дигитализацију и дигиталну заштиту ширег научног и културног наслеђа Србије и Југоисточне Европе: Електронски каталог споменика културе у Србији (<http://spomenicikulture.mi.sanu.ac.rs/>), Дигитална библиотека дигитализованих књига и докумената (<http://elibrary.matf.bg.ac.rs/>), South-Eastern European Digitization Initiative (SEEDI, <http://seedi.ncd.org.rs/>), Дигитална Народна библиотека Србије (<http://digitalna.nb.rs/>). НЦД од 2002. године објављује и научни часопис „Преглед Националног центра за дигитализацију” са радовима претежно на енглеском језику, који је до сада изашао у 28 бројева (доступан на http://elib.mi.sanu.ac.rs/pages/browse_publication.php?db=ncd).

Прва од четири сесије на конференцији садржала је шест радова. „Нови хоризонт дигитализације у Србији” групе аутора из Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” у Београду (Никола Смоленски и др.) приказао је пројекте које ова установа последњих година развија у сарадњи са институцијама из целог света у циљу унапређења процеса дигитализације. Интересантне новине, међу којима је неке ова установа вероватно прва у Србији применила, укључују коришћење QR card картице са схемом боја за калибрацију скенера и рулером за одређивање физичких димензија дигитализоване публикације директно на извору, употребу MD5 и SHA2 корисничке аутентификације дигиталних објеката, METS-ALTO формат докумената за потребе претраге садржаја у пуном тексту дигитализованих објеката. Између осталог, овим радом приказана су и софтверска решења које Универзитетска библиотека може да користи захваљујући међународним пројектима у којима се користе docWorks софтверски пакет и Therefore професионални репозиторијум за дигиталне садржаје (партнери у Србији су универзитетске библиотеке у Београду и Крагујевцу и Градска библиотека у Новом Саду).

„Стварање и управљање дигиталном фото-документацијом у установама заштите културног наслеђа” Марије Аћимовић и Миље Стијовић из Централног института за конзервацију у Београду бави се основним правилима и стандарима у стварању и коришћењу дигиталне фото-документације културног наслеђа. Централни институт за конзервацију објавио је 2015. године документ „Препоруке за стварање и управљање дигиталном фото-документацијом у институцијама заштите културног наслеђа Србије” који се може преузети са вебa.

Новка Шокица-Шуваковић говорила је о редизајнираној Дигиталној Библиотеци Матице српске <http://digital.bms.rs> („Нова презентација Дигиталне БМС”). Прва верзија Дигиталне БМС постављена је на веб 2006, да би први значајан редизајн и унапређење дигиталне библиотеке били урађени 2011. године. Дан пред конференцију објављена је актуелна редизајнирана верзија са 23 колекције и скоро 10.000 публикација. Од измена у односу на верзију из 2011. године значајно је поменути редизајн изгледа и употребљивости кроз додавање линкова за друштвене мреже, боље корисничко искуство и прегледност на мобилним уређајима, док сама софтверска архитектура није мењана у односу на претходну верзију.

Следила су два излагања аутора из Бугарске, односно Мађарске. Велислава Стојкова са Института за бугарски језик Бугарске академије наука представила је пројекат дигитализације школских уџбеника на бугарском језику објављених у Београду 1833, 1843. и 1849. године („Digitization of Bulgarian Natural Science School Books Published in Belgrade During the Period of National Revival 1806-1878”). Карактеристично за ове дигитализоване публикације је то да су одличан извор за проучавање развоја савременог бугарског језика пре његове стандардизације. Темом која је покушала да повеже дигитализацију и рангирање научних радника бавио се Ђула Мештер, професор Обуда универзитета у Будимпешти („Дигитализација и рангирање научних радника мађарске националне мањине у Војводини из области природних, техничких и друштвених наука”). Истраживање рангирања научника засновано је на неколико електронских и штампаних извора.

Прву сесију затворио је рад Снежане Поповић (Рачунарски факултет Београд), Нине Крстић (Музеј наивне и маргиналне уметности, Јагодина) и Зорана Цветковића (Инфотренд, Београд) „Ефективно публикавање дигитализованих културних добара на веб-у на примеру реализације пројекта ‘Маргинална уметност у Србији’”. Рад је описао релизацију пројекта постављања на веб 100 фотографија карактеристичних дела 20 уметника из збирке Музеја наивне и маргиналне уметности у Јагодини.

Презентација Александре Фостиков и Невена Исаиловића (обоје са Историјског института САНУ, Београд) „Open Science, Academic Social Networks and Validity: Some Considerations” указује на најновије трендове у земљи и свету када је приступ академском знању, часописима, чланцима и књигама у питању. У раду се указује на проблем „непрофитних” или врло специфичних академских дисциплина које због лошег статуса у сциентометрији доживљавају смањење буџета широм света, као и о новим трендовима приступа научној продукцији кроз иницијативе самоархивирања као што је Academia.edu. Штета што организатори нису спојили у једну сесију овај рад са презентацијом Ђуле Мештера, с обзиром на њихову тематску сродност.

Ненад Тасић (Филозофски факултет, Београд) представио је рад „Where is Virtually Reconstruction Actually Headed These Days?”. Аутор се осврће на све израженију појаву да је у условима напретка технолошког процеса виртуализације у реконструкцији културног наслеђа, укључујући мобилне уређаје и апликације, преузимање и употреба апликација изузетно мала када се упореди са величином потенцијалне корисничке базе. Узроке би требало тражити у недовољним буџетима за виртуалне реконструкције на атрактиван и савремен начин, као и у недостатку примене пословних модела из сродних комерцијалних индустрија (попут индустрије забаве). Нека од решења била би шира употреба QR кодова за ефектно и једноставно повезивање корисника и садржаја, тродимензионалне анимације и аудио и видео у примени у школским програмима како би се садржајем приближило генерацији „дигиталних урођеника”.

„Информациона платформа за ревизију и утврђивање мера заштите непокретних културних добара” наслов је рада Владана Ђокића и Душана Татића (обојица са Електронског факултета у Нишу), односно Елене Васић-Петровић и Иване Цветковић (Завод за заштиту споменика културе Ниш). Њиме је приказана информациона платформа наменски развијена за потребе документације о преко 450 непокретних културних добара у надлежности Завода за заштиту споменика културе у Нишу. Нарочита пажња посвећена је томе да платформа омогући придруживање мултимедијалних докумената техничкој документацији у циљу квалитетнијег описа и евидентирања сваког добра.

О заштити културне баштине у Нишу бавила се и презентација „Дигитални музеј у Нишкој тврђави” која је приказала примену информационих технологија у презентацији вредних делова културне баштине. Група аутора коју су чинили Радомир С. Станковић, Душан Татић и Немања Јовановић са Електронског факултета у Нишу и Драган Татић из компаније

Dragon Multimedia (Ниш) приказали су развијена софтверска и хардверска решења за потребе израде дигиталног музеја Нишке тврђаве, а у оквиру ма ширег пројекта дигитализације националне баштине којим руководи Математички институт САНУ.

Милош Радмановић са Електронског факултета у Нишу представио је могућности коришћења софтвера отвореног кода *OpenAtlas* за стварање археолошких записа и документације („Building Archaeological Recording and Documentation System Using OpenAtlas Web-based Database Application”). Предности овог софтвера су у томе што омогућава рад са комплексним археолошким и геоспатијалним подацима, уз коришћење широко распрострањених веб технологија (Apache, PHP, Javascript, PostgreSQL, PostGIS), као и подршку за CIDOC-CRM стандард. Аутор је приказао три фазе у прилагођавању софтвера за примену у пројектима у нашој земљи, што је укључило подршку за српски језик, прилагођавање структуре апликације и прилагођавање корисничког интерфејса.

Након друге сесије, којом су углавном биле обухваћене теме дигитализације археолошког и музеолошког културно-историјског наслеђа, следила је трећа која је подразумевала презентације и радове о дигитализацији дела познатих научника, књижевника, односно дигитализацију целих збирки у установама културе.

Надежда Пејовић (Математички факултет у Београду) и Жарко Мијајловић (Универзитет у Новом Пазару) представили су пројекат дигитализације радова Емилијана Јосимовића (1823-1897), угледног српског архитекте, инжењера и професора математике из 19. века („Digitized Works of Emilijan Josimović”). Укупно је дигитализовано седам његових књига које се чувају у САНУ, док су дигиталне копије укључене у Виртуелну библиотеку Математичког факултета (<http://elibrary.matf.bg.ac.rs>).

Сродна претходној је и презентација, „Дигитални легат професора Славише Прешића”, Мирјане Маљковић и Биљане Стојановић (Математички факултет у Београду) и Жарка Мијајловића (Универзитет у Новом Пазару). У питању је веб- презентација дела познатог српског математичара и професора универзитета Славише Прешића (1933-2008), у оквиру пројекта Дигитални легати (<http://legati.matf.bg.ac.rs/>) Математичког факултета у Београду. Веб-презентација урађена је на WordPress платформи.

Још једна примена WordPress-а описана је у пројекту „Дигитализације сабраних дела Радоја Домановића” који је представио Владимир Живановић (Mei Та Еигоре д.о.о., Обреновац). Овај волонтерски пројекат двоје

младих уредника од 2013. године развија се на интернету (<https://domanovic.wordpress.com/>), са фокусом на објављивању електронских верзија Домановићевих дела и превода на стране језике.

Јелена Микавица (Универзитет у Београду) и Светлана Шеатовић-Димитријевић (Институт за књижевност и уметност, Београд) ауторке су рада „Фреквентност речи као поетичка и семантичка база у *Друјој њесми* четири канона Ивана В. Лалића”. Радом је приказана примена софтвера за текстуалну и лингвистичку анализу *Unitex/GramLab* на примеру поезије Ивана В. Лалића (конкретно, анализа фреквенције коришћених речи). Ауторке су закључиле да софтверска решења овог типа омогућавају нове анализе књижевних текстова које раније нису били могуће или познате истраживачима.

Рад „Mapping Archaeological Layers Over 7000 Years: Case Study of Toplica District (Serbia)” Александра Ваљаревића (Универзитет у Косовског Митровици), Жарка Мијајловића (Универзитет у Новом Пазару), Марије Шеган (Математички институт САНУ) и Драгице Живковић (Географски факултет, Београд) описује деценијски рад на мапирању археолошких налазишта у Топличком округу. Око 226 налазишта укључено је у интерактивну мапу са базом података о налазиштима.

Трећу сесију завршава презентација Дигиталне библиотеке коју је Библиотека „Милутин Бојић” у Београду израдила на основи алата ResCarta Toolkit (на основу излагања „Израда Дигиталне библиотеке Милутин Бојић помоћу алата ResCarta Toolkit” аутора Андрије Сагића из Библиотеке „Милутин Бојић”). Библиотека „Милутин Бојић” започела је унапређење својих дигиталних збирки новијим софтверским решењем отвореног кода ResCarta (<http://rescarta.org/>). У оквиру овог пакета налазе се алати за креирање метаподатака, оптичко препознавање карактера (OCR), корекцију добијеног материјала, уређивање колекција дигитализованог материјала, индексирање и верификацију објеката. Посреди је комплетно решење за дигитализацију у мањим и средњим установама које има велики потенцијал, нарочито што једна библиотека у Србији већ има практична знања и искуства у примени.

Четврта и последња сесија објединила је четири рада која можемо окарактерисати као презентације пројеката националног или великог значаја у дигитализацији културно-историјске грађе, односно баштине у Србији.

Прво је представљен пројекат „Унапређења Дигиталне Народне библиотеке Србије”, чију презентацију потписује девет аутора (Синиша Томовић и др, осам са Математичког института САНУ и један из Народне библиотеке Србије). Дигитална НБС је од пре неколико година заснована на

модуларном систему Србија Форум који почива на принципима интернет енциклопедија. Поједини модули одговарају за одређене врсте грађе или потребе, па се могу релативно лако унапређивати, додавати или мењати у целости. Највећа дигитална библиотека у Србији од недавно има могућности и укључивања мултимедијалних, аудио и видео-докумената, што је била једна од тема презентације на конференцији.

Следила је презентација пројекта „Дигитализација докумената о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914” који је проистекао из заједничке иницијативе Председништва САНУ, Одељења историјских наука САНУ и Математичког института САНУ, а подржан од стране Министарства културе и информисања. Приказан је модел дигитализације архивске и историографске грађе која је објављивана од стране САНУ кроз едицију „Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914” у 42 тома на око 31.000 страница. Искоришћен је софтверски пакет Србија Форум. Интересантно је да је и овде презентацију потписао тим са Математичког института САНУ (Марија Шеган и др.).

Математички институт САНУ учествовао је у још једном значајном пројекту – дигитализацији фото-грађе Музеја историје Југославије. Презентација „Визуелни архив Југославија – Дигитализација фото грађе Музеја историје Југославије” (Александра Здравковић и др, девет аутора са Математичког института САНУ и три из Музеја историје Југославије) приказала је основе међународног пројекта са партнерима из Швајцарске, Аустрије и Србије) који за циљ има дигитализацију 50.000 негатива и фотографија из фондова Музеја историје Југославије. Презентацијом су представљени техничка платформа за дигитализацију, схема метаподатака, речник за описивање грађе и тренутно стање у реализацији пројекта.

Александра Арсић, Марија Шеган, Бојан Маринковић и Зоран Огњановић (сви са Математичког института САНУ) представили су „Предлог формата метаподатака за опис непокретних културних добара”. Национални центар за дигитализацију још од прве деценије 21. века ради на предлозима формата метаподатака, као што су формати метаподатака за покретна културна добра или колекције. Сада је представљен нови предлог формата, за непокретна културна добра. Основу предлога чине постојећа правила која дефинишу вођење података о непокретним културним добрима у регистрима добара. Практична примена новог формата приказана је миграцијом базе података у систем Србија Форум.

На XIV конференцији представљен је 21 рад у четири сесије током једног дана, аутора из институција и установа Бугарске, Мађарске и Србије. Зна-

чајан проценат представљених радова производ је ангажмана истраживача са Математичког факултета и Математичког института САНУ, укључујући и значајне пројекте националног историјског и културног наслеђа као што су Дигитална Народна библиотека Србије, дигитализација докумената о спољној политици Краљевине Србије од 1903. до 1914. године или пројекат дигитализације фото-грађе Музеја историје Југославије. Све претходно речено недвосмислено указује на успоравање иницијатива дигитализације, пре свега међу установама културе у Републици Србији, али и на нивоу међународне, односно регионалне сарадње, која је пре неколико година чинила значајан сегмент ових конференција. Са друге стране, Математички институт САНУ показује запажену иницијативу на том пољу, о чему сведочи и ова XIV конференција.

Организаторима би, у сваком случају, требало честитати на уложеном труду и континуитету, мада је подела радова по сесијама могла бити и боље урађена, док приступ интернету није постојао или функционисао за регистроване учеснике конференције. Без обзира на то, приказани радови значајан су допринос даљој презентацији актуелне теорије и праксе у дигитализацији културног и научног наслеђа, укључујући и њихово очекивано објављивање у часопису „Преглед Националног центра за дигитализацију”.

UDK 908(497.11 Ниш)”1878/1944”
(084.12)(049.32=

Оливера Недељковић

Градска библиотека
„Владислав Петковић Дис”, Чачак
zavicajnocacak@gmail.com

АЛБУМ СТАРОГ НИША

(Кривокућа, Славица и Марија Чупић. *Ниш и Нишлије на фотографијама и разгледницама : 1878-1944*. Ниш: С. Кривокућа; М. Чупић, 2015)

Фотомонографија *Ниш и Нишлије на фотографијама и разгледницама: 1878-1944*, настала посвећеношћу Славице Кривокуће и Марије Чупић, библиотекарa Народне библиотеке *Стеван Сремац* у Нишу, представља истраживачки и издавачки подухват самих аутора. Ова вредна и графички складно уобличена публикација резултат је вишегодишњег прикупљања фотографија старог Ниша и њиховог тумачења, проистеклог из свести аутора о значају визуелне библиотечке грађе која је тек последњих деценија стекла статус изузетно важног документа, извора сазнања и носиоца обиља разноврсних и вишеслојних информација о поднебљу и времену у коме је настајала. Истрајавајући на овом захтевном послу, Славица Кривокућа и Марија Чупић као да су непрестано биле у дослуху са проницљивим речима Милана Ђ. Милићевића који је у *Стиарим њисмима из нових крајева* граду на реци Нишави посветио странице пуне усхићености: „*Лейоше нишке околине, блиске и далеке, ваља гледајти очима, ваља уживајти духом. Описати се оне не могу. Најбојнији, најживљи опис не може предсавити ни хиљадићи део онога што би очи виделе за један часак, што би душа осетила за један тренућак. Кад човек, предвече, ситане на нишки мост, и погледа уз Нишаву, онда лево има стари град Ниш, и над градом Виник и Чебар; на десно му је варош Ниш, и за вароши Горица и Марков Град; под мостом пак хучи брза Нишава, која се не уме уморити од постојања до суднога дана. Град Ниш, својим постојањем, својим обликом, видљива је историја*

крвавих сусрећа разних народа на овом месџу, њочињући од Римљана ња ево до нас Срба; варош Ниш најомиње нови животи који настаје балканским народима...”¹

Имајући у виду значај и далекосежност два историјска тренутка (првог који представља ослобођење јужних српских крајева од петовековне турске власти 1878. године и другог, који означава завршетак Другог светског рата на овим просторима), аутори су свој истраживачки рад омеђили управо овим преломним догађајима. Фотографије и разгледнице које су публиковане међу корицама с љубављу и зналачки сложеног албума, визуелно поткрепљују Милићевићеве речи о Нишу као раскрсници истока и запада, севера и југа, о месту на коме су се уочи 20. века прожели дух *оног шћо некад бејаше* и модерне идеје и тенденције. Прикупљене из фондова нишких установа културе и приватних збирки колекционара и потомака старих Нишлија, фотографије и разгледнице настале у периоду најинтензивнијих и најдинамичнијих друштвених, економских, етничких, привредних и културних промена, представљају неисцрпна и веома поуздана сведочанства распадања традиционалног патријархалног система, старих вредносних начела и успостављања нових. На њима је трајно забележен преображај оријенталне пограничне касабе, стратешки важног места, у модеран град, економско и образовно-културно средиште југа Србије које је, у стихијним временима, бивало и српска престоница.

Живописна сликовна грађа коју су Славица Кривокућа и Марија Чупић прикупиле, разврстана је у две целине. Прву од њих, насловљену *Град*, чине 83 снимка топографског карактера на којима су представљене улице, тргови и јавна здања чувена по својој архитектонској вредности. Неке од грађевина овековечених на њима савремени становници Ниша могу још једино видети на снимцима професионалних фотографа и аматера који су желели да од заборава сачувају *оно чега ускоро неће бити*. Други, обимнији део, под насловом *Људи и догађаји*, обухвата 205 портретних и групних снимака. Међу њима се налазе и бројне фотографије начињене како би се у времену зауставио тренутак од значаја за читаву националну културну прошлост, али и оне друге, неретко настале и као својеврсни статусни симбол, на којима је забележен свечани чин важан само за приватну историју. Након галерија портрета чувених Нишлија и сасвим непознатих грађана чија су лица овековечена у атељеима Петра М. Аранђеловића, Спире Димитријевића, Сотира К. Недељковића и других фотографа, нижу се драгоцене фотографије нишких

¹ Милан Ђ. Милићевић, у *Зайиси о Нишу (1877 – 1914)*, прир. Милан Ранђеловић (Београд: Магелан Прес, 2014), 144.

породица, представника одређених професија, занатских и професионалних удружења, соколског и других покрета. На фотографијама кашираним на подлогу са амблемом неког од фотографских атељеа, који су се у Нишу појавили након ослобођења 1878. године, пред оком данашњег посматрача, било да је љубитељ фотографије или истраживач протеклих времена, указују се различите позе, модни стилови, сценографија и низ раскошних детаља који иду у прилог оној идеји о вредности слике која се процењује на хиљаду речи.

Репродукованим фотографијама и разгледницама претходе *Реч аутора* и исцрпне *Уводне напомене* у којима аутори излажу методологију истраживања, указују на бројне потешкоће које су са успехом превладане приликом идентификације садржаја сваке јединице, њеног датирања и атрибуције, као и сажет преглед рада професионалних фотографа који су ухлебљење, али и инспирацију, налазили у Нишу и околини. У уводном тексту аутори указују и на значај и уметничку еволуцију разгледнице као специфичног артефакта, пратећи њен преображај од дописне карте са искључивом комуникативном наменом у мотивски богата, веома тиражна издања, на чијој аверсној страни су се, поред фотографија, налазила и друга ликовна остварења знатне уметничке вредности. Уз регистре аутора и издавача који, као и упоредни превод текста на енглески језик, овој публикацији дају додатну информативну вредност и омогућавају нове начине ишчитавања презентоване грађе, аутори су израдили библиографски попис објављених фотографија. Јединице су описане према правилима Међународног стандардног библиографског описа некњижне грађе ISBD(NBM). Уз потпуни опис појединих фотографија дате су концизне, али веома корисне анотације које представљају важне путоказе будућим истраживачима фотографије као специфичног медија и драгоценог извора за историјска, етнографска и бројна друга мултидисциплинарна истраживања овог поднебља, на чији значај указује и рецензет књиге Марјана Стефановић.

Фотомонографија старог Ниша и његових становника представља вредан прилог колективном памћењу и својеврсну ризницу за проучавање овог подручја, али и све бројнија и систематичнија сагледавања приватног живота човека са јужнословенских простора. Данас, у време апсолутне доминације визуелног и хиперинфлације фотографије, за садашње, али и бивше Нишлије, као и њихове потомке расејане по читавом свету, овај *свейло-џис Ниша која више нема*, уз несумњив културно-историјски значај, има и драгоцену моћ да пробуди носталгију за прохујалим временима и оснажи осећање чврсте утемељености у завичају, ма колико да смо од њега далеко.

ДОКУМЕНТА

ИФЛИНА ИЗЈАВА О ОТВОРЕНОМ ПРИСТУПУ (разјашњавање Ифлиног става и стратегије)^{1*}

Међународна федерација библиотечких удружења и институција (ИФЛА) посвећена је принципима слободе приступа информацијама и уверењу да је универзалан и равноправан приступ информацијама од кључног значаја за социјално, образовно, културно, демократско и економско благостање појединаца, заједница и организација.

Отворени приступ је устаљени термин за концепт, покрет и пословни модел чији је циљ обезбеђивање слободног приступа и поновног коришћења научних садржаја у форми истраживачких чланака, монографија, података и сродних врста грађе. Отворени приступ то омогућава заменом садашњих, устаљених пословних модела, у којима претплатник плаћа издање након објављивања, моделом у којем се читаоцима или њиховим институцијама приступ не наплаћује. Према томе, отворени приступ је кључна тема Ифлине информационе стратегије.

---

¹ Превод је настао у оквиру пројекта Народне библиотеке Србије „Информациони пунктови о ЕУ у библиотекама Србије“

Дефинисање отвореног приступа

Ифла је, најпре, потписала Берлинску декларацију о отвореном приступу научном знању. Ифла се придржава дефиниције отвореног приступа из Берлинске декларације и користиће је у комуникацији са јавношћу и различитим организацијама.**

Снажан нагласак на питању приступа

Ифла уважава да, осим отвореног приступа, постоји још неколико важних циљева који се односе на развој система научне и академске комуникације, као што су:

- спровођење система строге контроле научног квалитета;
- обезбеђивање дуготрајног очувања истраживачких информација;
- очување нецензурисаности;
- пружање услуга које су ефикасне и кориснички оријентисане;
- промовисање активности које подржавају информациону писменост;
- ширење протока информација и неопходне инфраструктуре која је основ за што већи приступ информацијама.

Постоји позитивна синергија између промовисања отвореног приступа и остваривања осталих кључних циљева, па Ифла подржава многобројне активности које се на њих односе. Међутим, то није исто што и отворени приступ, у смислу у којем је он овде дефинисан, нити од њега зависи. Ифла ће промовисати отворени приступ, са снажним нагласком на питању приступа.

Тренутни модел не гарантује приступ и није одржив

Како се брзина и количина објављених истраживања, у различитим облицима, брзо повећавају, тренутни доминантни модел научне комуникације – преко претплате на научне часописе – тешко је одржив и не функционише у интересу шире заједнице. Цена научних часописа расте великом брзином, без јасног и уједначеног односа између цене, квалитета и утицаја. Чак и најбогатија истраживачка библиотека не може да приушти куповину свих садржаја које потражују њен факултет и студенти.

Ситуација је још тежа у мањим факултетима и универзитетима, а углавном је неприхватљива у институцијама земаља у развоју, са строго ограниченим буџетима или без буџета. Постојеће развојне иницијативе, у одређеној мери, надокнађују недостатак приступа битним информацијама, али оне зависе од одлука издавача које се доносе једнострано.

Међу главним учесницима расте незадовољство. Аутори су забринути, јер њихови радови нису доступни свим колегама, не успевају да постигну опште признање којем теже и често настављају, чак и непотребно, да преносе ауторска права, чиме се ограничава коришћење и континуирана употреба њихових дела. Читаоци не могу да приступе свој научној литератури која им је потребна, због чега њихове истраживачке активности могу да буду мање ефикасне. Друштво у целини пати због неефикасних канала комуникације који спречавају иновације и развој. Широка распрострањеност размене истраживачких резултата суштинска је компонента државног улагања у науку. Бржа и распрострањенија размена знања подстиче унапређење науке, а то се јавности враћа у виду здравствених, економских и социјалних бољитака. Не чуди што су библиотекари међу најгласнијим заговорницима отвореног приступа.

Предности отвореног приступа

Омогућавање приступа истраживањима и истраживачким резултатима без финансијских, правних и техничких препрека има значајних предности. Истраживачи су на добитку због повећане видљивости, искоришћености и утицаја њихових дела. Отворени приступ доприноси бољој уочљивости истраживачких капацитета институција, а издавачима доноси најбољу могућу видљивост, повећава читаност и утицај садржаја; тиме се за истраживање обезбеђују далеко бољи услови. Отворени приступ унапређује проток знања у најширем смислу.

Отворени приступ и промена улоге библиотека

Захваљујући својој стручности и успостављању инфраструктуре, библиотеке играју суштинску улогу у развоју отвореног приступа, у стварању кориснички оријентисаних, високо квалитетних услуга, као и у обезбеђивању дугорочног приступа. Библиотекари су подржали отворени приступ потписивањем иницијатива и петиција. Поучили су наставно особље и

администраторе о развојном окружењу научне комуникације. Библиотеке су се удружиле са наставним особљем и менаџерима истраживања ради успостављања отворених репозиторијума, како би се наставном особљу и студентима омогућило да тамо похрањују резултате својих истраживања. Библиотекари су подржали уређивање и размену истраживачких података. Помогли су издавачима стручне литературе у објављивању часописа и књига о отвореном приступу и сарађивали су са наставним особљем у стварању приступачних образовних извора путем којих се обезбеђује квалитет дигиталног садржаја, његова поновна употреба и размена. Отворени приступ је, на тај начин, изменио профил академских и истраживачких библиотека. Националне библиотеке учествују у развоју националне политике отвореног приступа; према Светском извештају Ифле за 2010. годину, већина библиотекарских удружења подржава отворени приступ.

Промовисање отвореног приступа у сарадњи са међународним организацијама

Ифла ће сарађивати са међународним организацијама и форумима, као што су UN, UNESCO, WHO, WIPO,² WSIS³ и други, на промовисању и заговарању отвореног приступа истраживањима, образовним садржајима и културном наслеђу, финансиранима из јавних извора. Кроз контакте и сарадњу са овим организацијама, Ифла ће наглашавати да је отворени приступ, у пуном смислу тог појма, неопходан за напредак науке, за развој друштва и истинску друштвену одговорност. Отворени приступ ће обезбедити корисницима жељени приступ, а библиотекама да ојачају своју улогу, тако унапређујући глобално здравље и благостање.

Повезивање са покретом отвореног приступа

Отворени приступ истраживању, образовним садржајима и истраживачким подацима сада је већ глобални покрет. Многе организације раде на постизању овог циља. Ифла ће се повезати са овим организацијама, не кроз улагање додатних напора, већ кроз сарадњу.

---

² WIPO (World Intellectual Property Organization) – Светска организација за интелектуалну својину.

³ WSIS (World Summit on the Information Society) – Светски самит о информационом друштву.

Ифла ће успоставити партнерства и пружити подршку организацијама, програмима, иницијативама и услугама које промовишу отворени приступ, као што су, између осталих, SPARC⁴ (САД/Европа/Јапан), COAR,⁵ OASPA,⁶ *Bioline International* и DOAJ⁷.

Ифла ће припремити заједничке изјаве са овим организацијама.

Рад са чланицама Ифле

Отворени приступ је основни принцип Стратешког плана Ифле за период од 2010. до 2015. године, у коме се, на нивоу читаве организације, усваја приступ интеграције овог питања у Ифлине текуће и предложене активности.

Ифла ће саветовати своје чланице у следећим активностима:

- у промовисању отвореног приступа унутар националних политика;
- у подстицању чланова библиотека да промовишу отворени приступ у својим заједницама и спроводе мере за повећање његовог утицаја;
- у обогаћивању локалне и националне информационе инфраструктуре ради подстицања отвореног приступа;
- у пружању помоћи у раду на националним политикама о отвореном приступу знању, као и истраживањима и културном наслеђу, финансирањима из јавних извора;
- у подржавању организација, програма, иницијатива и услуга усмерених ка промоцији отвореног приступа.

У сарадњи са партнерима као што су SPARC, EIFL⁸ и LIBER,⁹ Ифла ће, за своје чланице, обезбедити промотивни материјал и практична упутства у складу са препорукама.

---

⁴ SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition) – Коалиција издавача научних публикација и академских ресурса.

⁵ COAR (Confederation of Open Access Repositories) – Конфедерација репозиторијума отвореног приступа.

⁶ OASPA (Open Access Scholarly Publishers Association) – Удружење издавача научних публикација отвореног приступа.

⁷ DOAJ (Directory of Open Access Journals) – Директоријум часописа отвореног приступа.

⁸ EIFL (Electronic Information for Libraries) – Електронске информације за библиотеке.

⁹ LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche) – Лига европских истраживачких библиотека.

Приступ Ифлиним издањима биће отворен

Ифла ће развити транзициони план у коме ће навести кораке које треба предузети како би се омогућио отворени приступ њеним издањима.

Подржао Управни одбор Ифле, 18. априла 2011. године.

Превела с енглеског и напомене дала Јелена Марковић
Редакција превода Ана Савић
Лектура Весна Тријић

---

* Резолуцијом Генералне скупштине Ифле, одржане 14. августа 2010. године, затражено је да Ифла дефинише свој став према отвореном приступу и да развије стратегију деловања. Стручни одбор је овај задатак поверио Радној групи председника за отворени приступ.

** „Дефинисање доприноса отвореном приступу
Установљавање отвореног приступа као сврсисходног поступка, у идеалним условима, захтева активну посвећеност сваког појединачног ствараоца научног знања и имаоца културног наслеђа. Допринос отвореном приступу подразумева оригиналне научне резултате, необрађене податке и метаподатке, изворне материјале, дигиталне приказе сликовних и графичких материјала, као и научни мултимедијални материјал. Допринос отвореном приступу мора да задовољи два услова:

1. аутори и носиоци права на такав допринос јамче свим корисницима, слободно, неопозиво и глобално право на приступ, као и дозволу да умноже, користе, дистрибуирају, преносе и јавно приказују њихова дела и да стварају и дистрибуирају изведена дела у било ком дигиталном облику, за било коју одговорну намену, под условом јасног приписивања ауторства (стандарди заједнице ће наставити да обезбеђују механизам за примену правилног приписивања ауторства и одговорну употребу објављених дела, што и сада чине), као и право на израду мањег броја штампаних примерака за личну употребу;

2. потпуне верзије дела и свих пратећих материјала, укључујући горенаведену дозволу, похрањују се у електронском облику (а тиме и објављују) бар у једном репозиторијуму, уз коришћење одговарајућих техничких стандарда (као што је протокол отворене архиве) које подржава и одржава нека академска институција, научно друштво, државна агенција или друга афирмисана организација која настоји да омогући отворени приступ, неограничену дистрибуцију, интероперабилност и дугорочно архивирање.“

ИФЛИНА ИЗЈАВА О ДЕЛИМА – СИРОЧАДИМА¹

Библиотеке се суочавају са све већим бројем дела чије власнике ауторских права није могуће идентификовати или лоцирати, како би размотрили захтев библиотеке да користи дела за која је потребна њихова дозвола. Таква дела се називају дела – сирочад. Да би се постигла одговарајућа равнотежа између права власника и библиотеке која користи дела заштићена ауторским правом, важно је обезбедити да закони о ауторским правима буду прилагодени посебним околностима, кад год је то потребно.

Такву, посебну околност представљају дела – сирочад. Често се дешава да библиотеке, намеравајући да користе дела за која је потребна дозвола, нису у могућности да идентификују, лоцирају или контактирају законитог носиоца релевантног права (власника ауторских права). Уколико нема начина да се неопходна дозвола обезбеди, постоји опасност од искључења дела – сирочади из тока стварања и коришћења, али и од кршења ауторских права.

Да би се промовисао јавни интерес уз истовремену заштиту права власника и смањење опасности од повреде права, Ифла препоручује усвајање формалне структуре која би омогућила коришћење дела – сирочади. Посебна питања, наведена у наставку, морају да се обраде у свакој регулаторној иницијативи која се бави делима – сирочадима.

---

¹ Превод је настао у оквиру пројекта Народне библиотеке Србије „Информациони пунктови о ЕУ у библиотекама Србије“

Темељна потрага за власником ауторског права

Пре коришћења дела – сирочади, библиотека треба да спроведе темељну, озбиљну претрагу, са циљем идентификовања, лоцирања и контактирања власника ауторских права. Библиотека треба да буде обавештена о свим могућим изворима информација о власнику ауторских права.

Свака регулаторна иницијатива треба да покаже флексибилност према начину предузимања корака потребних за претраживање или према изворима које треба консултовати. Таква флексибилност осигураће адекватан приступ сваком појединачном случају, јер прилике везане за изворе информација, доступне за различите врсте дела и извора, варирају, док технике претраживања могу брзо да се промене. Библиотеке и друге заинтересоване стране треба да израде и објаве смернице о томе шта се сматра темељном претрагом.

Пројекти масовне дигитализације

Све већи број пројеката дигитализације, које библиотеке спроводе у јавном интересу, укључују тако велики број дела, да би трошкови детаљне претраге сваког наслова коришћењем искључиво људских ресурса били превисоки. Мора се успоставити равнотежа између трошкова детаљне претраге и интереса власника ауторских права. Ифла прихвата и подржава напоре да се темељна претрага аутоматизује у најширем могућем обиму. У одређеним околностима, такви, аутоматизовани процеси могу се сматрати довољно темељним.

Библиотеке могу да узму у разматрање и преговарање као начин за добијање дозволе за коришћење дела – сирочади од надлежног органа. Када је надокнада укључена у лиценцу и власници ауторских права могу да захтевају исплату, све неисплаћене надокнаде би, након одређеног времена, требало да буду равноправно расподељене између библиотека и власника права. Овакав аранжман представља допринос библиотека и носилаца права финансирању пројеката дигитализације.

Библиотеке, национална законодавна тела и друге заинтересоване стране подстичу се да заједно развијају иновативна решења која ће омогућити пројекте дигитализације у јавном интересу.

Разумна накнада, одговарајући повраћај или престанак коришћења

Требало би да сваки регулаторни систем дефинише поступке које је потребно предузети у случају накнадно нађеног власника ауторских права за дела – сирочад. Власника ауторског права треба да има правна одговарајућу накнаду за континуирано коришћење дела или да захтева престанак његовог коришћења. Библиотеку не треба кажњавати за коришћење дела – сирочади уколико је извршила детаљну претрагу.

Прецизно и адекватно приписивање ауторства

Библиотеке би требало да, колико је год то могуће, прецизно и адекватно приписују дела – сирочад власнику ауторског права, водећи рачуна да се избегне погрешно приписивање.

Ограничавање привремених мера

Када је могуће изрицање привремених мера против континуираног и будућег коришћења дела претходно сматраног делом – сирочетом, сваки регулаторни систем би требало да обезбеди довољно флексибилно доношење мера, како би и креативни напори и добронамерна улагања корисника могли бити узети у обзир.

Слобода коришћења

Коришћење дела – сирочади је слободно. Корисник дела – сирочади може да се успротиви даљем коришћењу тог дела само у случају да би се тиме кршила његова/њена стечена права која се односе на изведена дела (на пример, на преводе, адаптације).

Одобрио Управни одбор Ифле, на састанку одржаном у Хагу, у Холандији, 7. децембра 2011. године.

Превела с енглеског Јелена Марковић
Редакција превода Ана Савић
Лектура Весна Тријић

ИФЛИН ОСНОВНИ ДОКУМЕНТ О ЕЛЕКТРОНСКОЈ ПОЗАЈМИЦИ¹

Увод

Дигитални садржај је важан део библиотечких колекција више од две деценије. Донедавно, овакав садржај је углавном подразумевао приступ базама података часописа, новина, популарних магазина и стручних монографија. Током 2010. године, пораст куповине електронских читача и таблета на различитим тржиштима и пропорционално повећање комерцијалне доступности електронских књига које се могу преузети, довео је до повећања доступности и потражње за преузимањем електронских књига у јавним библиотекама. Постоји низ техничких, правних и стратешких питања која се јављају са укључивањем електронских књига у библиотечке колекције; она изазивају забринутост, конфузију и фрустрацију библиотека и њихових корисника, издавача и аутора. Управни одбор Ифле формирао је радну групу за припрему документа о питањима која се односе на доступност електронских књига у библиотекама, а који би помогао у формулисању политике у тој области.

---

¹ Превод је настао у оквиру пројекта Народне библиотеке Србије „Информациони пунктови о ЕУ у библиотекама Србије”

Контекст

За Ифлу је питање електронских књига нарочито сложено из више разлога:

- структура и пословање издавачког и библиотечног сектора могу се значајно разликовати од земље до земље;
- у многим земљама дигиталне библиотечке колекције су неразвијене и корисници немају приступ електронским читачима, таблетима и електронским књигама;
- постоји широк распон платформи и стандарда за електронске књиге на тржишту који често нису компатибилни, а у случају библиотечких апликација, ни кориснички оријентисани ни приступачни;
- различити типови библиотека имају различите захтеве за дигиталним садржајима, нарочито високошколске/научне и јавне библиотеке;
- научно и комерцијално издаваштво имају суштински различите пословне моделе и заузимају потпуно другачије ставове о дигиталној продаји библиотекама;
- прелазак са штампаног на дигитално ствара нова правна питања за креаторе политике, посебно у области ауторских права и њихових основних принципа који су омогућили библиотечку позајмицу у доба штампане књиге;
- тај прелазак, као и могућност дигиталних модела позајмице да прикупљају и складиште велике количине информација о читалачким навикама корисника, буде страхове поводом заштите приватности корисника.

Неизбежно је да ће се сваки почетни Ифлин став о електронским књигама у библиотечким колекцијама фокусирати на северноамеричко и енглеско говорно подручје, где је дигитално тржиште најактивније и где се већ јављују први проблеми. Ова ситуација почиње да се мења са све присутнијим коришћењем преузетих електронских књига и у другим земљама, на пример, у Кини. Јужна Кореја је значајан изузетак, са пријављеним продајама електронских књига, и представља друго по величини глобално тржиште електронских књига, после САД.

Истраживачки пројекат² који још увек траје је, крајем 2011. године, приказао тржишни удео електронских књига:

---

² А. Т. Kennedy and Bookrepublic, „Do Readers Dream of Electronic Books”, Publishers Launch Conference, Frankfurt, October 10, 2011.

- Северна Америка – 18% (САД има 98% продаје ових електронских књига);
- Азија – 2,4% (Јужна Кореја 45%, Јапан 25% и Кина 25%);
- Европска унија – 1.1% (Велика Британија 52%, Немачка 28%, Француска 7%).

У складу са очекивањима, удео електронских књига на тржишту зависи од једноставности коришћења, од расположивости великог броја наслова на локалном језику и приступачних електронских читача и таблета. Статистика по земљама показује доминантну расположивост наслова електронских књига на енглеском језику, оснажену доступношћу електронских читача: у САД – 1.000.000, Уједињеном Краљевству 400.000, Немачкој/Француској – 80.000, Јапану – 50.000, Аустралији – 35.000, Италији – 20.000, Шпанији – 15.000, Бразилу – 6.000. Ова статистика представља један детаљ у окружењу које се брзо мења, па, иако илустративна, не би требало да буде права слика ситуације, јер ће се она тек развијати.

Такође треба напоменути да један добављач, Амазон, доминира тржиштем електронских књига, са отприлике 60% тржишног удела у продаји електронских књига у Северној Америци. Ова тржишна концентрација је од великог значаја за библиотеке, издаваче и трговце књигама, када се узме у обзир Амазоново агресивно наметање вертикалне интеграције, уз нова издања књига и иницијативе за позајмицу, што доприноси његовој већ постојећој, доминантној позицији у продаји електронских читача и књига. Амазон упорно доказује да је моћна тржишна сила и, у настојањима да се унапреде библиотечке колекције електронских књига, не може се игнорисати његова моћ да им утиче на цену, као и на доступност по типу купца (на пример, библиотеке) или по земљи.

Издавачки контекст

Издавачи се боре да развију пословни модел који може да се прилагоди различитим тржиштима штампаних и електронских књига. У сфери дигиталног издаваштва не постоји тржишни консензус о најбољем путу напретка и досадашња пракса је оспоравана на више фронтова, укључујући владе у САД и Европској унији, где су покренуте истраге о моделима плаћања и антиконкурентској пракси. Издавачи су фокусирани на проналажење финансијски одрживог приступа тржишту електронских књига, уз увек присутну опасност од пиратерије. Од великог значаја за овај документ јесте питање како издавачи виде библиотечко тржиште у светлу настајања

тржишних модела електронских књига. Посматрајући електронске књиге и библиотеке, важно је обратити пажњу на различите пословне моделе научног и комерцијалног издаваштва.

Неколико чинилаца разликује научне од комерцијалних издавача:

- њихово примарно тржиште је истраживачки/високошколски библиотечки сектор;
- имају контролу над глобалним правима за њихов садржај и директно их пласирају;
- дигитална дистрибуција постоји одавно и установљени су протоколи о коришћењу садржаја;
- дигитални приступ се готово искључиво постиже путем интернета и обично се не преузима на ручни уређај.
- Насупрот њима, комерцијални издавачи се управљају према потпуно другачијем пословном моделу:
- њихово примарно тржиште је малопродаја појединцима, непосредно или електронским путем;
- њихово право на дистрибуцију дела (штампаног или дигиталног) најчешће је регионално;
- тржишна потражња за продајом електронских књига директно је повезана са експанзијом продаје електронских читача у 2010. години;
- пиратерија популарних наслова је највећа брига, јер је познато шта се десило са музичком индустријом;
- њихова дигитална дистрибуција електронских књига представља јединствен изазов и за издаваче и за потрошаче, због контроле приступа, условљене малим бројем платформи за електронске читаче доступне купцима (првенствено *Amazon Kindle* и *Apple iPhone/iPad*);
- њихово схватање библиотечких тржишта је, у најбољем случају, променљиво и неки виде доступност електронских књига у библиотекама као директну опасност по своје и ауторове економске интересе, због чега ускраћују продају наслова библиотекама;
- значајне платформе за електронске књиге, као што је *Amazon Kindle*, не омогућавају библиотеци „промет” електронских књига на њихове електронске читаче или се, ако га омогуће, он недоследно примењује у различитим земљама;
- у овом тренутку, америчка компанија *OverDrive* доминира тржиштем наслова електронских књига на енглеском језику и намеће правила и услове лиценцирања (нека од њих поставља *OverDrive*, а нека издавачи) којима се успостављају параметри политике доступности електронске књиге у библиотеци, укључујући прописе о позајмици и подобности

корисника. Упркос успеху *OverDrive*-а на библиотечком тржишту и ограничењима које он поставља библиотекама, треба напоменути да већина мултинационалних комерцијалних издавача није пристала да овој компанији стави на располагање своје наслове за продају библиотекама.

Различити интереси су присутни у разматрању издавања, дистрибуције и расположивости електронских књига у библиотекама и, према речима посматрача ове индустрије, Мајка Шацкина (*Mike Shatzkin*), „наш проблем је што интереси нису у истој равни и мислим да оно што им је тешко да прихвате, људи никад неће ни прихватити.”³ Шацкин у истом обраћању напомиње да „ово нису моралне, већ комерцијалне одлуке.” Издавачи страхују да, како каже председник *Macmillan*-а, Брајан Напак (*Brian Napack*), „када добијем чланску карту библиотеке, више никада не морам да купим књигу.”⁴ У том контексту вреди цитирати текст из текућег извештаја Европског економског и социјалног комитета о издавачкој индустрији, у којем се писање, објављивање и доступност писаних дела представљају пре као услужна, него као економска делатност:

*Као највећа културна индустрија Европе, издавање књига има пресудну улогу у економском, социјалном, политичком, етичком, образовном и научном развоју Европе. Европска књижевност је једно од кључних европских уметничких наслеђа, камен темељац културног развоја једног континента, ошелошворење огромне разноликости сваке земље, јер су сваки европски језик, регион и мањина представљени у књигама и сачувани за потомство. Издавање књига такође има одговорност да делује у интересу смањења неразумевања међу различитим културама.*⁵

Треба напоменути да локална издавачка индустрија у многим земљама добија подршку владе, као признање за учињено друштвено добро које се огледа у ширењу писане културе. Библиотеке су саставни део овог система и ускраћивање електронских књига библиотечким колекцијама прети да ослаби улогу издавања књига као добробити за читаво друштво.

³ The Shatzkin Files, „Libraries and publishers don't have symmetrical interest in a conversation”, постављено 22. фебруара 2012. године. Доступно на: <http://www.idealogue.com/blog/category/libraries>.

⁴ Karen Springen, „Reaching the e-Teen”, *Publishers Weekly* (February 21, 2011): 23.

⁵ European Economic and Social Committee, *Book Publishing on the Move, Document prepared for Second Study Group Meeting*, Brisel, 2011.

Библиотечки контекст

Против низа изазова покренутих преласком са штампаних на електронске књиге, билиотекари се боре помоћу већ утемељених принципа. По први пут је могућност набавке комерцијално објављених наслова за библиотечке колекције ограничена. То доводи у питање улогу библиотеке у осигурању слободе приступа информацијама за све, као и уверење да способност плаћања не треба да одређује ко може да чита или да има увид у одређена дела. Принцип приватности корисника библиотечких колекција и услуга сада је тешко осигурати, услед природе дистрибуције електронских књига. Пракса и правила која су била под искључивом контролом библиотека сада су, када је реч о електронским књигама, предмет преговарања са издавачима и/или дистрибутерима.

Као што је случај са научним и комерцијалним издавачима, високошколске/истраживачке и јавне библиотеке имају другачије захтеве у лиценцама за дигитални садржај, укључујући и оне за електронске књиге. Многе високошколске/истраживачке библиотеке имају обимне колекције комерцијалних наслова, а многи огранци јавних библиотека су, сами по себи, истраживачке библиотеке. Међутим, захтеви високошколске/истраживачке библиотеке за дигиталним колекцијама начелно се разликују од захтева јавне библиотеке у томе што најчешће:⁶

- дигитални садржај пружају својим корисницима путем интернета;
- често имају приступ развијеној технолошкој инфраструктури и велико искуство у лиценцирању електронских производа;
- имају специфичне захтеве у погледу коришћења садржаја, као што су електронске приручне библиотеке и скрипте;
- дају висок приоритет међубиблиотечкој позајмици;
- обично врше набавку преко конзорцијума, националног или, чак, међународног;
- имају могућност избора алтернативних приступа развоју колекција, као што су подржавање отвореног приступа часописима и унапређивање *Creative Commons* лиценцирања;
- имају мањи број корисника.

1.

---

⁶ Овде је нагласак на високошколским/истраживачким, као и (у даљем тексту) јавним библиотекама у развијеним земљама.

Насупрот томе, јавне библиотеке:

- услужују кориснике чији приоритет представљају продајни наслови који се могу преузети, белетристика и документарна проза (истовремено, често обезбеђују коришћење часописа, новина и садржине стручних монографија које се преузимају);
- стављају јачи нагласак на набавку новообјављених наслова;
- често имају приступ слабој технолошкој инфраструктури;
- корисницима могу да позајмљују електронске читаче који имају „унапред учитане” електронске књиге.

Библиотеке тврде да доступност штампаних и дигиталних књига у њиховим колекцијама представља велику предност за издаваче и ауторе, јер их чини уочљивијим и на тај начин повећава продају, омогућавајући приступ радовима дуго након што је њихов малопродајни век завршен. Дугорочни приступ нештампаним насловима може да донесе приходе за ауторе у земљама Европске уније, Аустралије и Канаде, кроз Право на накнаду за јавну позајмицу (*Public Lending Right* – PLR). Док је нејасно како ће PLR програми третирати електронске књиге, ако их уопште буде третирало, доступност књига у библиотекама, без обзира на њихов облик, важан је аспект у промовисању аутора и одређених радова. Такође треба напоменути да доступност електронских књига у библиотекама може бити и превентива пиратерији, јер ће читаоци који не могу или неће да плате за електронску књигу можда радије преузети дигиталну датотеку од поузданог посредника као што је библиотека.

Док се издавачи највероватније проналазе у раније наведеној Шацкиновој тврдњи да преговори о доступности електронских књига не укључују моралне, већ комерцијалне одлуке, библиотеке настављају да траже дозволу и легитимна решења како би се суочиле са принципима који су темељ развоја њихових колекција дуже од једног века. Тренутно је главна препрека одбијање већине од „великих шест” комерцијалних издавача да библиотекама продају електронске књиге. Међутим, треба напоменути да много мањи комерцијални, као и научни издавачи, библиотечко тржиште виде као незаменљиву компоненту свог пословног модела у области електронских књига. Накратко је, чак, изгледало да постоји бар један заговорник библиотечног тржишта електронских књига међу „великих шест”: извршна директорка *Random House*-а, Рут Либман (*Rut Liebmann*), изјавила је да се „књига у библиотеци не такмичи са продајом. Књига у библиотеци јесте продаја.” Она је, такође, истакла да библиотеке могу да се пореде са независним књижарама по пословању на проценат, с тим што „никада не враћају

вишкове.” Потврђујући њен став, Рандом Хоусе је, у марту 2012, подигао цену продаје електронских књига библиотекама за 300%.⁷

Електронске књиге

Честа је забуна око тога шта су електронске књиге и на који начин се достављају читаоцима у библиотекама.

Јасно је да се смернице политике које се тичу набавке и дисеминације електронских књига односе само на радове под заштитом ауторских права. Такође се претпоставља да неки облици *Creative Commons* лиценце могу да умање ограничења у вези са коришћењем електронских књига у библиотекама. Говорећи о електронским књигама, важно је разликовати формате који су комерцијално доступни од оних у колекцијама јавних библиотека. Преовлађују два формата за текст: EPUB⁸ и PDF. EPUB се јавља као најбоље решење за малопродају и употребу електронских књига у библиотекама, са изузетком књига с пуно графичког садржаја.

Издавачи тврде да је PDF⁹ јефтинији за производњу. Неки од њих ограничавају доступност библиотекама на PDF формат. Други формати електронских књига често се појављују приликом испуњавања потреба одређених тржишта, укључујући СВЕ, који је развио *Arabi* за електронске књиге на кинеском писму.

⁷ Michael Kelly, „Librarians Feel Sticker Shock as Price for Random House Ebooks Rises as Much as 300 Percent”, *The Digital Shift* (March 2, 2012). Доступно на: <http://www.thedigitalshift.com/2012/03/ebooks/librarians-feel-sticker-shock-as-price-for-random-house-ebooksrise-as-much-as-300-percent/>.

⁸ EPUB: скраћеница за електронске публикације. То је отворен стандард за електронске књиге, који је усвојио Међународни форум за дигитално издаваштво 2007. године. Дизајниран је да служи као јединствена апликација коју могу да користе издавачи, компаније које се баве конверзијом, дистрибутери и трговци на мало, у свим фазама постојања електронске књиге. Како EPUB користи флексибилни садржај (текст се прилагођава свом приказу на уређају за читање), то значи да се приказ текста може прилагодити различитим уређајима. EPUB је сада доступан у верзији 3, која је, међу осталим предностима, блиска DAISY формату за слабовиде и има уграђену подршку за ћирилични алфавет, као и кинеско писмо. Доступно на: <http://en.wikipedia.org/wiki/EPUB>.

⁹ PDF: *Adobe* је, 1993. године, дизајнирао PDF (*Portable Document Format*), а 2008, он је постао отворен стандард за формат. Оријентисан је ка страници, пружа фиксирану слику и текста и слике на екрану уређаја, због чега је омиљени формат за књиге са визуелним садржајем, укључујући и стрипове. PDF не пружа прихватљиву слику на ручном електронском читачу као што је *Kindle*. Доступно на: http://En.Wikipedia.org/Wiki/Portable_Document_Format.

Формат електронске књиге је кључни фактор за њено коришћење, а самим тим и главни чинилац приликом одлучивања библиотеке за куповину. У разматрању Ифлине политике, различити формати се морају узети у обзир, али би требало запамтити да, у очима јавности и многих библиотекара, *електронска књига* представља текст који се може преузети на ручни уређај.

Јасно је да на међународном тржишту постоји мноштво различитих модела лиценцирања за приступ електронским књигама, али да *OverDrive* доминира на библиотечком тржишту књига на енглеском језику. На основу овог модела, када библиотека потпише лиценцу којом приступа електронској књизи, она истовремено прихвата и споразум о валидацији читаоца, према критеријумима који су дефинисали *OverDrive* и/или издавачи. Валидацију може да врши библиотека, конзорцијум библиотека или дистрибутер, ако је тако уговорено, уз одређену надокнаду. Приступ може да буде стални, на одређено време или за одређени број позајмица. Важно је имати на уму да, када се приступ једном уговори, корисник библиотеке преузима фајл електронске књиге са сервера дистрибутера (или са сервера издавача). Датотека електронске књиге најчешће није у поседу библиотеке, што значајно утиче на њену способност да настави остваривање својих функција чувања књига и међубиблиотечке позајмице. У ствари, набављање електронских књига „унедоглед”, преко дистрибутера као што је *OverDrive*, омогућава приступ само док библиотека одржава везу са дистрибутером или док дистрибутер постоји.

Има примера да су библиотеке купиле електронске књиге као дигиталне датотеке које су прослеђене библиотеци или библиотечком конзорцијуму, а могуће су и операције као што је читавање резервне копије и преношење садржаја на различите платформе ради очувања. Овакве трансакције су углавном ограничене на истраживачке/високошколске библиотеке или на њихове конзорцијуме, и обично су за стриминг PDF, а не EPUB датотеке, које се могу преузети на ручни уређај или рачунар.

Правни контекст електронске позајмице

Циркулација материјалних објеката у библиотекама (књига, DVD-ова, CD-ова итд.) омогућена је правним концептом „исцрпљења”, који се понекад назива принципом прве продаје. То значи да носилац права (обично издавач који је од аутора примио делегирано право на дистрибуцију) изгуби одређена права првом продајом књиге. Ова, „изгубљена” права, која се односе на књигу као материјалну ствар, укључују и право на контролу

сваке наредне позајмице или на препродају артикла. Нека друга права која се односе на садржину књига, као што је право на репродукцију, важе и након прве продаје.

Концепт „исцрпљења”, који важи за штампана издања, престаје да се примењује пошто је електронска књига купљена; то утиче на законско право библиотека да континуирано врше позајмљивање књиге, без одобрења носиоца права. Ради омогућавања електронске позајмице, библиотеке сада трагају за решењима путем лиценцирања: на пример, кроз споразуме са издавачима о правилима и условима лиценцирања, који би им омогућили да својим корисницима учине доступним радове које је библиотека сама изабрала, објављене у електронском облику.

Док ове расправе трају и док библиотеке учествују у различитим споразумима о лиценцирању за електронске књиге, Стални комитет за ауторско и сродна права Светске организације за интелектуалну својину (World Intellectual Property Organization) започео је, у новембру 2011. године, формалне преговоре о предлогу Споразума о ограничењима и изузецима за библиотеке и архиве (TLIB)¹⁰. Бројне клаузуле Споразума о ограничењима и изузецима за библиотеке и архиве, уколико се уврсте у неки међународни споразум Светске организације за интелектуалну својину, имају потенцијал да утичу на споразуме о лиценцама за електронске књиге.

Детаљнију правну анализу електронске позајмице приредио је члан радне групе Харалд вон Хиелмкроне (*Harald von Hielmcrone*) и она је додата овом извештају (*Анекс А*).

Очување основних библиотечких принципа у електронској позајмици

Као што је речено, библиотекар се боре да пронађу начине да одрже основне принципе, попут слободног приступа информацијама за све, у окружењу ограниченог приступа електронским књигама и захтева наметнутих лиценцама за електронске књиге. Кључни изазов са којим се библиотеке суочавају у омогућавању приступа електронским књигама је постизање таквих споразума о лиценцирању који ће издаваче и ауторе убедити да доступност њихових радова у библиотекама подупире, а не поткопава

¹⁰ Доступно на: <http://www.ifla.org/en/node/5856>.

актуелни пословни модел, истовремено допуштајући библиотекама да наставе испуњавање својих основних функција, укључујући:

- очување радова за будуће генерације;
- позајмицу радова корисницима библиотеке;
- овлашћено копирање делова радова (поштenu употребу);
- међубиблиотечку позајмицу;
- омогућавање алтернативних формата за слабовиде.

Колики ће значај имати ова права у закључивању уговора зависиће од типа библиотеке. Свака од наведених основних функција библиотеке представља посебну бригу за издаваче, јер без дефинисања правила и услова лиценцирања може доћи до тога да издавачи ускрате библиотечким колекцијама доступност одређених наслова или читавог низа наслова.

Чување

Неопходност очувања наше писане културе тешко је довести у питање и то за многе издаваче неће бити спорно. Стога ће, можда, бити осетљива питања као што су прављење резервних копија, обавезни примерак и заобилажење техничких мера заштите (ТПМ), посебно ако ће копија дела бити комерцијално доступна по разумној цени и у прихватљивом формату. Научне/високошколске библиотеке ће ставити нагласак на дугорочно чување, док ће се јавне библиотеке радије фокусирати на позајмицу новозданих електронских књига, него на вишедеценијско чување.

Електронска позајмица

Најчешће ограничење у позајмици електронских књига је да се приступ наслову дозвољава једном по једном кориснику (*OverDrive model*). Док корисници не разумеју разлоге оваквог ограничења, које их обесхрабрује, за власнике права постоји логика: неограничено библиотечко снабдевање електронским књигама било би штетно по њихове приходе, све док је књига комерцијално доступна и док је појединци купују. Теже је оправдати овај аргумент када продаја опадне. Неколико издавача и дистрибутера експериментише са другим моделима, укључујући симболична плаћања по појединачној позајмици, унапред одређен број позајмица по наслову и отказивање дистрибуције на библиотечко тржиште (ембарго). Како се број наслова доступних електронских књига повећава, као и број продаваца

који снабдевају библиотеке, библиотеке би требало да могу да преговарају о различитим условима и правилима око електронских књига, било да их набављају појединачно или у збирним колекцијама.

С обзиром да позајмица електронских књига није условљена географском удаљеношћу, издавачи су инсистирали да библиотеке тачно дефинишу ко су њихови корисници. По правилу у лиценцирању за јавне библиотеке, позајмица електронских књига се ограничава на кориснике који су резиденти, власници некретнина или послова у заједници или студенти уписани у образовну установу која се налази у заједници. Уобичајени корисници школских и истраживачких библиотека су студенти, наставници или особље тих институција. Приступ књигама које се преузимају може се размотрити за сваког ко је присутан у згради.

Овлашћено копирање дела рада

Библиотеке и њихови корисници имају законска права да копирају делове рада за потребе попут истраживачког рада или у приватне сврхе. С обзиром да је већина електронских књига под заштитом Техничких мера заштите, које могу да ограниче било какво копирање, лиценца о доступности електронских књига требало би да омогући копирање договореног дела текста.

Међубиблиотечка позајмица

Издавачи су истакли своју забринутост због чињенице да уколико библиотеци продају једну копију дела, она моментално може да буде доступна, у савршеним копијама, корисницима широм света. Библиотекари разумеју друштвени значај приступања појединаца раду који им је потребан, за формално или неформално истраживање, када тај рад није доступан у њиховој локалној библиотеци. Право на међубиблиотечку позајмицу електронских књига подразумева и преговарање о условима лиценце и потребним техничким могућностима библиотеке.

Алтернативни формати за слабовиде

Упркос томе што, када говоримо о услугама за слабовиде кориснике, „дигитално” не значи аутоматски и „приступачно”, јасно је да је доступност дигиталних радова овим корисницима знатно побољшана. Међутим, забране реформатирања дигиталних текстова, које постављају издавачи, онемогућавају слабовидим корисницима приступ тексту. Пример би био забрана репродукције текста путем софтвера за читање. Библиотеке ће морати да, себи и својим слабовидим корисницима, обезбеде могућност приступа садржају, без обзира на постојећа законска права. Немогућност да се то учини ставља библиотеке и издаваче/дистрибутере у позицију да доведу у питање остваривање основних људских права. У одсуству законских решења, водимо се моралним императивом о једнакости приступа.

Наредни кораци

Док Ифла разматра развој смерница о коришћењу електронских књига у библиотекама, релевантни технолошки и пословни модели убрзано се мењају. Каква год политика буде усвојена, она треба да буде јасна. Разговори између библиотечких асоцијација и издавача истовремено се одвијају у више земаља и одређени облик консензуса о условима лиценцирања за електронске књиге појавиће се у оквирима различитих законодавстава. Ифла може играти улогу у консолидацији и пружању информација о постизању безбедног приступа електронским књигама у библиотекама. Јасно је да је потребно више истраживања и дијалога у очувању основних библиотечких принципа у дигиталном библиотечком окружењу, нарочито за комерцијалне електронске књиге које се могу преузети.

Сходно томе, за међународни модел укључивања електронских књига у библиотечке колекције биће потребно време, нарочито у неразвијеним земљама и земљама у развоју. Потребно је да радимо на поузданим односима који вековима постоје између издавача и библиотека. Отворен и конструктиван дијалог заинтересованих страна од суштинског је значаја за напредак у обезбеђивању глобалне доступности електронских књига у библиотекама. Уколико, међутим, дигитални садржај буде изузет из библиотечких колекција, то може имати негативне друштвене последице. Сви би, у том случају, били на губитку: аутори, издавачи, библиотеке и, понајвише,

корисници. Библиотеке морају бити спремне да скрену пажњу јавности на проблем и да се снажније боре за очување своје улоге у обезбеђивању јавног приступа информацијама.

Очигледна је потреба да се у библиотечкој заједници подигне свест о проблемима са доступношћу електронских књига посредством библиотечких колекција. Бројни су примери да библиотеке склапају уговоре о лиценцама за дигитални садржај, а да не разумеју правила и услове лиценцирања; неке чак не прочитају ни садржину лиценце. Библиотеке асоцијације, укључујући Ифлу, морају се усредсредити на континуирано образовање о лиценцирању, као и на правна питања у вези са електронским књигама у библиотечким колекцијама. Без обзира на њихов договор, свако решење које обезбеђује широк приступ електронским књигама у библиотекама, мора да буде пихватљиво и за кориснике. Без њиховог ангажовања и подршке у процесу коришћења електронских књига, резултат неће бити одржив.

Анекс А:

Електронска позајмица – детаљна анализа

Правни концепти

Правно гледано, електронска позајмица није исто што и позајмица. Основни правни концепти изведени су из чланова 6 и 8 WIPO (World Intellectual Property Organization – Светска организација за интелектуалну својину) Уговора о ауторском праву (WCT – *WIPO Copyright Treaty*), који је усвојен у Женеви, 20. децембра 1996. године.

Члан 6: Право дистрибуције

(1) Аутори књижевних и уметничких дела имају искључиво право да дају дозволу да оригинали и копије њихових дела постану доступни јавности, путем продаје или другог преноса права својине.

(2) Ништа у овом уговору неће утицати на слободу уговорних страна да одреде услове под којима се исцрпљење права из става (1) примењује после прве продаје или другог преноса права својине, на оригиналу или копији дела, са дозволом аутора.

Члан 8: Право на саопштавање јавности

Без утицаја на одредбе чланова 11 (1) (ii), 11bis (1) (i) и (ii), 11ter (1) (ii), 14

(1) (ii) и 14bis (1) Бернске конвенције, аутори књижевних и уметничких дела имају искључиво право да дозволе било какво саопштавање јавности својих дела, жичним или бежичним путем, укључујући и такво чињење доступним јавности њихових дела које се врши на такав начин да припадници јавности могу да приступе тим делима са места и у време које индивидуално одаберу.

Позајмица

У оквиру система правне заштите ауторског права, позајмица чини подгрупу у оквиру категорије *Дистрибуција*. Само материјалне ствари могу бити дистрибуиране.

Позајмицу можемо дефинисати као „чињење материјалне ствари доступном за употребу у ограниченом временском периоду, која није за остваривање посредне или непосредне имовинске или комерцијалне користи.” За разлику од позајмице, *изнајмљивање* је „чињење материјалне ствари доступном за употребу у ограниченом временском периоду, ради остваривања посредне или непосредне имовинске или комерцијалне користи.”

Аутор дела има искључиво право да одобри јавну доступност оригинала или копија свог дела путем продаје или другог преноса власништва.

Ово право је обично исцрпљено (унутар дефинисане територије) након прве продаје или другог преноса власништва над оригиналом или копијом дела са одобрењем аутора.

Због тога што је право на дистрибуцију исцрпљено, ко год да је купио дело, на пример књигу, може даље да га дистрибуира, на пример, неком позајми. Позајмица није изузетак од права на дистрибуцију. За таквим изузетком нема потребе.

Исцрпљење ауторовог права на дистрибуцију чини правни основ библиотечке позајмице. Ово је опште правило, изведено из WIPO Уговора о ауторском праву.¹¹

---

¹¹ Европска унија је 1992. године издала Директиву о изнајмљивању и позајмици (92/100/ЕЕС), пружајући ауторима (и осталим носиоцима права) искључиво право да одобравају или забрањују позајмицу или изнајмљивање својих дела. Међутим, државе чланице могу дерогирати ово ексклузивно право у циљу заштите јавне позајмице, под условом да макар аутори имају право на накнаду. Последица овога је да је ауторово „право позајмице”, у стварности, право на накнаду за јавну позајмицу коју чине библиотеке.

Електронска позајмица

У оквиру система правне заштите ауторског права, електронска позајмица чини подгрупу у оквиру категорије *Саопштавање јавности или чињење досиујним јавности*.

Прецизније, *саопштавање јавности* значи одлуку пошиљаоца да се саопштавање одигра. То је обично случај код јавног емитовања.

Чињење досиујним јавности примењује се када добављач унесе рад у базу података и корисницима пружи могућност приступа бази, самим тим и радовима, са места и у време које они одаберу.

Аутор (и остали носиоци права) имају искључиво право да другој забране или дозволе јавно саопштавање дела, укључујући чињење дела доступним јавности жичним или бежичним путем, на начин који појединцу омогућаје индивидуални приступ делу, са места и у време које он одабере.

Електронску позајмицу можемо дефинисати као „чињење дигиталне садржине доступном за употребу у ограниченом временском периоду, која није за остваривање посредне или непосредне имовинске или комерцијалне користи.”

У пракси, електронска позајмица се обавља:

- давањем кориснику приступа делу на одређени временски период, након којег се приступ онемогућава, или
- допуштањем преузимања самоуништавајуће верзије дела на компјутер или уређај за читање, тако да се документ сâм уништи након тачно утврђеног периода.

За разлику од позајмице, која представља један вид дистрибуције, електронска позајмица је онлајн сервис и не може да буде предмет исцрпљења након првог саопштавања дела или након његовог чињења доступним јавности. Зато, било какво саопштавање или чињење доступним јавности захтева одобрење аутора (или других носилаца права). Ово се примењује и на материјалне копије дела које је направио корисник (на пример, када преузме дело на уређај за читање).

Неопходност добијања одобрења од аутора (или других носилаца права) може се избећи само у изузетним случајевима, у којима се не примењује Право јавног саопштавања. Ипак, сви изузеци морају проћи Тростепени тест, члан 10. WIPO Уговора о ауторском праву који гласи:

„Уговорне стране могу, у својим националним законодавствима, да предвиде ограничења или изузетке од права признатих ауторима књижевних и уметничких дела на основу овог уговора:

1. у одређеним посебним случајевима,
2. у случајевима који нису у супротности са уобичајеним искоришћавањем дела и
3. када неосновано не наносе штету законитим интересима аутора.”

Електронска позајмица је изузетак; како би била инкорпорирана у национално законодавство, она би морала да прође овај тест. То значи да електронска позајмица мора бити ограничена на „одређене посебне случајеве који нису у супротности...”

Оваква ограничења неће решити главни проблем с којим се библиотеке суочавају поводом електронског издаваштва и позајмице, и законске одредбе које електронску позајмицу ограничавају на овај начин биће бескорисне – изузев у одређеним, посебним случајевима.

То значи да ће главни задатак библиотека у вези са електронском позајмицом бити склапање уговора о лиценци са аутором (или другим носиоцима права).

Последице

Најважније последице правних разлика између позајмице и електронске позајмице су следеће:

1. с обзиром на исцрпљење права дистрибуције одмах након прве продаје, библиотека може куповати објављена дела, на пример, књиге, у књижарама и користити копије тих дела за позајмицу; аутори (или други носиоци права) не могу библиотекама оспорити то право; из тога произилази да библиотека, у складу са својом набавном политиком, одлучује које књиге ће куповати и користити у позајмици;
2. пошто је електронска позајмица сервис, па се концепт исцрпљења права на дистрибуцију не примењује, библиотека може добити дигиталну садржину, електронску књигу или часопис једино путем склапања уговора о лиценци са аутором (или другим носиоцем права); власници права сами одлучују да ли желе да склопе уговор и да на тај начин допусте приступ делу, као и о условима приступа; резултат је да набавну политику библиотека воде издавачи.

Потпуно је неприхватљиво да о набавној политици библиотека одлучују издавачи; на библиотекама је да нађу решење за овај проблем.

Ради омогућавања електронске позајмице, потребна су нам решења кроз лиценцирање: на пример, преко споразума са издавачким организацијама о стандардизованим правилима лиценцирања, који би библиотекама омогућили да, у складу са сопственом набавном политиком, својим корисницима, под разумним и правичним условима, учине доступним дела објављена у електронском формату.

Ради очувања културне баштине, потребна нам је правна подршка да сакупљамо, чувамо и учинимо доступним сва дела објављена у електронском формату. Рад на овоме већ је започет, представљањем предлога *TLIB (Treaty Proposal on Limitations and Exceptions for Libraries and Archives* – Споразума о ограничењима и изузецима за библиотеке и архиве) Светској организацији за интелектуалну својину.

Харалд вон Хиелмкроне

експерт Комитета за ауторско и сродна права
председавајући EBLIDA Експертске групе за право информисања

Превела с енглеског Јелена Марковић
Редакција превода Ана Савић
Лектура Весна Тријић

БИБЛИОТЕКАР: часопис за теорију и праксу библиотекарства
М53, научни часопис од 2010. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ ПРИЛОГА

Часопис „Библиотекар” покренут је 1948. године, само годину дана по оснивању Библиотекарског друштва Србије (БДС). У периоду од 1948. до 1997. године изашло је укупно 210 бројева, после чега је настала вишегодишња пауза. Излажење „Библиотекара” обновљено је 2006. године захваљујући финансијској подршци Министарства културе Републике Србије.

Матични научни одбор за језик и књижевност Министарства за науку и технолошки развој је часопису „Библиотекар” доделио **категорију М53 (научни часопис) 2010. године.**

Ово Упутство усклађено је са „Актом о уређивању научних часописа” Министарства за науку и технолошки развој од 9. јула 2009. године и њиме се уређује начин обликовања и достављања научних и стручних прилога редакцији „Библиотекара”.

За ауторска права достављених прилога одговарају аутори. Аутори чији су радови прихваћени потписују изјаву да су упознати са упутствима за ауторе и обавезама аутора дефинисаним у Уређивачкој политици часописа, као и уговор о преносу ауторских права на издавача часописа „Библиотекар”, то јест на Библиотекарско друштво Србије. БДС ће прихваћене прилоге објавити и у електронској форми, а има право да користи и сажетке радова или изводе из достављених радова.

Редакција „Библиотекара” ће аутора обавестити уколико је текст прихваћен у року од највише два месеца од пријема рада, али задржава дискреционо право да радове процени и да их не објави уколико утврди да не одговарају садржинским и формалним критеријумима.

Редакција се залаже за отворен приступ информацијама и објављивање текстова различитих типова, у којима аутори слободно изражавају своје идеје. Не врши цензуру, идеолошку или било какву другу, али се ограђује од ставова својих сарадника.

Молимо сараднике да своје прилоге прилагоде тематској и формалној структури часописа, као и да на послатим прилозима назначе за коју су рубрику писани. Часопис „Библиотекар” има следеће рубрике: Тема (у којој се објављују радови написани по позиву), Пракса, Хроника, Документи, Прикази.

Молимо сараднике да у циљу уједначавања формалне структуре прилога поштују **следећа правила**:

- Радови би требало да садрже од 10.000 до 30.000 карактера (са размацима), то јесте да не буду дужи од једног ауторског табака.
- Текстови би требало да буду писани на српском (ћирилицом) или енглеском језику, величина фонта за наслове је 16, за поднасловe 14, за основни текст 12, за сажетке и кључне речи 11, за напомене (фусноте) 10, а врсте фонтова су следеће: Times New Roman – Serbian – Cyrilic, односно Times New Roman – English. Проред је 1,5.
- Текстови треба да се шаљу у doc формату програма Microsoft Word или неког другог едитора текста отвореног кода. Документ треба именовати на следећи начин: име и презиме аутора, наслов прилога, датум.
- У горњем левом углу прве стране наводе се: пуно презиме и име (свих) аутора, пун (званичан) назив и седиште установе аутора (афилијација) и електронска адреса аутора. Пожељно је навести и годину рођења аутора због увида у његов научно-стручни рад у централној нормативној бази података Народне библиотеке Србије. Веома је пожељно да се наведу и средња слова аутора. Функција и звање аутора се не наводе.
- Наслов треба да што верније опише садржај чланка. У интересу је аутора да се користе речи прикладне за индексирање и претраживање. Ако таквих речи нема у наслову, пожељно је да се наслову придода поднаслов. Наслов се даје на српском и енглеском језику.
- Сажетак (апстракт) је кратак информативан приказ садржаја чланка који читаоцу омогућава да брзо и тачно оцени његову релевантност. У инте-

ресу је аутора да сажечи садрже термине који се често користе за индексирање и претрагу чланака.

- Испод наслова на српском језику наводе се сажетак (100-250 речи) и кључне речи (2-8) на српском језику.
- На крају прилога наводи се листа референци (Литература). Како би часопис био индексан у светским базама, у литератури се све јединице наводе на латиници (не преводе се) уз напомену *na ćirilici* за ћирилична издања. Референце се наводе абecedним редоследом.
- Испод листе Референци следи: презиме и име (свих) аутора, назив и седиште установе аутора (афилијација) на енглеском језику, електронска адреса аутора, наслов рада на енглеском језику, сажетак и кључне речи на енглеском језику, евентуалне друге напомене о ауторским правима, преводиоцима и слично.
- Када се први пут наводи страно име у тексту, у загради треба да се стави име исписано у оригиналу; када се следећи пут помиње исто име, у наставку текста треба да буде доследно и истоветно транскрибовано без помињања у оригиналу.
- Код навођења страних израза, термина и скраћеница, превод израза и термина, као и развијен облик скраћеница треба да се ставе у одговарајуће напомене (фусноте).
- Табеларни и графички прикази треба да буду дати на једнообразан начин. Пожељно је да наслови свих приказа, а по могућству и текстуални садржај буду дати двојезично, на српском и енглеском језику.
- Напомене (фусноте) се дају при дну стране на којој се налази коментарисани део текста, најобимније не би требало да прелазе 100 речи и нумеришу се арапским бројевима у континуитету у целом тексту. Напомене треба да се користе мање за коментаре, а више за навођење литературе.
- Напомене у раду наводе се језиком и писмом публикације.
- Стил цитирања и навођења напомена (фуснота) и израде листе референци (литературе, библиографије) на крају рада је Чикаго стил – Chicago Style (Humanities).

УПУТСТВО ЗА КОРИШЋЕЊЕ ЧИКАГО СТИЛА БИБЛИОГРАФСКОГ ЦИТИРАЊА

** *Напомена:* Ово Упутство је превод делова оригиналног упутства *Chicago Style Citation Quick Guide* преузетог са веб адресе http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

Наведени примери су **углавном** из домаће праксе.

Чикаго стил библиографског цитирања је најзаступљенији начин цитирања у хуманистичким научним дисциплинама. Његова популарност је велика јер је врло флексибилан и могуће је, без већих проблема, у правила укључити нове носиоце информација. Овим начином цитирања могуће је представити библиографске јединице у фуснотама/напоменама у дну текста као и у библиографији/литератури наведеној на крају текста. За ове две врсте навођења важе засебна правила. У примерима који следе наведени су најчешћи облици докумената који се користе као цитати.

КЊИГЕ

Без аутора

Напомена или фуснота (у даљем тексту **Ф**): редни број. *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. *EU i vi: kratak pregled dostignuća EU* (Beograd: Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, 2011), 39-40.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: *EU i vi*, 17.

Библиографија (у даљем тексту **Б**): *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. *EU i vi: kratak pregled dostignuća EU*. Beograd: Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, 2011.

Један аутор

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Vesna Bulajić, *Književna nacionalnost i UDK* (Beograd: Zadužbina Andrejević, 2007), 16.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Bulajić, *Književna nacionalnost i UDK*, 19.

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Bulajić, Vesna. *Književna nacionalnost i UDK*. Beograd: Zadužbina Andrejević, 2007.

Два или три аутора

Ф: редни број. Име и Презиме аутора и Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.¹

Ф. 1. Мирјана Бабовић и Светлана Јанчић, *Алфабетски каталог монографских публикација: израда и формирање* (Београд: Народна библиотека Србије, 1985), 42.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Бабовић и Јанчић, *Алфабетски каталог монографских публикација*, 49.

Б: Презиме, Име и Име и Презиме аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Babović, Mirjana i Svetlana Jančić. *Alfabetski katalog monografskih publikacija: izrada i formiranje*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 1985. (na ćirilici)

Четири или више аутора

Ф: редни број. Име и Презиме аутора и др./et al., *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

---

¹ Код трећег аутора додаје се и треће име и презиме, а прво и друго се одвајају зарезом.

Ф: 1. Vladimir Jokanović et al., *Bibliotekarski leksikon* (Beograd: Nolit, 1984), 101.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Jokanović et al., *Bibliotekarski leksikon*, 98.

Б: Презиме, Име, Име и Презиме, Име и Презиме, Име и Презиме. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Jokanović, Vladimir, Fahrudin Kalender, Emil Popović, Miloš Stojanović. *Bibliotekarski leksikon*. Beograd: Nolit, 1984.

Колективно шело као аутор

Ф: редни број, Назив колективног тела, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф: 1. Српска православна богословија у Призрену, *Извештај за школску 1932/33 годину* (Сарајево: М. Јовановић, 1933), 14.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: *Извештај за школску 1932/33 годину*, 15-16.

Б: Назив колективног тела, *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б: Srpska pravoslavna bogoslovija u Prizrenu, *Izveštaj za školsku 1932/33 godinu*. Sarajevo: M. Jovanović, 1933. (na ćirilici)

Публикација са два места издавања и два издавача

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Прво место издавања: Први издавач; Друго место издавања: Други издавач, година), страна/е.

Ф: 1. Shialy Ramamrita Ranganathan, *The Five Laws of Library Science* (Madras: Madras Library Association; London: Edward Goldston, 1931), 35.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Ranganathan, *The Five Laws of Library Science*, 27.

Б: Презиме, име аутора. *Наслов књије*. Прво место издавања: Први издавач; Друго место издавања: Други издавач, година.

Б: Ranganathan, Shialy Ramamrita. *The Five Laws of Library Science*. Madras: Madras Library Association; London: Edward Goldston, 1931.

**Публикација са два места издавања
и једним издавачем**

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Прво место издавања; Друго место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф: 1. Harald Haarmann, *Early Civilisation and Literacy in Europe* (Berlin; New York: Mouton de Gryter, 1996), 16.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Haarmann, *Early Civilisation and Literacy in Europe*, 23.

Б: Презиме, име аутора. *Наслов књије*. Прво место издавања; Друго место издавања: Издавач, година.

Б: Haarmann, Harald. *Early Civilisation and Literacy in Europe*. Berlin; New York: Mouton de Gryter, 1996.

**Примарна одговорност уредника, преводиоца или
јриређивача (аутор није наведен)**

Ф: редни број. Име и Презиме, ур./гл и одг. ур./прев./прир., *Наслов књије*, (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Станислав Препрек, прев., *Еј о Гилјамешу* (Пожега: Епоха, 2004), 91–92.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Препрек, *Еј о Гилјамешу*, 78

Б: Презиме, Име, ур./гл и одг. ур./прев./прир. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Preprek, Stanisav, prev. *Ep o Gilgamešu*. Požega: Eпoha, 2004. (na ćirilici)

**Секундарна одговорност (Уредник, преводилац
или приређивач уз аутора)**

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије*, ур./гл. и одг. ур./прев./прир. Име и Презиме² (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Majkl Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, prev. Sergej Macura (Beograd: Filiološki fakultet Univerziteta, 2007), 44.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, 32.

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Уредник/Главни и одговорни уредник, Прево/Приредио Име и Презиме. Место издавања: Издавач, година.

Б. Gorman, Majkl. *Naše neprolazne vrednosti*. Preveo Sergej Macura. Beograd: Filiološki fakultet Univerziteta, 2007.

Поглавље или неки друји део књије

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов поглавља”, у *Наслов књије*, уредник Име и Презиме (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Борјана Христова, „Неколико речи о академику проф. др Александру Младеновићу”, у *Библиотечке услуге: зборник радова*, главни и одговорни уредник Сретен Угричић (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Суботица: Градска библиотека, 2008), 193-200.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Христова, „Неколико речи о ...”, 198.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов поглавља”. У *Наслов књије*, уредник Име и презиме, страна/е. Место издавања: Издавач, година.

Б. Hristova, Borjana. „Nekoliko reči o akademiku prof. dr Aleksandru Mladenoviću”. u *Bibliotečke usluge: zbornik radova*, urednik Sreten Ugričić, 193-200. Beograd: Zajednica matičnih biblioteka Srbije; Subotica: Gradska biblioteka, 2008. (na ćirilici)

² Уколико има више лица које носе секундарну одговорност наводе се сва

**Поїлавље йриређеної шіома књиїе
(у односу на йримарне изворе)**

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов поглавља”, у *Наслов књиїе*, ур. Име и Презиме, том *Наслова књиїе* ур. Име и Презиме (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Dmićar Tasić, „Jugoslovensko-albanski odnosi i Balkanski pakt 1953-1955”, u *Balkanski pakt 1953/1954*, ur. Milan Terzić, tom 2 *Zbornik radova* ur. Nemanja Milošević (Beograd: Institut za strategijska istraživanja, 2008), 226-236.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Tasić „Jugoslovensko-albanski odnosi i ...”, 231.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов поглавља”. У *Наслов књиїе*, уредник Име и Презиме. Том *Наслова књиїе*, уредник Име и Презиме, стране. Место издавања: Издавач, година.

Б. Tasić, Dmićar. „Jugoslovensko-albanski odnosi i Balkanski pakt 1953-1955”. u *Balkanski pakt 1953/1954*, urednik Milan Terzić. Tom 2 *Zbornik radova*, urednik nemanja Milošević, 226-236. Beograd: Institut za strategijska istraživanja, 2008.

Предіовор, уводник, йііовор

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, предговор/уводник/поговор у *Наслов књиїе*, Име и Презиме аутора (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Nebojša Kovačević, pogovor u *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, Plejn Svenonijus (Beograd: Clio, 2007) 284-290.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Kovačević, *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, 287.

Б: Презиме, Име аутора. Предговор/Уводник/Поговор у *Наслов књиїе*, Име и Презиме утора, страна/е. Место издавања: Издавач, година.

Б. Kovačević, Nebojša. Pogovor u *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, Plejn Svenonijus, 284-290. Beograd: Clio, 2007.

Електронско издање књије

Ако је књига доступна у више формата, требало би навести ону верзију која је коришћена, али се могу навести и други формати.

Ф: редни број. Име и презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), <http://adresa> (преузето – датум).

Ф. 1. Zoran Đinđić, *Subjektivnost i nasilje: nastanak sistema u filozofiji nemačkog idealizma* (Beograd: SSO, 1982), <http://djindjic.nb.rs/scr/digital.php?collection=books&ID=II-297212> (преузето 28. 05. 2011).

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Đinđić, *Subjektivnost i nasilje...*

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година, <http://adresa> (преузето датум). Такође доступно и у штампаном облику.

Б. Đinđić, Zoran. *Subjektivnost i nasilje: nastanak sistema u filozofiji nemačkog idealizma*. Beograd: SSO, 1982. <http://djindjic.nb.rs/scr/digital.php?collection=books&ID=II-297212> (preuzeto 28. 05. 2011). Takođe dostupno i u štampanom obliku.

ЧАСОПИСИ

Чланак у часопису у штампаном облику

Ф: редни број, Име и Презиме аутора, „Наслов чланка”, *Наслов часописа* год. излажења, бр, св. (година): страна/е.

Ф. 1. Селман Тртовац, „Е-књиге – прелиминарне информације за набавку”, *Инфошјека* год. 7, бр. 1/2 (2006): 81-87.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Тртовац „Е-књиге...”, 85.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка”. *Наслов часописа* год. излажења, бр, св., (година): страна/е.

Б. Trtovac, Selman. „E-knjige – preliminarne informacije za nabavku”. *Infoteka* god. 7, br. 1/2 (2006): 81-87. (na ćirilici)

Чланак у онлајн часојису

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов чланка”, *Наслов часојиса* год, бр, св. (година издавања), <http://adresa> (преузето датум), DOI.

Ф. 1. Miroslav Vujović, „A newly-discovered Roman altar from Surčin”, *Starinar* br. 59 (2009), <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-0241/2009/0350-02410959149V.pdf> (преузето 10.05.2011), DOI 10.2298/STA0959149V.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Vujović, „A newly-discovered Roman...”.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка”. *Наслов часојиса* год, бр, св. (година издавања) <http://adresa> (преузето датум), DOI .

Б. Vujović, Miroslav. „A newly-discovered Roman altar from Surčin”. *Starinar* god. 59 (2009), <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-0241/2009/0350-02410959149V.pdf> (preuzeto 10.05.2011), DOI 10.2298/STA0959149V.

Чланак у новинама или популарном часојису (шtamпaном или онлајн)

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти, а скоро никада у библиографији.

Ф: редни број. Име и презиме аутора, „Наслов чланка”, *Наслов часојиса или новина*, датум излажења, страна/e³ <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Nenad Batoćanin, „Uvod u mrežno programiranje”, *PC – personal computer*, 10. oktobar 1995, 81-94.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Batoćanin, „Uvod u mrežno programiranje”, 92.

---

³ Ако се наводе чланци објављени у новинама које имају више дневних издања, податак о странама се изоставља због тога што исти чланак може бити на различитим странама сваког од издања, а чланак може изостати у неком од издања.

2. N. Kovačević, „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini”, *Danas*, 20. maj 2011, http://www.danas.rs/danasrs/kultura/svedocanstva_o_nasoj_kulturnoj_bastini.11.html?news_id=215693 (преузето 28.05.2011)

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Kovačević, „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini”.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка”. *Наслов часописа или новина*, датум излажења, страна/е, <http://adresa> (преузето датум).

Б. 1. Batočanin, Nenad. „Uvod u mrežno programiranje”, 10.oktobar 1995, 81-94.

2. Kovačević, N. „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini”. *Danas*, 20. maj 2011, http://www.danas.rs/danasrs/kultura/svedocanstva_o_nasoj_kulturnoj_bastini.11.html?news_id=215693 (preuzeto 28.05.2011)

Приказ или рецензија књије у часопису (штампаном или онлајн)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов приказа или рецензије”, приказ *Наслов књије*, Име и Презиме аутора, *Наслов часописа*, датум, година, страна/е, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Горана Стевановић, „Библиотеке старог света”, приказ *Библиотеке старог света*, Лажонел Карсон, *Гласник Народне библиотеке Србије*, 2005, 515-517, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1318 (преузето 28.05.2011)

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Стевановић, „Библиотеке старог света”.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов приказа или рецензије”. Приказ *Наслов књије*, Име и Презиме аутора. *Наслов часописа*, датум, година, <http://adresa> (преузето датум).

Б. Stevanović, Gorana. „Biblioteke starog sveta”. Prikaz *Biblioteke starog sveta*. Lajonel Karson, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, 2005, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1318 (preuzeto 28.05.2011). (na ćirilici)

***Необјављене мајстарске тезе
или докторске дисертације***

Ф: редни број. Иницијал имена. Презиме аутора, „Наслов тезе или дисертације” (магистарска теза или докторска дис., назив факултета, година), стране.

Ф. 1. М. Seljak, „Uloga bibliotečkih mreža u procesima organizovanja i upravljanja znanjem” (doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2005), 61.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Seljak, „Uloga bibliotečkih mreža...”, 38.

Б: Презиме, иницијал имена. „Наслов тезе или дисертације”. Магистарска теза или докторска дис., назив факултета, година.

Б. Seljak, М. „Uloga bibliotečkih mreža u procesima organizovanja i upravljanja znanjem”. Doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2005.

Рад изложен на сиручном скупу или конференцији

Ф: редни број. Име и презиме аутора, „Наслов рада” (рад представљен на Назив скупа или конференције, Град, Држава, датум одржавања, година).

Ф. 1. Небојша Васиљевић, „Закон о електронском документу” (рад представљен на Е-трговина, Палић, Србија, 20-22. април 2009.)

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Васиљевић, „Закон о електронском документу”.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов рада”. Рад представљен на Назив скупа или конференције, Град, Држава, датум одржавања, година.

Б. Vasiljević, Nebojša. „Zakon o elektronskom dokumentu”. Rad predstavljen na E- trgovina, Palić, Srbija, 20-22. april 2009. (na ćirilici)

Веб сајтови

За навођење веб сајтова важи правило да се наведу сви расположиви подаци везани за тај сајт.

С обзиром да подаци варирају и подложни су променама обавезно је навести датум преузимања.

Ф: редни број. Име организације, „Наслов текста”, име власника сајта, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Панчевачко читалиште, „Судбина штампане речи”, Градска библиотека Панчево, <http://www.citaliste.com/content/view/3272/148/lang,sr/> (преузето 28.05.2011).

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: „Панчевачко читалиште”.

Б: Име организације, „Наслов текста”, име власника сајта, <http://adresa> (преузето датум).

Б. Pančevačko čitalište, „Sudbina štampane reči”, Gradska biblioteka Pančevo, <http://www.citaliste.com/content/view/3272/148/lang,sr/> (preuzeto 28.05.2011). (na ćirilici)

Блој зајис или коментар на блоју

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти, а скоро никада у библиографији.

Блог:

Ф: редни број. Име и презиме аутора блога, „Наслов текста”, Назив блога, датум, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Dragana Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?”, Blog PRepoznavanje prilika, 17. Mart, 2011, <http://www.draganadjermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/> (preuzeto 28.05.2011)

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?”.

Коментар на блогу:

Ф: редни број. Име и презиме, коментар на „Наслов текста”, име блога, коментар послат датума, година, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Jelena, komentar na Dragana Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?”, Blog Prepoznavanje prilika, 17. Mart, 2011, (17,34h) <http://www.draganadjermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/> (preuzeto 28.05.2011)

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Jelena, komentar na Dragana Đermanović, „Kako organizovati...”

Елекџронска или џнексџуална џорука

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти и никада у библиографији.

Ф: редни број. Име и презима пошиљаоца, e-mail порука примаоцу, датум

Ф. 1. Petar Petrović, e-mail poruka Mileni Ranković, 15.02.2011.

Библиоџрафска јединица из комерџијалне базе џодаџака

Јединицама које се преузимају из комерџијалних база података потребно је додати назив базе података као и приступни број који треба унети након библиографских података јединице.

Б. Choi, Mihwa. „Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty.” doktorska disert., University of Chicago, 2008. ProQuest (AAT 3300426).

УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА

Часопис *Библиошкар* објављује оригиналне, претходно необјављене радове: оригиналне научне, стручне и прегледне радове, приказе књига, документа из области библиотекарства...

Радови морају бити написани на српском или енглеском језику језику, са резимеима на енглеском (за радове на српском), односно српском језику (за радове на енглеском).

ОБАВЕЗЕ УРЕДНИКА И РЕДАКЦИЈЕ

Главни уредник часописа *Библиошкар* доноси коначну одлуку о томе који ће се рукописи објавити. Приликом доношења одлуке главни уредник и чланови редакције руководе се уређивачком политиком водећи рачуна о законским прописима који се односе на клевету, кршења ауторских права и плагирање.

Главни уредник задржава дискреционо право да примљене рукописе процени и не објави, уколико утврди да не одговарају прописаним садржинским и формалним критеријумима. У редовним околностима, редакција обавештава аутора о томе да ли је прихватила текст најкасније у року од месец дана од датума истека за пријем рукописа.

Главни уредник и чланови редакције не смеју имати било какав сукоб интереса у вези са рукописима које разматрају. Ако сукоб интереса постоји код једног или више чланова редакције, ти чланови се искључују из поступка избора рецензента и одлучивања о судбини рукописа. Уредник и чланови редакције су дужни да благовремено пријаве постојање сукоба интереса.

Главни уредник и чланови редакције су дужни да суд о рукопису доносе на основу његовог садржаја, без расних, полних/родних, верских, етничких или политичких предрасуда.

Уредник и чланови редакције не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

Уредник и чланови редакције дужни су да предузму све разумне мере како би идентитет рецензента остао непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије и како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

ОБАВЕЗЕ АУТОРА

Аутори гарантују да рукопис представља њихов оригиналан допринос, да није објављен раније и да се не разматра за објављивање на другом месту. Истовремено предавање истог рукописа у више часописа представља кршење етичких стандарда. Такав рукопис се моментално искључује из даљег разматрања.

Аутори такође гарантују да након објављивања у *Библиоотекару*, рукопис неће бити објављен у другој публикацији на било ком језику без сагласности издавача.

У случају да је послати рукопис резултат научноистраживачког пројекта или да је, у претходној верзији, био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), детаљнији подаци о пројекту, конференцији и слично, наводе се у фусноти на почетку текста. Рад који је већ објављен у неком часопису не може бити прештампан у *Библиоотекару*.

Аутори су дужни да се придржавају етичких стандарда који се односе на научноистраживачки рад. Аутори гарантују да рукопис не садржи неосноване или незаконите тврдње и не крши права других. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Садржај рада

Рад треба да садржи довољно детаља и референци како би се рецензентима, а потом и читаоцима омогућило да провере тврдње које су у њему изнесене. Прикази и стручни чланци морају бити прецизни и објективни.

Намерно изношење нетачних тврдњи представља кршење етичких стандарда.

Аутори сnose сву одговорност за садржај предатих рукописа и дужни су да, ако је то потребно, пре њиховог објављивања прибаве сагласност свих лица или институција које су непосредно учествовале у истраживању које је у рукопису представљено.

Аутори који желе да у рад укључе илустрације, табеле или друге материјале који су већ негде објављени дужни су да за то прибаве сагласност носилаца ауторских права. Материјал за који такви докази нису достављени сматраће се оригиналним делом аутора.

Ауторство

Аутори су дужни да као ауторе наведу само она лица која су значајно допринела садржају рукописа, односно дужни су да сва лица која су значајно допринела садржају рукописа наведу као ауторе. Ако су у битним аспектима истраживачког пројекта и припреме рукописа учествовала и друга лица која нису аутори, њихов допринос треба поменути у напомени или захвалници.

Навођење извора

Аутори су дужни да исправно цитирају изворе који су битно утицали на садржај истраживања и рукописа. Информације које су добили у приватном разговору или кореспонденцији са трећим лицима, приликом рецензирања пријава пројекта или рукописа и слично, не смеју се користити без изричите писане дозволе извора.

Плагијаризам

Плагирање, односно преузимање туђих идеја, речи или других облика креативног израза и представљање као својих, представља грубо кршење научне и издавачке етике. Плагирање може да укључује и кршење ауторских права, што је законом кажњиво.

Плагијат обухвата следеће:

- дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника);
- копирање слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора и/или без дозволе аутора или носилаца ауторских права.

Ако се установи да је рад који је објављен у часопису плагијат, исти ће бити повучен у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*, а ауторима ће бити трајно забрањено да објављују у *Библиоотекару*.

Сукоб интереса

Аутори су дужни да у раду укажу на финансијске или било које друге сукобе интереса који би могли да утичу на изнесене резултате и интерпретације.

Грешке у објављеним радовима

У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да моментално о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад повукао или исправио.

Предавањем рукописа редакцији *Библиотекара* аутори се обавезују на поштовање наведених обавеза.

ОБАВЕЗЕ РЕЦЕНЗЕНАТА

Рецензенти су дужни да стручно, аргументовано, непристрасно и у задатим роковима доставе уреднику оцену научне вредности рукописа.

Рецензенти евалуирају радове у односу на усклађеност теме рада са профилем часописа, релевантност истраживане области и примењених метода, оригиналност и научну релевантност података изнесених у рукопису, стил научног излагања и опремљеност текста научним апаратом.

Рецензент који има основане сумње или сазнања о кршењу етичких стандарда од стране аутора дужан је да о томе обавести уредника. Рецензент треба да препозна важне објављене радове које аутори нису цитирали. Он треба да упозори уредника и на битне сличности и подударности између рукописа који се разматра и било којег другог објављеног рада или рукописа који је у поступку рецензије у неком другом часопису, ако о томе има лична сазнања. Ако има сазнања да је исти рукопис разматра у више часописа у исто време, рецензент је дужан да о томе обавести уредника.

Рецензент не сме да буде у сукобу интереса са ауторима или финансијером истраживања. Уколико постоји сукоб интереса, рецензент је дужан да о томе моментално обавести уредника.

Рецензент који себе сматра некомпетентним за тему или област којом се рукопис бави дужан је да о томе обавести уредника.

Рецензија мора бити објективна. Коментари који се тичу личности аутора сматрају се непримереним. Суд рецензената мора бити јасан и поткрепљен аргументима.

Рукописи који су послати рецензенту сматрају се поверљивим документима. Рецензенти не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

ПОСТУПАК РЕЦЕНЗИЈЕ

Примљени радови подлежу анонимној рецензији. Циљ рецензије је да уреднику помогне у доношењу одлуке о томе да ли рад треба прихватити или одбити и да кроз процес комуникације са ауторима побољша квалитет рукописа.

Избор рецензената спада у дискрециона права уредника. Рецензенти морају да располажу релевантним знањима у вези са облашћу којом се рукопис бави и не смеју бити из исте институције као аутор, нити то смеју бити аутори који су у скорије време објављивали публикације заједно (као коаутори) са са било којим од аутора поднесеног рада.

Рад пролази две рецензије, а рецензент је дужан да најкасније у року од месец дана од пријема рада пошаље попуњен рецензентски образац.

У главној фази рецензије, главни уредник шаље поднесени рад стручњаку за научну област којом се рад бави. Рецензентски образац садржи низ питања на која треба одговорити, а која рецензентима указују који су то аспекти које треба обухватити како би се донела одлука о судбини једног рукописа. У завршном делу обрасца, рецензенти морају да наведу своја запажања и предлоге како да се поднесени рукопис побољша.

Идентитет рецензената остаје непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије.

Ауторима се препоручује да приликом писања радова избегавају формулације које би могле открити њихов идентитет. Уредник гарантује да ће пре слања рукописа на рецензију из њега бити уклоњени лични подаци аутора (пре свега, име и афилијација) и да ће се предузети све разумне мере како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

Током читавог процеса, рецензенти делују независно једни од других. Рецензентима није познат идентитет других рецензената. Ако одлуке рецензената нису исте (прихватити / одбити), главни уредник може да тражи мишљење других рецензената.

Током поступка рецензије уредник може да захтева од аутора да доставе додатне информације (укључујући и примарне податке), ако су оне потребне за доношење суда о научном доприносу рукописа. Уредник и рецензенти морају да чувају такве информације као поверљиве и не смеју их користити за стицање личне користи.

Редакција је дужна да обезбеди контролу квалитета рецензије. У случају да аутори имају озбиљне и основане замјерке на рачун рецензије, редакција ће проверити да ли је рецензија објективна и да ли задовољава академске стандарде. Ако се појави сумња у објективност или квалитет рецензије, уредник ће тражити мишљење других рецензената.

РАЗРЕШАВАЊЕ СПОРНИХ СИТУАЦИЈА

Сваки појединац или институција могу у било ком тренутку да уреднику и/или редакцији пријаве сазнања о кршењу етичких стандарда и другим неправилностима и да о томе доставе неопходне информације/доказе.

Провера изнесених навода и доказа

- Уредник ће у договору са редакцијом одлучити о покретању поступка који има за циљ проверу изнесених навода и доказа.
- Током тог поступка сви изнесени докази сматраће се поверљивим материјалом и биће предочени само оним лицима која су директно укључена у поступак.
- Лицима за која се сумња да су прекршила етичке стандарде биће дата могућност да одговоре на оптужбе изнесене против њих.
- Ако се установи да је заиста дошло до неправилности, процениће се да ли их треба окарактерисати ако мањи прекршај или грубо кршење етичких стандарда.

Мањи прекршај

Ситуације окарактерисане као мањи прекршај решаваће се у директној комуникацији са лицима која су прекршај учинила, без укључивања трећих лица, нпр.:

- обавештавањем аутора/рецензента да је дошло до мањег прекршаја који је проистекао из неразумевања или погрешне примене академских стандарда;
- писмо упозорења аутору/рецензенту који је учинио мањи прекршај.

Грубо кршење етичких стандарда

Одлуке у вези са грубим кршењем етичких стандарда доноси уредник у сарадњи са редакцијом и, ако је то потребно, групом стручњака. Мере које ће предузети могу бити следеће (и могу се примењивати појединачно или истовремено):

- објављивање саопштења или уводника у ком се описује случај кршења етичких стандарда;
- слање службеног обавештења руководиоцима или послодавцима аутора/рецензента;
- повлачење објављеног рада у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*;
- ауторима ће бити забрањено да током одређеног периода шаљу радове у часопис;
- упознавање релевантних стручних организација или надлежних органа са случајем како би могли да предузму одговарајуће мере.

Приликом разрешавања спорних ситуација редакција часописа редакција се руководи смерницама и препорукама Одбора за етику у издаваштву (Committee on Publication Ethics – COPE): <http://publicationethics.org/resources/>.

АУТОРСКА ПРАВА

Када је рукопис прихваћен за објављивање, аутори преносе ауторска права на издавача. У случају да рукопис не буде прихваћен за штампу у часопису, аутори задржавају сва права.

На издавача се преносе следећа права на рукопис, укључујући и додатне материјале, и све делове, изводе или елементе рукописа:

- право да репродукује и дистрибуира рукопис у штампаном облику, укључујући и штампање на захтев;

- право на штампање пробних примерака, репринт и специјалних издања рукописа;
- право да рукопис преведе на друге језике;
- право да рукопис репродукује користећи фотомеханичка или слична средства, укључујући, али не ограничавајући се на фотокопирање, и право да дистрибуира ове копије;
- право да рукопис репродукује и дистрибуира електронски или оптички користећи све носиоце података или медија за похрањивање, а нарочито у машински читљивој/дигитализованој форми на носачима података као што су хард диск, CD-ROM, DVD, Blu-ray Disc (BD), мини диск, траке са подацима, и право да репродукује и дистрибуира рукопис са тих преносника података;
- право да сачува рукопис у базама података, укључујући и онлајн базе података, као и право преноса рукописа у свим техничким системима и режимима;
- право да рукопис учини доступним јавности или затвореним групама корисника на основу појединачних захтева за употребу на монитору или другим читачима (укључујући и читаче електонских књига), и у штампаној форми за кориснике, било путем интернета, онлајн сервиса, или путем интерних или екстерних мрежа.

Часопис омогућава ауторима да објављену верзију рукописа у PDF формату депонују у институционални репозиторијум и/или некомерцијалне базе података или да га објаве на личним веб страницама (укључујући и профиле не друштвеним мрежема за научнике, као што су ResearchGate, Academia.edu итд.) или на сајту институције у којој су запослени најраније пола године након објављивања у часопису. При томе се морају навести издавач, као носилац ауторских права, и извор рукописа (комплетни библиографски подаци).

ОДРИЦАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ

Изнесени ставови у објављеним радовима не изражавају ставове уредника и чланова редакције часописа. Аутори преузимају правну и моралну одговорност за идеје изнесене у својим радовима. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Рецензенти:

Горан Влаховић – Библиотека Матице српске, Нови Сад
др Славица Гостимировић – Народна библиотека Добој
проф. др Бојан Ђорђевић – Катедра за библиотекарство и информатику
Филолошког факултета Универзитета у Београду
доц. др Бојана Ласица – Катедра за општу књижевност и библиотекарство
на Филозофском факултету у Источном Сарајеву
Оливера Настић – Библиотека Музеја савремене уметности, Београд
Александра Николић – Централни институт за конзервацију, Београд
Александра Поповић – Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић”, Београд
др Адам Софронијевић – Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић”, Београд
Ивана Спасојевић – Библиотека Катедре за српски језик Филолошког
факултета Универзитета у Београду
Милица Шевкушић – Библиотека Института
техничких наука САНУ, Београд

Главни и одговорни уредник:

доц. др Драгана Грујић – Катедра за библиотекарство и информатику
Филолошког факултета Универзитета у Београду

Редакција:

др Богдан Трифуновић – Градска библиотека
„Владислав Петковић – Дис”, Чачак
др Нада Арбутина – Библиотека града Београда
др Тајјана Брзуловић Станисављевић – Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић”, Београд
др Драгана Милуновић – Народна библиотека Србије, Београд
Оливера Кривошић – Библиотека Матице српске, Нови Сад
Бојана Вукотић – Народна библиотека Србије, Београд
др сц. Марина Винај – Књижница Музеја Славоније, Осијек, Хрватска
доц. др Анна Ангелова – Универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски”, Софија, Бугарска
dr. Wooseob Jeong – School of Library and Information Management,
Emporia State University, Kansas, USA

БИБЛИОТЕКАР
часопис за теорију и праксу библиотекарства
Год. LVIII св. 1-2 (2016)

Главни и одговорни уредник
доц. др Драгана Грујић

Класификација текстова по УДК
Народна библиотека Србије

Лектура
Слободан Николић

Редактура превода
Оливера Кривошић

Издавач
Библиотекарско друштво Србије
Београд, Скерлићева 1
Web: www.bds.rs
Email: sekretar@bds.rs

За издавача
др Богдан Трифуновић

Штампа
Атеље Јуреш
Чачак

Тираж
500

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

02(497.11)

БИБЛИОТЕКАР : часопис за теорију и праксу
библиотекарства / главни и одговорни уредник
Драгана Грујић. - Год. 1, бр. 1 (1948/1949)-год. 47,
бр. 1/2 (1997) ; Год. 48, бр. 1/4 (2006)- . - Београд :
Библиотекарско друштво Србије, 1948/1949-1997;
2006- (Чачак : Атеље ”Јуреш”). - 24 cm

Полугодишње.

ISSN 0006-1816 = Библиотекар (Београд)

COBISS.SR-ID 427270